

CAPITOLUL II

**O PERSPECTIVĂ
ROMÂNEASCĂ ASUPRA
LUMII POST-PANDEMIE**

Dumitru Constantin Dulcan

Profesor universitar, medic neurolog și psihiatru, autor de literatură filozofică și metafizică

Dumitru Constantin Dulcan, șeful Clinicii de Neurologie a Spitalului Militar Central (1992-2005) și șeful Catedrei de Neurologie și Neuropsihosomatică a Universității „Titu Maiorescu” (2005-2016), are competențe în „Explorări neurofiziologice” EEG, EMG, PE și „Terapia durerii”. Doctor în Științe Medicale din 1976, a participat la cursuri, documentări și congrese în Beijing, Roma, Berlin, Paris, Marsilia, Geneva, Istanbul, Viena, Minneapolis, Londra, Toronto, Sydney, Bangkok, Madrid, Lisabona, Florența, Moscova, Rhodos, Nisa, Geneva. Este membru a numeroase societăți științifice naționale și internaționale, dintre care amintim: Societatea Română de Neurologie, Organizația Internațională de Cercetare a Creierului (IBRO), Societatea Română de Psihiatrie, Societatea Română de Acupunctură, Liga Română pentru Sănătate Mentală, Societatea Română de Neuropsihendocrinologie, Societatea Medicilor Scriitori și Publiciști din România.

Este posesorul a patru brevete de invenții de uz medical și a participat la studii clinice internaționale ca investigator principal. Autor a numeroase conferințe cu conținut științific, a publicat peste 300 de studii, comunicate la congrese și simpozioane naționale și internaționale (peste 100 de participări), incluse în volume colective ori apărute în reviste de specialitate.

Premii și decorații: Premiul pentru filosofie „Vasile Conta” al Academiei Române, pentru „Inteligența Materiei” (1992); Ordinul Național „Steaua României” în gradul de Comandor (2000); Premiul „Ștefan Odobleja” al revistei „Observatorul militar” (2004); Ordinul „Meritul Sanitar” în gradul de Ofițer (2004); Diploma Salonului de Carte Universitară a Editurii Universitare „Carol Davila” pentru monografiile „Electroencefalografia” și „Electromiografia” (2006); Premiul de Excelență pentru „În căutarea sensului pierdut”, acordat de Societatea Business Press (2008); Premiul „Constantin Noica” pentru „Inteligența Materiei”, ediția a III-a, acordat de Academia Oamenilor de Știință (2011); Medalia de Excelență „Goldability” pentru promovarea științei spiritualității (2014); Premiul de Excelență în Medicina Militară (2015).

”Am spus în scrierile mele anterioare că, într-o lume care dispune de un creier capabil de rațiune, a rezolva conflictele de idei prin război este o dovadă a unei degradante nimicnicii.”

Omenirea post-pandemie

Dumitru Constantin Dulcan

Pandemia COVID-19, care a cuprins lumea de la un pol la altul al Terrei este, prin consecințe, echivalentul unui război mondial.

Panica, pierderile umane, stagnarea dezvoltării economice, destrămarea multor structuri sociale, a relațiilor interumane, interzicerea manifestărilor culturale, limitarea socializării, blocarea inițiativelor și a activităților particulare necesare existenței, axarea eforturilor medicale prevalent pe combaterea efectelor pandemiei în dezavantajul celorlalte forme de patologie, amplexarea suferinței prin depresie soldată cu multe conduite suicidare sunt consecințele care marchează indubitabil istoria omului actual.

Dar, poate că cel mai macabru efect al acestei pandemii a fost, în opinia mea, ignorarea inadmisibilă a statutului și demnității ființei umane. O nepermis de lungă perioadă de timp oamenii decedați au fost aruncați dezbrăcați complet de veșminte și de respectul onoarei câștigate prin munca lor, într-o viață întreagă, în saci de gunoi cu care au fost aruncați în groapă. Am avut același sentiment deprimant pe care l-am trăit și în clipa în care am văzut cum îi tratau cioclii din Evul Mediu pe oamenii din vremea ciumei. Acest recul al civilizației actuale mi-a lăsat impresia decăderii în barbaria pe care nu credeam că o va mai retrăi vreodată omenirea. Și cu atât mai mult cu cât nu era emanația minții unor analfabeți medievali, ci a unor foruri de la care avem alte pretenții.

Pandemia actuală este o gravă amenințare la stabilitatea și echilibrul psihologic, politic, cultural și economic al lumii. Toate cutumele, toate convențiile sociale și spirituale sunt spulberate. Anunțarea sentențioasă a invaziei în „valuri” a acestui flagel demonstrează incapacitatea omenirii de a se apăra de niște entități *invizibile*, venite din infinitul mic, în ciuda înarmării cu arme sofisticate împotriva semenilor noștri *vizibili*.

Părem să fim cu totul nepregătiți în fața unui virus care, uzând de o inteligență proprie, se anunță „în valuri și cu noi mutații”. Inteligența din infinitul *mic* se dovedește a fi superioară celei din infinitul *mare*. Paradoxul comportamentului uman este la apogeu, iar orgoliul și interesele de dominație politică și economică ne întunecă mintea irosind eforturile și resursele în investiții destinate să prevină conflictele *evitabile*, ignorând confruntarea cu inamici *inevitabili*. Acesta este tristul adevăr pe care îl vedem cu toții.

Marea mirare, întrebarea întrebărilor este aceasta: *De ce am ajuns aici?* Răspunsul este unul singur: *Pentru că nu știm sau nu vrem să știm cine suntem cu adevărat.* În ideea că aceste virusuri ar avea o origine naturală și nu sunt de proveniență umană, create de cei care ar dori să se erijeze în stăpâni

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

lumii pământești, ca orice molimă, venită din natură și nu din vreun laborator, este de sperat să își epuizeze singură vigoarea dispărând. În urma sa, după atâtea răni lăsate, este obligatoriu necesar să răspundem la întrebarea enunțată. Pentru că, să fim onești, nu doar virusul acesta, care agită și răscolește toate straturile existenței noastre, constituie sursa tuturor neajunsurilor lumii. Bolile care ne bântuie sunt mult mai multe și nu toate sunt de resortul terapeutic al medicinei. Ar fi prea simplu, pentru că mai devreme sau mai târziu și-ar găsi o rezolvare.

Cauzele majore ale nefericirii noastre vin din subteranele adânci ale psihologiei umane. Prin sursa psihologică înțelegem, în primul rând, preferințele subiective. Și există tot atâtea câți oameni sunt pe pământ. Este natural și inevitabil, dar necesitatea de conlucrare interumană reclamă un reper de gândire *general acceptabil*. Și acesta nu poate fi oferit decât de știință dacă, bineînțeles, nu este aservită unor comandamente politice sau financiare. Să recurgem, așadar, la adevărurile științei din vremea noastră. Este necesar, mai întâi, să facem o scurtă trecere în revistă a modalităților de cunoaștere. Sunt două modalități de cunoaștere fundamentale la care se face, în general, apel: experiența directă (empirică) și cunoașterea științifică.

Experiența empirică

Se reduce la percepția celor cinci simțuri și este taxată ca fiind un *realism naiv* pentru că noi nu vedem *esența* realității, ci doar *aparența* sa. Ca ființe umane suntem programate să percepem o realitate tridimensională aparentă. Nici pământul nu îl vedem rotund, nici dimensiunea reală a Soarelui, a stelelor etc. Cu cât un avion zboară mai sus, cu atât îl vedem mai mic.

Fiecare specie are o percepție proprie, diferită de a altor specii. Trebuie spus că unele specii au abilități de percepție mai performante decât ale omului, argument care contrazice conceptul de evoluție interpretat la modul simplist. Am comentat în alte lucrări aceste aspecte. Noi nu avem nici olfacția felinelor, nici percepția acustică a delfinului, nici simțul orientării prin eclocație al liliacului în întuneric etc. Spuneam că, dacă am gândi simplist, am putea crede că, din punctul de vedere al percepției realității, omul este mai puțin evoluat decât speciile premergătoare, ceea ce ar fi absurd. Și nici nu există atâtea realități câte specii există, ci una singură, dar percepută diferit și doar la nivelul posibilităților limitate. Se apreciază că nu am ajuns, în ciuda instrumentelor de care dispunem, să cunoaștem decât circa 4% din Univers, iar alții mai sceptici ne reduc la 1%.

Așadar, dincolo de percepția mediată sau nu prin instrumentele de care dispunem acum, sunt dimensiuni pe care încă nu le vedem, universuri pe care nu le știm și, probabil, lumi pe care doar le bănuim. Și cu toate acestea, deși avem acces doar la un procent extrem de mic al realității în care trăim, în orgoliul nostru nelimitat ne credem zei și emitem sentințe asupra vieții și morții semenilor noștri, arogându-ne dreptul de stăpâni ai planetei și universului, ca și cum noi le-am creat!

Cunoașterea științifică

Se referă la instrumentarea cunoașterii dincolo de limitele percepției naturale. Și această cunoaștere este limitată la instrumentele de care dispunem la momentul respectiv.

Primele canoane ale cercetării științifice sunt fixate de Galileo. El cerea ca știința să se ocupe de ceea ce poate fi cuantificat și exprimat în limbaj matematic, în timp ce religiei i-ar reveni doar domeniul Spiritului. Cartea naturii este scrisă în limbaj matematic, spunea Galileo. Este ușor de înțeles că atitudinea lui Galileo era în același timp și o replică la atitudinea Bisericii față de convingerile științifice ale savantului. René Descartes contribuie, de asemenea, la statuarea bazelor metodologice ale științei moderne, pledând, ca și Galileo, pentru un discurs rațional al științei și pentru distingerea între spirit și materie (*res cogitans* și *res extensa*).

A conferi, însă, numai științei capacitatea de cunoaștere, înseamnă a exclude și alte surse, inclusiv întreaga experiență umană de-a lungul istoriei. O astfel de gândire a pregătit drumul viziunii scientiste. Știința era considerată ca fiind infailibilă, atitudine contrazisă, însă, de istoria științei. După cum se poate deduce, René Descartes are și astăzi emuli, care vor să excludă din știință și cultură valorile morale și estetice, conceptele de conștiință și de psihologie.

Prin lucrarea lui Isaac Newton „Principiile matematice ale filosofiei naturii” (1687) se stimulează un interes deosebit pentru cunoașterea științifică în Europa. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea s-au dezvoltat majoritatea științelor, care au permis fundamentarea unei concepții materialiste despre lume. Nu se rezolvase încă dilema originii omului, dar în 1859, prin lucrarea lui Charles Darwin, „Originea speciilor”, se așterne liniștea și în acest sens.

Se părea că la majoritatea întrebărilor existențiale deja s-a răspuns. În opinia unui fizician, la finalul secolului al XIX-lea nicio descoperire de mare importanță nu mai era de făcut. Fizica clasică devenise „biblia” științei. Lumea era descrisă ca fiind dispusă într-un univers previzibil, determinist, funcțional prin legi naturale, formată din obiecte materiale disparate, fără nicio relație între ele. Ultima „cărămidă” a materiei era redusă la atom, văzut ca o substanță fizică (solidă), indivizibilă (a-tom). Deci, dincolo de atom nu mai exista nimic! Oricât ar părea de ciudat, din această concluzie au decurs două consecințe la care asistăm și astăzi, deși evoluția științei a contrazis-o de mai bine de un secol. Cu alte cuvinte, mulți dintre noi sunt încă tributari unei gândiri valabile acum 160 de ani.

Ideea existenței unei lumi *disparate*, fără nicio legătură între oameni în afara celor de descendență, o vedem tradusă în sciziunea pe grupuri, partide, culturi, modele sociale, religii, țări etc. Din ideea că suntem străini unii de alții, fără nicio obligație economică, morală etc. rezultă și dezbinarea, ura, agresivitatea, egoismul, insultele, calomnia și multe alte rele.

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

Să privim ura cu care se înfruntă public două partide politice diferite. Să asistăm la absurditatea cu care opoziția nu votează programul puterii, chiar dacă programul este de utilitate publică, necesar pentru economie și pentru bunul mers al societății, motivată doar de dorința egoistă ca puterea să nu mai fie votată la viitoarele alegeri și să devină ea, opoziția, cea preferată la urnele de votare. Nu contează ce pierde societatea, este important doar interesul personal. Avem exemple nenumărate în acest sens cu țări care stagnează ca un vehicul expus la două forțe contrarii. Halal democrație! Este evident că sunt și exemple de țări în care s-a aplicat o politică mult mai înțeleaptă, îndeosebi în reparația pagubelor după cel de-Al Doilea Război Mondial.

Aspectul nefast al unor politici descrise mai sus este rezultatul implicării subiective, egoiste, motivată de interese proprii și nu de cele ale societății. Este o aplicare rău înțeleasă a principiului democratic corect al admiterii de opinii diferite în politică. A avea opinii diferite nu înseamnă a fi agresiv și plin de ură la adresa oponentului politic, ci a avea un dialog civilizată, fără ură și părtinire. Adevărul trebuie să rezulte din argumente raționale, justificate obiectiv și nu subiectiv. Diferența nu trebuie să devină divergență, conflict și război.

Am spus în scrierile mele anterioare că, într-o lume care dispune de un creier capabil de rațiune, a rezolva conflictele de idei prin război este o dovadă a unei degradante nimicnicii. Iar dacă războaiele se declanșează doar pentru a domina politic sau pentru a acapara resursele de existență ale altor semeni, înseamnă că am rămas tot la nivelul de comportament al animalelor carnivore, careucid pentru a se hrăni. Probabil că pentru a se justifica în acest sens este atât de mult citat Darwin într-o anumită lume, deși nu a fost asta intenția sa. Cred că este o mare dramă pentru un autor când culege altceva decât a dorit să semene. Mai ales în timpul posterității, când nu se mai poate apăra!

Este de înțeles de aici că și politica trebuie să fie în acord cu progresul în cunoașterea științifică. De la sciziunea postulată de fizica clasică, valabilă în secolul al XIX-lea, în lumea actuală gândirea politică trebuie să fie în pas cu timpul fizicii actuale, moderne, în virtutea căreia în profunzimea materiei suntem cu toții *interconectați* și *interdependenți*, neexistând *separabilitatea* pe care o admite fizica clasică.

Întregul univers este o unitate cu relații de interdependență, cu conexiuni atât informaționale, cât și energetice. Este o imagine a lumii complet nouă, înscrisă într-o dimensiune *spirituală*, situată la originea lucrurilor, acolo unde sunt premisele a tot ce există. *Suntem efectul celor ce ne preced și cauza celor care ne succed*. Suntem dependenți de toți cei care ne produc bunurile de consum și, cel puțin pentru acest motiv, ar trebui să-i respectăm, așa după cum ar trebui să înțelegem și responsabilitatea noastră față de ceilalți. Nimeni nu poate trăi izolat. Suntem ființe prin excelență sociale, după cum afirma și Aristotel acum 2300 de ani. O a doua consecință, care și-a pus amprenta pe gândirea umană, este aceea a reducerii naturii la atom, la substanță fizică. Tradus mai simplu, înseamnă să reducem lumea doar la percepția noastră.

Încă din Antichitatea Orientală, s-a spus că lumea așa cum o vedem este doar o iluzie, Maya. Repetăm: percepem doar aparența și nu esența sa.

A fost nevoie de câteva mii de ani de evoluție a cunoașterii științifice pentru a verifica o aserțiune a spiritualității orientale. Universul existent dincolo de substanță, de atom, a început să ni se dezvăluie începând abia din 1895, când Conrad Röntgen descoperă razele X deschizând unul dintre cele mai importante capitole din medicină și tehnologie, în general. În 1896, Henri Becquerel descoperă radioactivitatea uraniului. În ultima lună a anului 1900, Max Planck descrie *cuanta* ca fiind unitatea cea mai mică de energie, oferind în acel moment numele unei alte fizici decât cea clasică, *fizica sau mecanica cuantică*. Se releva, astfel, prin știință, una dintre cele mai stranii și mai pline de mister dimensiuni ale existenței noastre.

Fizica cuantică sau modernă creează o imensă și de netrecut falie epistemologică, o revoluție în gândire. Obligă la o altă gândire, o altă logică, una stranie, o *metalogică*, situată dincolo de materie, dificil de exprimat prin instrumentul lingvistic de care dispunem, necesitând un limbaj matematic. Este un univers atât de straniu și plin de mister, încât unii adepți ai gândirii materialiste refuză să îl accepte, fie din incapacitatea de a-l înțelege, fie din interese proprii, deși, dintre toate științele, principiile fizicii cuantice rezultă din experiențe incontestabile, efectuate cu cele mai moderne instrumente.

Fizica cuantică demonstrează că ceea ce numim materie nu este decât un vid sau câmp cuantic format din cuante de energie aflate într-o continuă mișcare sau vibrație. Cu cât un corp fizic este mai dens, cu atât frecvența sa este mai joasă și invers, entitățile cu o semnificație pozitivă au o frecvență mai înaltă. Câmpul cuantic este sursa întregii materii, inclusiv a tuturor celorlalte câmpuri - electromagnetic, gravitațional etc. - , motiv pentru care este numit și spațiu *spiritual*. În opinia mea, câmpul cuantic corespunde dimensiunii spirituale a Universului, fiind și sursa conștiinței pe care Max Planck o numește „Mintea materiei” („The Mind of matter”).

Legile fundamentale ale Universului, informațiile pregenetice își au aceeași origine. Max Planck a afirmat la o întâlnire cu oamenii de știință că Universul există pentru că particulele subatomice care fac parte din structura atomului, aflate la fundamentul acestuia, sunt întreținute într-o continuă mișcare de această mare Minte a materiei (Conferința de fizică cuantică, Florența, 1944).

Dacă la nivel de vid cuantic există o „Minte” sau o *Conștiință primordială*, generatoare a tuturor formelor din Univers, este simplu de înțeles că însăși conștiința noastră este doar un ram al Conștiinței cosmice. Înțelegem, de asemenea, de ce conștiința umană are capacitatea de a colapsa, converti unda invizibilă din câmpul cuantic în particulele fizice ale realității perceptibile, fiind consubstanțială cu Conștiința Cosmică. În jurul tuturor corpurilor fizice există un câmp de energie modulată în semnale purtătoare de informație. Câmpurile emanate de corpurile fizice sunt, evident, invizibile pentru majoritatea dintre noi. Dispunem în prezent de mijloace tehnice prin care aceste câmpuri pot fi evidențiate și măsurate.

Am amintit mai sus de existența a o serie de fenomene stranii în dimensiunea cuantică a materiei. Prima manifestare stranie: dualitatea undă/particulă, existente în același timp. Experimentul de laborator a relevat că,

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

dacă privim un fenomen cuantic, spre exemplu proiecția unei raze de lumină pe un ecran prevăzut cu o fantă, pe ecran apar particule de lumină (fotoni). Dacă nu ne implicăm conștient în experiență, pe ecran apare o interferență de unde. Deducem logic de aici că *prin conștiința noastră noi putem influența structurarea materiei*. În alți termeni, noi ne creăm propria realitate în funcție de cultura și capacitatea de interpretare, optând pentru una din posibilitățile latente existente în vidul cuantic.

Doi comentatori ai fizicii cuantice, Bruce Rosenblum și Fred Kuttner, afirmă că, de teama de a nu fi acuzați de aluzii creaționiste, unii cercetători eludează în discursul lor această capacitate de implicare a minții umane în organizarea materiei. În dualitatea de la nivelul câmpului cuantic, aceeași entitate cuantică este în același timp și *cauză* și *efect*, contrazicând logica noastră formală. *Ubicuitatea*, proprietatea de a fi prezent în mai multe locuri în același timp, spre exemplu a unui electron în mai multe poziții, este o altă manifestare stranie la acest nivel al materiei. O altă legitate existentă în câmpul cuantic este aceea a *interconexiunii* tuturor lucrurilor la nivelul profund al materiei despre care am amintit deja. Totul *comunică* cu totul, conștient sau inconștient, realizând un schimb de energie și informație, demonstrând, în același timp, unitatea structurală și funcțională, inclusiv a omului cu Universul.

În virtutea principiului funcționării holografice a Universului, orice acțiune, orice gând, indiferent de semnificația pozitivă sau negativă exercitată asupra unui punct, se reflectă asupra întregului, pentru că întregul este prezent în fiecare parte a sa, tot așa cum schema structurală a unui organism viu este prezentă prin ADN în fiecare din celulele acestuia. Este încă o dovadă a rațiunii și inteligenței implicate în organizarea și funcționarea materiei la nivelul întregului Univers, fenomen care are multiple consecințe de ordin social, biologic și psihologic, la nivel uman și, evident, la nivelul întregii planete. Se sugerează astfel că Universul se aseamănă mai mult cu o mare minte, un mare gând, decât cu o mașină perfectă, spun două personalități proeminente din fizică, James Jean și Wolfgang Pauli.

În cartea „Creierul și mintea Universului” (Școala Ardeleană, Cluj, 2019) scriam: „Om și galaxii își datorează existența acelorași legi fundamentale înscrise în profunzimea cuantică a materiei, în dansul particulelor subatomice care se interferează, intră în coliziune și dau naștere unor noi particule... sosesc apoi pentru câteva nanosecunde în lumea noastră, conturează toate formele existente și dispar în neantul din care au venit”. De unde vin, unde se duc? Mister!

Se apreciază că dimensiunile în infinitul cuantic sunt de mii de miliarde de ori mai mici decât poate distinge cel mai performant microscop de la CERN. Obșnuiți cu ordinul de mărime al ochiului uman, ne este greu să ne imaginăm că există lumi pe care nu le vedem, sunete pe care nu le auzim, că, dincolo de ce vedem cu ochiul liber, pot fi forme cu configurații de înălțimi și adâncimi aidoma cu cele din lumea macroscopică. Văzând aceste imagini la microscopul electronic am fost uimit de diferența dintre acestea și aspectele plate pe care le văzusem la microscopul clasic. Este la fel de greu de înțeles cum la nivel cuantic funcționează o logică a *simultaneității* în dispunere și a

principiului *terțiului inclus*, diferit de logica formală a *succesivității* și a *terțiului exclus*.

În cartea sa, „Viul de dincolo de materie – Relații cuantice în fiziopatologie” (Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2021), doctor Mihaela Gheorghiu ne spune, vizavi de sursa de energie din câmpul cuantic, că, dacă într-o incintă izolată termic și electromagnetic se creează un vid fizic, spre surpriza cercetătorilor, în interiorul acestei incinte apar *spontan* particule cuantice, deci cuante de materie. Vechiul adagiu *Ex nihilo nihil* pare să fie contrazis. Apropo de originea energiei din Univers! Vidul cuantic este un „tărâm” al miracolului, cu o logică stranie, imposibil de înțeles după gândirea noastră reduționistă și limitată la rațiunea entităților solide.

La dosarul progresului, obținut de omenire în dezvoltarea de noi științe cu implicații certe în destinul omenirii, trebuie să admitem și ceea ce David Wilcock a inclus sub titlul *Noua Știință*, iar noi am definit ca fiind *Noul Val Cognitiv*. Se înscriu sub acest titlu de „Noua Știință” noțiunile de Fizică cuantică, Științele Neurocognitive, Psihologia Transpersonală, Experiența Morții Clinice. Fac obiectul unei cunoașteri relativ recente și noțiunile despre *telomeri* și *telomerază*, pe care le vom comenta de asemenea. În cele ce urmează voi încerca să aduc în discuție influența și implicațiile noilor date științifice pentru viitorul omenirii. În alți termeni, cred că este momentul să ne întrebăm *quo vadis (omenirea încotro?)*

Corine Pelluchon, licențiată în filosofie, vorbea într-un interviu despre cele două școli din gândirea contemporană, cu orientări contrarii: *una umanistă* și *alta transumanistă*. Gândirea *umanistă* pledează, firesc, pentru cultivarea valorilor umane, ideal cu rădăcini plantate încă din vremea Renașterii, având ca finalitate compasiunea față de semenii, respectarea mediului ambiant și a întregii lumi vii de care suntem vital dependenți. Respectul pentru semenii, pentru mediu și pentru întreaga lume vie constituie singura soluție de ieșire din impasul în care se află omenirea actuală. Gândirea *transumanistă*, căreia i-am acordat un mai mare spațiu într-o altă scriere, are ca obiectiv transformarea ființei umane prin tehnologie și nanotehnologie, dorindu-se o tranziție de la omul hibrid la roboții humanoizi capabili să se reproducă pe sine. Lumea post-modernistă și transumanistă se vrea a fi fără frontiere, fără legi, fără guverne și restricții etice, scriam în cartea „Creierul și mintea Universului” (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019, pag. 462). Epoca transumanistă va fi considerată o *superintelență* fără conștiință, bazată doar pe algoritmi mecanici, ne spune Yuval Noah Harari („Homo deus. Scurtă istorie a viitorului”, Ed. Polirom, Iași, 2017). Suntem, îndubitabil, într-o lume a contradicțiilor exclusiviste. Harari și toți comentatorii epocii „omului de fier”, ca să-l numim așa pentru textura metalică și absența conștiinței și afectivității, pretind că algoritmi mecanici, deci inconștienți, vor lua locul conștiinței. Cenzura morală a conștiinței este deranjată pentru cei care vor o lume fără rigori etice.

Avem aici și o explicație a motivelor pentru care Experiențele Morții Clinice (EMC) sunt contestate de adepții viziunii materialiste despre lume. Experiența morții clinice este în mod cert o experiență a conștiinței detașată de creier și sunt o mulțime de argumente științifice care susțin această idee.

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

În primul rând, experiențele morții clinice sunt studiate cu instrumente științifice moderne de către cercetători cu titluri universitare și cu o operă științifică incontestabilă. Exemplificăm doar prin câteva nume: Michael B. Sabom, cardiolog (SUA); Kenneth Ring, profesor de psihologie, Universitatea Connecticut (SUA); Peter Fenwick, neurolog și psihiatru la King's College Hospital din Londra; Pim van Lommel, cardiolog danez etc.

Enumerăm doar câteva argumente care pledează pentru realitatea EMC:

- EMC este un fenomen universal. Subiecții care au traversat experiența morții clinice nu au fost dependenți de cultură, religie, sex, etnie sau vârstă. Se întâlnește de la adult până la copiii aflați la vârsta la care se pot conștientiza pe sine.
- În timpul EMC, subiecții nevăzători din naștere... văd. Ken Ring a studiat personal 21 de cazuri de persoane nevăzătoare din naștere și care au avut EMC. Relatările despre imaginile vizualizate în timpul EMC de către acești subiecți sunt confirmate de către personalul prezent în acel moment. Este o vedere mediată de conștiința care se detașează de corp în EMC.
- Vindecările spontane care au loc în timpul EMC sunt confirmate prin actele medicale emise de medicii curanți în acel timp. Profesorul neurochirurg de la Universitatea Harvard (SUA), Eben Alexander, și-a revenit din coma profundă determinată de o meningoencefalită purulentă cu E. Coli. S-a vindecat fără sechele după coma de o săptămână, în care a avut și o EMC, povestită, evident, ulterior. Anita Moorjani, internată în spital cu cancer limfatic în faza terminală, are o EMC după care este vindecată aproape instantaneu. Un medic cu specialitate în chirurgie cardiacă, Gilbert (Franța) are o moarte clinică provocată de obstrucția arterelor coronare cu infarct miocardic de mare întindere. În timpul EMC i se spune de către o entitate din alt plan cosmic că este vindecat și trebuie să se întoarcă acasă. Între timp, colegii din spitalul în care a fost internat de urgență l-au pregătit pentru intervenția chirurgicală după ce i-au făcut coronarografia și i-au găsit arterele obturate. La ieșirea din EMC refuză intervenția chirurgicală pentru că a revenit cu convingerea că a fost vindecat. O nouă coronarografie la dorința sa, a dovedit că, realmente, a fost vindecat instantaneu în timpul EMC.
- Toți cei ce au avut EMC au fost supuși unui proces de transformare *spirituală*. Au venit cu o altă cunoaștere a rostului existenței, au devenit calmi, generoși, cu un sentiment de prețuire și de iubire față de semenii.
- Experiențele extracorporale (out of the body), provocate prin tehnici elaborate științific la Institutul creat de Robert Monroe în SUA, au confirmat o mare parte din conținutul relatat de către cei ce au traversat EMC.
- Investigațiile efectuate în timpul EMC, cu instrumentele de care dispunem în prezent, demonstrează că funcționalitatea creierului este

exclusă. Menționăm în acest sens, și pentru o corectă înțelegere, că în investigarea creierului se folosesc aceleași tehnici ca și în precizarea morții creierului în scopul recoltării de organe pentru transplant. În afară de encefalogramă (EEG), care trebuie să fie abolită, se explozează și reflexele de trunchi cerebral care, de asemenea, trebuie să fie abolite în moartea creierului.

Concluzia care se impune aici este aceea că, dacă activitatea creierului este exclusă funcțional, se deduce logic că EMC este o *experiență doar a conștiinței*, care transcende din planul fizic al corpului într-o altă dimensiune, pe care o definesc a fi una *spirituală*.

În experimentele inițiate de R. Monroe, conștiința nu este modificată patologic, cum se întâmplă în EMC. Le-am numit pentru acest motiv *experiențe lucide*. Subiecții care s-au supus la aceste experiențe extracorporale după tehnica Institutului Monroe au confirmat majoritatea evenimentelor relatate în timpul EMC, dar fiind determinate în condiții diferite unele de altele, este evident că sunt percepute și multe aspecte diferite. Faptul că în experiențele inițiate de Monroe conștiința este lucidă, neafectată este și un argument pentru autenticitatea EMC.

Aportul științelor neurocognitive

În jurul anului 2000, Richard Davidson (Universitatea Wisconsin-Madison, SUA), pasionat cercetător în Științe neurocognitive, a creat un Laborator de Neuroștiințe Afective. Folosind în cercetările sale tehnologia modernă, de tip RMIf (Imagistica prin Rezonanță Magnetică funcțională), R. Davidson a făcut o descoperire, în opinia mea, revoluționară. Prin tehnica de mai sus se pot studia ariile din creier care sunt activate în momentul în care gândim sau receptăm cuvintele pe care le ascultăm când ne sunt adresate.

S-a constatat astfel că la nivelul creierului are loc o selecție după criteriile etice a gândurilor și emoțiilor noastre. Cele care au o semnificație pozitivă, deci benefică pentru sănătatea noastră, activează prevalent o arie prefrontală a lobului frontal stâng, iar cele cu semnificație negativă, nocive pentru sănătatea noastră, activează o arie prefrontală a lobului frontal drept. În funcție de dominantă hemisferică aceste localizări pot să se și inverseze. S-a observat, de asemenea, că timpul de percepție, adică de conștientizare este mult mai lent pentru cuvintele și emoțiile cu o semantică negativă. Este ca și cum creierul refuză să recepteze insulta, calomnia, răutatea etc. Această selecție a limbajului cognitiv și afectiv mi-a sugerat că, în funcționalitatea sa, creierul respectă un cod etic, pe care l-am descris în anul 2008, plecând de la constatările surprinzătoare ale lui David Richardson.

Se ridică, în mod logic, întrebarea: ce instanță de la nivelul creierului are capacitatea de a face această selecție după criteriile etice a *gândurilor* noastre? Evident, numai propria conștiință poate cenzura gândirea după criteriile etice. Vom discuta mai jos ce implicații fiziologice, dar și filosofice, pot decurge din această funcție etică a conștiinței.

Emiterea unui gând presupune la nivel neurofiziologic emiterea unui

potențial bioelectric neuronal. În jurul neuronilor se emite un câmp fizic electromagnetic care, ca orice câmp electromagnetic, se propagă în spațiu. Ne putem întreba unde se propagă? Răspunsul l-a oferit Werner Heisenberg, cel destinat de Niels Bohr să enunțe principiile teoriei cuantice în 1927 la Copenhaga, afirmând că cel mai neînsemnat gând străbate până în cel mai îndepărtat punct din Univers. Este ușor de înțeles acum că, în funcție de semnificația sa pozitivă sau negativă, ecoul său în Univers va facilita sau va distorsiona funcționalitatea la acest nivel. Om și Univers, prin interferența câmpurilor emise și de o parte și de alta, cu sau fără voia noastră, ne implicăm în demersul Universului cu care formăm o unitate structurală și funcțională.

Suntem ceea ce gândim. Fiecare gând pozitiv sau negativ are un al doilea ecou prin propagare la nivelul tuturor celulelor noastre, inclusiv la genom (ADN). Știința epigeneticii ne spune că genele noastre sunt influențate favorabil sau nociv în funcție, de asemenea, de semnificația pe care o poartă semnalele receptate.

Pentru uzul frecvent al termenului de „vibrație” a cuvintelor este necesar să spunem că orice entitate existentă în Univers se află într-o continuă mișcare sau vibrație cu o frecvență proprie. Cuvintele au și ele frecvența lor specifică. Cele cu semantica pozitivă au o frecvență sau vibrație înaltă, cele cu semnificație nocivă (negativă) au o vibrație joasă. Înțelegem acum de ce cuvintele cu vibrație înaltă înseamnă sănătate, fericire, vitalitate, iar cele cu vibrație joasă înseamnă boală. În fiecare clipă în care emitem un gând, în funcție de vibrația sa, pledăm pentru viață sau pentru boală. Se apreciază că dintre miile de gânduri pe care le avem zilnic, o bună parte nu ne aparțin, ci le recepționăm de la persoanele cu care suntem în consonanță, emițând pe aceeași lungime de undă. Dacă gândim prevalent pe note joase ale frecvenței, vom recepta, evident, gânduri cu aceeași frecvență, care prin cumul ne pot genera tulburări de comportament străine de moștenirea noastră genetică. Dacă privim la agitația de pe întregul mapamond, transmisă îndeosebi de televiziuni, la accidente, crime, violuri, filme cu scene șocante realizăm ușor ce educație primesc tinerii a căror instruire se reduce la ce oferă media.

Un alt efect al gândurilor noastre este cel de ordin biochimic. Aidoma frecvenței diferite, în funcție de semnificația favorabilă sau nocivă pentru sănătate, și substanțele biochimice cu rol de neurotransmițători în creier, eliberate în momentul gândirii, sunt diferite în virtutea aceluiași criteriu. În cartea sa „Molecula moralei” (Ed. Humanitas, 2014), Paul Zac (SUA) descrie oxitocina ca fiind „molecula moralei” atribuindu-i un rol esențial în unitatea familiei, în iubirea dintre mamă și copilul nou născut, care se stabilește la primul lor contact. Se și insistă în prezent asupra importanței acestui prim contact pentru relația lor ulterioară.

Paul Zac a studiat rolul oxitocinei într-o diversitate foarte largă de circumstanțe, inclusiv în relația dintre om și divinitate. În cartea sa „The God Illusion”, Richard Dawkins a afirmat că cel mai mare rău pe lume l-a adus religia. Paul Zac îl contrazice cerându-și scuze la modul ironic și spunându-i că după studiul său, care a constatat în determinarea oxitocinei eliberate la persoanele credincioase, a găsit că acestea aveau nivelul cel mai înalt de oxito-

cină, erau cele mai fericite și, după cum rezultă din alte studii, trăiesc mai mult prin comparație cu cei care sunt ateii. Este și concluzia unui studiu efectuat de David B. Larsen (Universitatea Duke, SUA) pe un lot de 126.000 de persoane. Cei credincioși trăiesc în medie cu 29 % mai mult decât cei necredincioși. Larsen explică acest rezultat prin faptul că religia înlătură angoasa morții având și un rol anxiolitic.

Sunt citate de Paul Zac o serie de alte virtuți ale oxitocinei dintre care cea mai importantă este aceea de control etic prin moderarea comportamentului agresiv al testosteronului la tineri care, până la vârsta de 25-30 de ani, este eliberat la niveluri maxime. Ca o curiozitate, și fidelitatea este dependentă de capacitatea de elaborare a oxitocinei atât la om, cât și la celelalte animale. Este citat un exemplu prin șoarecii de câmpie care dispun de mai mulți receptori de oxitocină decât șoarecii de la munte și, ca urmare, sunt monogami și fideli.

Dopamina, serotonina, endorfinile etc., neurohormonii care intervin în motivarea pozitivă a comportamentului uman, sunt controlate, de asemenea, prin oxitocină. Compatibilitatea dintre cei doi parteneri ai unui cuplu de îndrăgostiți, dar și familială, este atribuită medierii prin oxitocină. Un rol relativ nou descris este acela al medierii și *rezilienței*, prin care se înțelege capacitatea de a reveni cât mai rapid după stresul provocat de o emoție negativă (R. Davidson).

O concluzie foarte importantă la acest capitol: oxitocina este hormonul care intervine în generarea stării de bine, în sentimentul de fericire, în comportamentul decent, conciliant, în întreținerea sănătății, în compasiune, empatie, iubirea pentru semenii, în trăirea religiozității. O altă concluzie foarte utilă pentru remedierea comportamentului violent este aceea a necesității reintroducerii în învățământ a materiilor cu caracter umanist, care dezvoltă un nivel optim de oxitocină cu rol pacificator. Învățământul axat pe materii cu caracter exclusiv tehnic frustrează ființa de avantajele unei chimii civilizatoare.

Stresul societal și telomerii

Termenul de stres a depășit mult pragul laboratoarelor oamenilor de știință devenind suficient de cunoscut în lumea actuală.

Telomerii sunt structuri care îmbracă asemenea unor mănuși capetele cromozomilor pentru a-i proteja în procesul de diviziune. Fiecare diviziune celulară se însoțește de scurtarea acestor telomeri. Telomerii scurți înseamnă viață scurtă, iar telomerii lungi înseamnă viață lungă. Elizabeth Blackburn, cea care a descoperit împreună cu colectivul său *telomeraza*, enzima capabilă să refacă telomerii, obținând Premiul Nobel în 2009, a observat că la persoanele care au depășit vârsta de 75 de ani, telomerii nu se mai scurtează și pot avea o viață mai lungă de 80 de ani.

Studiile asupra telomerilor au descris și factorii care pot determina o scurtare a telomerilor și concomitent vor antrena și o viață mai scurtă. Se exemplifică prin efectul *depresiei*. Sub acțiunea chimiei corespunzătoare se produce și o scurtare a telomerilor și o reducere a telomazei din celule. Acest proces de scurtare a telomerilor este, însă, reversibil sub acțiunea medicației

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

antidepresive, echivalând cu o *reîntinerire*. O atrofie a creierului prin efectul vârstei sau al altor cauze poate fi reversibilă în anumite condiții dintre care foarte importante sunt adoptarea unei diete adecvate, exercițiile fizice, schimbarea stilului de viață, o gândire pozitivă și o anumită terapie. (Elizabeth Blackburn, Daniel C. Amen)

Gândirea cu semnificație negativă, comentată anterior, are ca efect și blocarea neurogenezei și neuroplasticității, scăderea capacității imunitare și reducerea telomerilor. Neurogeneza presupune formarea de noi celule nervoase (neuroni), iar neuroplasticitatea se referă la refacerea doar a unor segmente din componența celulei nervoase. Constatăm că efectul ultim al stresului, prin chimia sa, se reflectă și la acest nivel.

Din cele circa 65.000 de gânduri care se crede că ne trec zilnic prin minte, 90 % ar fi repetări anterioare, iar un alt procent dintre acestea, după cum spuneam, nu sunt ale noastre. Este încă o dovadă că emitem și receptăm gânduri prin care ne conectăm cu alte creiere. Repet: cu și fără voie ne implică și suntem implicați în destinul lumii. Găsirea unui loc util între conlocuitorii planetei este pentru fiecare dintre noi o artă și o știință.

Daniel G. Amen acordă un rol important pentru păstrarea sănătății corpului și creierului și *conștiinciozității* cu care ne implicăm în urmărirea unui scop în viață. Nu mai puțin important este alegerea unei profesii care să corespundă preferințelor sale native.

Codul etic al creierului

Studiile actuale din domeniul științelor neurocognitive, menționate anterior, impun ideea că în funcționalitatea sa creierul respectă un cod etic, la nivelul său efectuându-se o selecție pe criterii etice a gândurilor noastre exprimate prin cuvinte, idei, emoții, sentimente, acțiuni.

Reamintesc succint că gândurile cu o semantică pozitivă, deci favorabile sănătății, sunt procesate prevalent la nivelul cortexului prefrontal stâng, iar cele cu semnificație negativă, nocive prin substratul său biochimic, activează prevalent cortexul prefrontal drept. Prin câmpul de energie emis concomitent cu gândul, prin biochimia corelată, cuvintele devin forme-gând ale minții noastre. Din circa 65.000 de gânduri care ne traversează mintea într-o zi, în funcție de semnificația lor, în fiecare clipă optăm pentru viață, sănătate, adaptare armonioasă la lumea ambientală sau dimpotrivă, pledăm pentru boală, moarte, ostilitate față de semenii și nefericire.

Înțelegem, de asemenea, că gândirea negativă, cultivată cu nonșalanță și probabil programată din anumite interese de către media, de politicieni, de către cei cu o educație frustră, rudimentară are consecințe distructive atât asupra propriului organism, cât și asupra semenilor și mediului ambiant și cosmic. Nu trebuie să fim obligatoriu savanți ca să înțelegem că suntem așa cum gândim, gândurile și emoțiile noastre devin celulele noastre, bolnave sau sănătoase, pentru că acest mod de funcționare a organismului este înscris în ADN-ul, în genomul nostru și nu este o simplă invenție sau o distorsionare a științei, cum susțin unii indivizi, care nu au fost niciodată într-un amfiteatru în

care se învață medicina.

Cu o educație rudimentară nu se poate înțelege de ce prin efectul fizic, de propagare în eter a gândurilor noastre, a manifestărilor agresive și violente determinăm aceleași efecte asupra semenilor noștri și prin acumularea masivă a acestor câmpuri de energie negativă creăm deasupra noastră „nori întunecați”, care ne influențează, evident, negativ, ne îmbolnăvesc prin scăderea capacității de apărare a sistemului imunitar și perturbă grav însăși funcționalitatea Universului. Ceea ce spun nu este o fantezie, ci o concluzie a teoriei complexității care, într-o exprimare metaforică, ne atrage atenția că bățile din aripi ale unui fluture în Australia pot declanșa un uragan în California. Sau și mai poetic spus, nu poți smulge petala unei flori fără să deranjezi o stea.

Nu sunt naiv și știu bine că undeva în lumea asta, care și-a pierdut busola, pentru a justifica propria gândire există o fobie față de orice discuție despre relația dintre om și Univers, deși eu cred că, dacă renunțăm la orgoliul de a-i domina pe alții, este loc pentru toți oamenii în această lume. Trebuie doar să înlocuim în mintea noastră verbul „a discrimina” cu cel de a „accepta”. În concluzie, la acest moment al științei, studiile din laboratoarele actuale ne relevă că dispunem de un creier care este programat anatomic și fiziologic să efectueze o selecție a gândirii în acord cu codurile etice, indiferent de soriginea lor socială, morală sau religioasă.

În ciuda unor opinii contrarii, prin acest mod de funcționare a creierului uman ne înscriem într-o dimensiune spirituală a existenței și oricât am dori, din alte interese, să negăm chimia favorabilă sănătății și armoniei sociale dezvoltată de iubirea pentru semenii, de pacea spiritului, de sentimentul de fericire, de compasiune, de generozitate, de bunătate, nu vom reuși să o schimbăm. Și oricât ne vom strădui, invocând toate filozofile existente sau doar imaginare, să anulăm reacțiile biochimice, endocrine și imunologice nocive pentru sănătatea proprie, riscante pentru atitudinea față de semenii, dezvoltate în momentul stresului, al emoțiilor negative, al furiei, al depresiei reactive, al anxietății, al fricii, al agresivității și violenței – acestea nu se pot anula nici cu „ordin de la împărăție” și nici cu atitudinile injurioase ale unor frustrați.

Ajungem astfel la concluzia că istoria Omului și a Universului par să fie scrise de aceeași mână, după cum spunea prof. dr. Stanislav Grof (SUA): „Om și Univers au aceeași origine spirituală”. Această concluzie concordă și cu modul de funcționare a Universului la nivelul profund al materiei, descris în fizica cuantică, după cum deja am menționat. Acolo în acel *hiperspațiu spiritual*, cum a mai fost numit câmpul cuantic, s-ar afla originea tuturor lucrurilor.

Un alt argument, în același sens, este adus de întâlnirea științifică organizată în perioada 7 - 9 septembrie 2016 la Tucson, Arizona de către universitățile Columbia și Arizona, la care au participat universitari din domeniul fizicii moderne, al neuroștiințelor, biologiei, psihologiei, sociologiei etc. Participanții la această conferință au lansat un „Manifest pentru o știință post-materialistă”, în care se ia atitudine critică împotriva excluderii din înțelegerea

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

Realității a conceptelor de Conștiință și Spiritualitate.

În fața impasului în care se află întreaga omenire cred că este nevoie de o nouă paradigmă, o Nouă Spiritualitate. În cartea „Mintea de dincolo” (Ed. Școala Ardeleană, 2015), spuneam că actualele date despre noi ne obligă să revizuiem toate conceptele de materie, energie, viață, moarte, sens al existenței, relații interumane, modelele sociale experimentate și eșuate. Este nevoie de redefinirea conceptelor de om, de spiritualitate, de Univers, de justiție umană și divină. Prin conceptul de Noua Spiritualitate înțeleg cultivarea acelor valori etice care ne permit să ne păstrăm propria sănătate, să împlinim rostul pentru care suntem aici și să creăm o armonie socială într-o lume a diferențelor economice, politice, etnice, biologice, psihologice și, mai ales, religioase.

Cred că în fața eșecurilor înregistrate de majoritatea demersurilor întreprinse de omenire - politice, economice, religioase, culturale, filosofice, democratice etc. - , singurul reper care se apropie de adevăr trebuie să fie știința verificată prin experiență și nu cea abstractă sau evaluată statistic. Răul lumii vine din fanatism, indiferent în ce domeniu este manifestat, și din pretențiile politice. Politica și presa aservită au făcut din oameni sclavi. Omenirea nu trebuie să fie condusă de *Inteligența orgolioasă*, ci de *Înțelepciunea Binelui* tuturor. Orice construcție bazată pe *ură* va fi un eșec.

Ce înseamnă ura? Este de ajuns să privim diagrama intensității câmpului geomagnetic din 11 septembrie 2001, când au fost atacate cele două blocuri turn World Trade Center din New York, înregistrată de 37 de computere răspândite pe tot globul. S-a înregistrat o creștere a intensității câmpului magnetic al Pământului, cea mai mare înregistrată vreodată în aceeași perioadă de timp. Înregistrările s-au operat în cadrul Proiectului Conștiința Globală (Global Consciousness Proiect).

Atacurile au avut loc între orele 9 și 10 ale zilei de 11 septembrie 2001. La 15 minute după primul atac și cu cca. 15 minute înainte cel de al doilea, s-a evidențiat o traiectorie aproape brusc ascendentă. La trei zile distanță de acest cumplit eveniment, s-a inițiat o rugăciune la care au participat milioane de oameni, care s-au axat pe ideea de pace și armonie în lume. De astă dată curba intensității câmpului geomagnetic a avut o alură la fel de bruscă, dar de *sens opus*, aproape în simetrie cu cea din 11 septembrie. Este cea mai convingătoare dovadă pe care o are influența conștiinței, mai ales colectivă, asupra materiei. Este încă un exemplu care susține ideea existenței unui cod etic al creierului.

În funcție de conținutul semantic al gândirii noastre vom exercita un efect favorabil sau dimpotrivă, nociv, asupra funcționalității lumii fizice și a Universului ca ansamblu. Se dovedește iar și iar că cine seamănă vânt culege furtună. Sau că ce semeni, aceea culegi. Să sperăm că vom fi capabili să învățăm ceva și din furtuna iscată de pandemie.

10 ianuarie 2022

Andrei Marga*Ministrul Educației 1997-2000**Ministrul de Externe 2012**Rectorul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca 1993–2004 și 2008-2012**Președintele Institutului Cultural Român 2012-2013*

Cariera sa academică este impresionantă, construită prin participarea ca membru, expert sau cercetător în diverse consilii și academii la nivel național și internațional: cercetător principal al Academiei Române din anul 2012; expert al Hochschulrektorenkonferenz, HRK, Germania (2011-2015); expert al Agenzia per la Valutazione e la Promozione della Qualità delle Facoltà Ecclesiastiche Vatican (2011-2014); membru al Colegiului de Redacție al Jurnalului Internațional de Drept, publicat de Universitatea din São Paulo, Brazilia din anul 2011; președinte de onoare al Conferinței Rectorilor din Regiunea Dunării din anul 2011; membru al Comitetului Consultativ al Asociației Europene pentru Educație Internațională, Amsterdam (2006-2010); membru al Consiliului Director al Asociației Universităților Europene (2001-2005); vicepreședinte al Consiliului Director al CEPES-UNESCO (1998-2011); vicepreședinte al Conferinței Internaționale UNESCO privind educația universitară (1998); membru al Comitetului privind educația universitară și cercetarea al Consiliului Europei (1995-2001).

Alături de activitatea sa academică, Andrei Marga s-a implicat activ în îmbunătățirea calității învățământului preuniversitar și universitar prin funcțiile deținute în administrația universitară și cea națională: decan al Facultății de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1990-1992); prorector al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1992-1993); rector al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1993-2004; 2008-2012); președinte al Consiliului Academic al Universității Babeș-Bolyai (2004-2008) și ministru al Educației Naționale (1997-2000).

Andrei Marga este membru al Uniunii Scriitorilor din România din 2010, iar în perioada 2012-2013 a ocupat funcția de președinte al Institutului Cultural Român.

„Nu se poate realiza astăzi ceva durabil fără „incluziune democratică” în interiorul țării și fără „cooperarea internațională” în exterior.”

Lumea post-pandemică

Andrei Marga

Pandemia a făcut să dispară peste trei milioane de oameni, a afectat grav viața sutelor de milioane și a provocat pagube imense. În mod firesc, ea a stârnit reflecții mult dincolo de pacienți, medici și decidenți - pe întreaga gamă a reflexivității.

Geostrategii americani au considerat imediat consecințele pandemiei pentru ordinea lumii. Stephen Walt, actualul titular de la Harvard, scria că pandemia „COVID-19 va crea o lume mai puțin deschisă, mai puțin prosperă și mai puțin liberă” (*How the World Will Look After Coronavirus Pandemic*, „Foreign Policy”, March, 20, 2020). Robert D. Kaplan anticipa „o interacțiune a ideologiilor și naturii însăși” (*The Neomalthusian World of Coronavirus*, în „The National Interest”, February 28, 2020), care va scinda lumea. În Europa, filosofi italieni și francezi l-au valorificat pe Michel Foucault (*Surveiller et punir*, 1975), cu teoria sa a „bioputerii”. Acesta a susținut că „dominația” din societate se exercită deja tot mai mult nu pe calea reglementărilor de drept chibzuite, ci pe cea a controlării corpurilor umane. Apelul Vigano (2020) a acuzat proclamarea de „stări de urgență” și „stări de alertă”, prin care se restrâng libertățile și drepturile fundamentale ale oamenilor. Cel mai profilat filosof de pe scena mondială, Jürgen Habermas (în „Kölner-Stadt Anzeiger”, 3 aprilie 2020) a declarat: „Societățile noastre complexe întâlnesc continuu mari nesiguranțe, dar acestea apar local și în momente diferite și sunt preluate mai mult sau mai puțin neaccidental de oameni de specialitate aflați la dispoziție, într-un subsistem sau altul al societății. Dimpotrivă, acum se răspândește global și simultan nesiguranța existențială, chiar în capetele indivizilor conectați medial. (...) Nesiguranța de acum se raportează nu numai la luarea sub control a pericolelor epidemice, ci și la consecințele economice și sociale, care sunt complet neprevizibile. (...) Ceva se poate spune: nu a fost niciodată atâta cunoștință cu privire la necunoașterea noastră și la constrângerea de a trebui să acționăm și trăim sub nesiguranță”.

Am subsumat cu ani în urmă diagnozele date modernității târzii – „societate a supunerii” (Max Weber), „societate a asimetriilor” (Coleman), „societate a riscurilor” (Beck), „societate a minciunii” (Șerban-Reinhardt), „societate narcisistică” (Maaz) și altele – sub diagnoza mai acoperitoare a „societății nesigure” (A. Marga, *Societatea nesigură*, Niculescu, București, 2016). Am anticipat înmulțirea nesiguranțelor. Am luat în serios avertismente venite mai ales de la Horkheimer-Adorno (*Dialektik der Aufklärung*, 1947) și Heidegger (*Die Frage nach der Technik*, 1953), unite într-un mesaj simplu:

violentarea continuă poate duce la o răzbunare a naturii. În martie 2020, am căutat să văd schimbările ce se prefigurează (A. Marga, *Lecțiile pandemiei*, Tribuna, Cluj-Napoca, 2020). Ca rezultat, am putut formula prompt, la rândul meu, un punct de vedere sistematic asupra pandemiei și consecințelor ei.

Odată cu agravarea pandemiei, în cursul toamnei anului 2020, s-a trecut cu echipe organizate la explorarea lumii post-pandemice. Avem, deocamdată, ca rezultat analiza lui Fareed Zakaria, *Ten Lessons for a Post-Pandemic World* (Alan Lane, 2020), care ne invită să observăm ce schimbări majore vor avea loc.

Cu sensibilitate pentru realitățile micro, autorul, originar din India, ne invită să privim lumea nu doar sub aspectul lucrurilor mari, ci și sub al celor minuscule – precum un virus. În definitiv, argumentează cunoscutul editor de la CNN, „Washington Post” și „Times”, trei fapte punctuale – atacul din 11 septembrie 2001, crahul unor bănci în 2008 și COVID-19 – au aruncat lumea actuală în crize pe scară mare.

Au fost, desigur, și alte pandemii în istorie, cu mortalitate de masă ridicată, dar COVID-19 este altfel și ar fi cazul să declanșeze introspecția oamenilor. Observația de la care pleacă Fareed Zakaria este că din 1990 înapoi lumea a fost lovită continuu de viruși. „Ei nu se produc printr-un design conștient, dar nici nu sunt în întregime accidentali. Avem nevoie să înțelegem acest sistem – în alte cuvinte, să înțelegem lumea în care trăim – pentru a înțelege emergenta lume post-pandemică” (p. 12). Este de reținut că, „și dacă este eradicată pandemia COVID-19, izbucniri ale altor boli este aproape sigur că se vor petrece în viitor. Cu această cunoștință și experiență, noi trăim într-o nouă eră: era postpandemică” (p. 3) și este cazul să ne pregătim. Deocamdată, coronavirusul 19, însă, „a cauzat umanității cea mai mare daună economică, politică și socială de la Al Doilea Război Mondial înapoi”. Modul în care s-au petrecut lucrurile „este fără precedent în istoria umană”(p. 2) și a creat un „prag” ce ar trebui să pună pe gânduri.

Nu au lipsit, desigur, prevenirile. În fond izbucnirile de SARS, MERS, „gripă aviară”, „gripă porcină”, Ebola au avertizat. Cel mai recent, în 2015, Bill Gates a atras atenția asupra eventualității unui „virus infecțios” care pune capăt vieții a zece milioane de oameni, iar în 2017, la Conferința pentru Securitate de la München, același a declarat că există „eventualitatea rezonabilă” ca în următorii 10-15 ani să fie o „pandemie”. Chiar Fareed Zakaria a semnalat în iunie 2017, pe calea emisiunilor CNN, primejdia unui „virus făcut de om sau natural”, care surprinde SUA și umanitatea (p. 8), încât „biosecuritatea” devine o problemă a tuturor. Adevărul este că, din diferite surse, virușii au fost temă a ultimilor ani, nu doar datorită „biobombelor” ce se pregătesc în laboratoare.

Fareed Zakaria identifică zece învățături generale ale pandemiei pentru lumea ce vine. Ele au natura unor orientări generale ce ar fi de urmat. Care sunt acestea?

Raporturile oamenilor cu natura se cer regândite acum până la capăt. COVID-19 lovește viața oamenilor în ceea ce are mai specific – interacțiunea fiecăruia cu ceilalți și cu lumea. Ca efect amplu, întreaga organizare a lumii de

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

după Războiul Rece este provocată. Este astfel momentul să ne asumăm un adevăr simplu: „crize globale, incluzând pandemii, sunt inevitabile. Va trebui să ne preparăm mai temeinic și să rămânem pregătiți” (p. 14). În fapt, trebuie să recunoaștem că „felul în care noi trăim este practic o invitație pentru virusii animalii să infecteze omul” (p. 17). Pe de o parte, mari aglomerări urbane, distrugerea naturii prin construcții, omorârea de animale pentru consum – 80 de miliarde de animale sunt sacrificate organizat pe an, în afara peștilor – nu sunt fără virusări. Pe de altă parte, schimbarea climatului are contribuții la crearea de virusi. În fond, „pandemia poate fi gândită, în ceea ce o privește, ca războiul naturii”. Iar la toate se adaugă, desigur, construcția de „bioarme”.

Într-o asemenea situație crește importanța guvernării competente, a „bunei guvernări”. Experiențele țărilor din timpul pandemiei atestă limpede că „avem nevoie de o guvernare mai bună, nu de guvern mai mare”. Fapt este că în Coreea de Sud, Singapore, se preiau anual milioane de lucrători din China continentală, dar au totuși sub control, că Hong Kong avea în iulie 2020 18 morți, Taiwan, cu 23 de milioane de locuitori, șapte decese. În China continentală s-a reușit cu viteză uimitoare aducerea epidemiei sub control. Nu știm toate datele măsurilor care au dus la această reușită, dar „China i-a izolat pe cei infectați, i-a separat de familii și, folosind tehnologie și mijloace de detectare, i-a identificat pe cei cu care aceia au avut contact” (p. 32). Acestea, ca și alte exemple, dovedesc că nu guvernul mare, puternic contează, ci guvernul de calitate, adică „guvernul inteligent”. Sub acest aspect, „multe decade la rând lumea a avut nevoie să învețe din America. Dar acum America are nevoie să învețe de la lume” (p. 50). Iar dacă America are de învățat, adaug eu, ne dăm seama ce ar trebui să facă alții!

Tipul de societate în care trăim este de pus în discuție. Este clar că, fără piață, o economie nu devine competitivă, iar penuria este la ușă. Dar piața nu este suficientă ca mecanism de funcționare a unei societăți. Chestiunea concretă este acum cea a ieșirii din exclusivismul pieței. „Capitalismul fără îngădire este în afara controlului; reglementarea asertivă este în întârziere”. Este elocvent că la celebrul TV conservator, care este „Fox News”, nu alta decât vocea postului, Tucker Carlson, a exclamat deja în 2019: „liderii republicani vor trebui să recunoască: capitalismul de piață nu este o religie... Noi nu trăim să servim piața. Contrarul este adevărat”. Pandemia a făcut și mai adevărată exclamația! Fareed Zakaria este de părere că se petrece acum o „pendulare a istoriei”, căci „singură piața nu poate rezolva inegalitatea ce se lărgeste și rampanta insecuritate a jobului, care a survenit ca urmare a neînțelegerii schimbării tehnologice și a competiției externe. Aceste probleme cer soluții guvernamentale” (p. 61-62). Probabil că „țările din Nordul Europei, precum Danemarca, au găsit cheia: ele au înțeles că piețele ar fi uimitor de puternice, dar nu suficiente; că ele au nevoie de suporturi și tamponare și suplimente” (p. 74). Suntem, oricum, dincoace de exclusivismul pieței, cu imperativul găririi de mecanisme de complementare.

Prestația și respectarea specialiștilor ar trebui să preocupe societățile. Este interesant că și în pandemie, în țările asiatice menționate oamenii au tratat „cu deferență autoritatea, în special autoritatea științifică” (p. 76). Iar acolo

unde știința este prețuită, se și înțelege că știința este altceva decât oferirea, cum se crede, a unui singur răspuns. Știința este „o metodă de cercetare, un proces de punere de întrebări și de testare riguroasă de ipoteze” (p. 70). Este nevoie să respectăm știința și să ascultăm experții, dar experții trebuie, la rândul lor, să dea seama de ceea ce fac sau nu fac. Respectul științei, dar și prestația concretă a omului de știință, capacitatea lui de a veni cu soluții competente la dificultățile vieții au de mers mână în mână.

În pandemie, digitalizarea a trecut cu brio examenul vieții. Oamenii au constatat că „telemunca”, în general „teleactivitatea”, sunt posibile. „Economia digitală” a devenit parte a „economiei reale”. Cam toate activitățile în format „echipă” (team) se schimbă (p. 104), căci este de acum posibilă colaborare fără proximitate fizică. Medicina se schimbă ca urmare a tehnologiilor digitalizate, încât prevenția capătă greutate mai mare (p. 106). S-a conturat nevoia să administrăm în așa fel încât „tehnologia digitală”, în special „bioingineria” și „inteligenta artificială” ca să avanseze cu iuțeală. Digitalizarea include, cum se știe, riscuri pentru intimitate și viața personală, dar și acestea au până la urmă soluții tehnice și juridice.

Noul coronavirus nu putea atinge răspândirea rapidă pe glob și, poate, nici emergența, fără marile aglomerări urbane, demult infectate, încât însăși urbanizarea intră în discuție. Nu vom avea o criză a urbanității, chiar dacă locuirea oamenilor tinde să fie în altă parte. „Orașele vor căpăta o nouă viață ca sectoare de servicii, de la finanțe la consultare în chestiuni de sănătate” (p. 129). Doar că ele trebuie să asigure o viață mai sănătoasă oamenilor (p. 131). Redevine, în orice caz, actuală convingerea lui Aristotel că „orașele nu constau fundamental în monumente și parcuri; ele constau în oameni și caracterul lor” (p. 145). „Umanizarea orașelor noastre” va fi deviza rezonabilă.

Inegalitățile din societate au bătut în retragere cu ceva în era post-belică, dar, după neoliberalism, pandemia întoarce tendința. Și ea sporește inegalitățile. „Diferențele între țări sărace și țări bogate se vor accentua probabil pe măsură ce lumea se împarte în două: locuri cu sisteme de sănătate bune și locuri fără” (p. 154). Se poate spune că „în timp ce bolile pot uneori să lichideze inegalitățile, cea mai mare parte a timpului le exacerbează. Dacă vom fi confrunțați cu o nouă pandemie, ceea ce este foarte probabil, trebuie să recunoaștem că vom avea nevoie să-l păstrăm pe fiecare în siguranță și sănătos, fie că este bogat sau sărac” (p. 166). Oricum, va trebui găsită soluție la „accelerata și exacerbata inegalitate prilejuită de pandemie”.

Soarta globalizării a devenit, desigur, o chestiune practică, mai cu seamă că în pandemie cam toate țările s-au repliat în măsuri pe cont propriu. A luat astfel avânt un anumit naționalism. Cu toate acestea, globalizarea nu este la sfârșit. Pe de o parte, epidemiile – „gripa rusă” (1889-1890), „gripa spaniolă” (1918-1919), „gripa asiatică” (1957-1958), „gripa Hong Kong” (1968-1969), „Middle East Respiratory Syndrome” (2012), acum COVID-19, nu au rămas între granițe naționale. Ele au căpătat și pot căpăta nume ale locului în care s-au detectat primii îmbolnăviți, dar acest fapt nu spune nimic despre originea lor (p. 168). Pandemiile nu sunt limitate național. Pe de altă parte, în economie acționează principiul „avantajului comparativ”, care face

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

să se caute valorificarea mereu mai bună a capitalului. Nici economia unei națiuni puternice nu se poate reface acum fără globalizare. Concret, și firmele americane de prim plan au nevoie de piața chineză. „Problema mai largă este aceea că China s-a specializat în manufacturarea de produse tehnice, precum computerele, în vreme ce Statele Unite nu au făcut-o” (p. 179). Globalizarea rămâne în vigoare fiind legată de șansele de valorificare a investițiilor. Pe scurt, „globalizarea nu a murit. Dar o putem omori” (p. 186), ceea ce nu este rezolvarea adecvată în condiții de pandemie. Căci, înainte de orice, „nu se poate combate o boală globală cu răspunsuri locale” (p. 28).

Relațiile internaționale vor fi dominate în secolul XXI de relația SUA-China, o relație fără analogie. Pe de o parte, „politica SUA față de China nu a fost niciodată una de angajament pur; a fost totdeauna o combinație de angajament și descurajare” (p.197). Pe de altă parte, China are deja „un record de neagresiune printre marile puteri ale lumii” (p.198), ce constă în aceea că de decenii nu a făcut vreo incursiune în afara propriului teritoriu, dar prezintă o „slăbiciune geostrategică” ce constă în aceea că are vecini care „i se opun la frontiere” (p. 205). Așa stând lucrurile, „tensiuni în relația SUA-China sunt inevitabile”. Numai că marea țară de la Răsărit este mai integrată în sistemul internațional decât era Uniunea Sovietică de odinioară. Spre exemplu, comerțul dintre SUA și Uniunea Sovietică atingea două miliarde de dolari pe an, acum comerțul SUA-China atinge două miliarde de dolari pe zi. Cifra spune mult! Totuși, „oricât de tensionată va fi bipolaritatea SUA-China, ea rămâne cuprinsă în această lume durabilă, puternică, multilaterală” (p. 20), în care suntem.

Sistemul relațiilor internaționale va trebui revăzut. China este, din 1998, în mod constant printre țările cele mai atractive pentru „investiții directe”. În pofida impresiilor și parolelor care s-au aruncat pe piață, China de azi câștigă nu încălcând regulile comerțului internațional, ci prin mărimea pieței (p. 222). Fareed Zakaria afirmă categoric că în zilele noastre „nu expansionismul chinez este problema, ci abdicarea Americii” (p. 225). El este de părere că, în mijlocul pandemiei, SUA sunt prea concentrate pe crearea unei imagini negative Beijing-ului, în loc să dea soluții la chestiuni devenite complexe. În orice caz, în acest moment, „o restaurare a unei ordini internaționale dominată de America nu este posibilă” (p. 227). Prea multe noi puteri se ridică, prea multe forțe noi au intrat pe scena lumii de azi. A devenit clar că un „sistem multilateral, dar unul funcțional” oferă șansele cele mai bune de a rezolva „problemele globale”. Un „idealism al liberalității” este acum necesar.

Fareed Zakaria pune în lucru cunoscuta sa erudiție în materie de situații internaționale și pregătirea excelentă a echipei cu care lucrează. El profilează cele „zece lecții” pentru lumea post-pandemică pe care le-am rezumat mai sus. De altfel, unele fuseseră indicate și de alții, chiar dacă nu atât de elaborat.

Eu cred, însă, că în pandemie mai sunt încă „lecții” de anvergură comparabilă pentru lumea ce vine. Le-am rezumat în articolul *Schimbări ce se prefigurează* („Cotidianul”, 23 martie 2020), preluat apoi în volum (A. Marga, *Lecțiile pandemiei*, Tribuna, Cluj-Napoca, 2020). Evoc cât mai strâns zece

dintre lecțiile pe care le-am decelat atunci.

Se pot discuta multe aspecte. În discuția asupra pandemiei câștigă, însă, în importanță o schimbare de strategie. Foarte probabil strategia alergării după răspândirea virusului, spre a o curma, va trebui înlocuită cu strategia întăririi tratamentelor spitalicești și ambulatorii. Se pare că această din urmă strategie va fi mai eficace pe măsura evoluției rețelei spitalicești și a celei ambulatorii, precum și a medicației. În multe țări autoritățile se mișcă deja pe această direcție.

O nouă concepție economică asupra înfruntării unei distrugerii de resurse este necesară. Nu lipsesc experiențe ale refacerii țărilor și lumii după distrugerii, dar contextul este cu totul nou. Noutatea este mai presus de toate de amplexare a opririi și afectării economiei și a nevoii de a regândi multe activități. Telemunca va câștiga teren, dar nu va putea fi întreaga muncă. Organizarea producției, disponibilitatea și profilul lucrătorilor devin teme de reflecție și decizie.

Nu se poate realiza astăzi ceva durabil fără „incluziune democratică” în interiorul țării și fără „cooperarea internațională” în exterior. Reluarea relației primitive „amic-inamic”, din anii treizeci, cum se mai face în România actuală, este cea mai păguboasă politică. Păguboasă este și „strategia conflictului” în relațiile internaționale. Nu mai există securitate completă decât împreună cu celălalt.

„Dezvoltarea locală” – în localități, regiuni, țări – revine în poziția cheie în viața oamenilor. Măsura în care nevoile de bază ale comunităților de diferite dimensiuni se pot satisface din resurse proprii devine esențială. Adevărul că și marile comunități constau în fapt din comunități locale va trebui asumat. Servirea comunității va fi percepută mai direct drept cale de ameliorare a propriei vieți.

„Statul național” nu poate rezolva crize economice sau crize ecologice globale, nu stă în capacitatea lui. Dar nu poate fi democrație, nici asistență socială și nici dezvoltare fără stat național funcțional. Nu poate fi nici apărare în fața amenințărilor naturii fără administrație națională competentă.

Mari reuniuni de oameni și mobilitățile vor trebui să fie precaute și aduse sub repere noi. „Des-densificarea” locurilor de viață și activitate devine obligatorie. O mișcare oarecum inversă celei de lichidare a „muncii la domiciliu”, începută la sfârșitul secolului XIX, va prinde viteză în mod benefic. Nu poți atinge însă „des-densificarea” fără a regândi sistematizarea și arhitectonica. Urbanisticii i se deschide o agendă uriașă.

Este din nou evident că totul trebuie regândit în educație, de la dimensiunile claselor și grupelor, trecând prin predare și seminarizare, la evaluarea învățării. Întreaga teorie a învățării se cere reconstruită. O nouă pedagogie și o altă metodică trebuie elaborate.

Soluțiile doar „tehnice”, de natura asigurării asistenței medicale și aranjamentelor spațiale, nu vor fi de ajuns. O schimbare a modului de viață va fi indispensabilă, dacă este ca oamenii – individual, comunități de viață, națiuni, umanitate – să-și păstreze libertățile și să le poată exercita rațional. Nu se vor putea preveni noi amenințări ale naturii fără a interioriza alt fel de viață

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

decât cel controlat de stimulente exterioare.

Mulți pretind că sunt titrați, „competenți”, dar neputința și dezorientarea sunt astăzi mai extinse ca niciodată. Trebuie făcute din nou, fără rețineri, distincții nete ale valorii pregătirii. Distincția între „meritocrație”, „mediocrație”, „ochlocrație” și „prostocrație”, care nici nu mai are nevoie de lămuriri factuale și terminologice, trebuie făcută oriunde. Evident că ea nu se suprapune cu distincția dintre „democrație”, „plutocrație”, „aristocrație”, „dictatură”, și nici cu distincția lui Karl Popper dintre „societatea închisă” și „societatea deschisă”, sau cu cea a lui George Soros dintre „democrație” și „autoritarism”. Toate aceste distincții interferează, dar nu se suprapun.

Vor fi de deschis noi câmpuri de investigație științifică. Odată cu pandemia se infirmă din nou superficialitatea și „științele” aservite unor ideologii vehiculate de lideri, partide, ideologii. Este și acum slabă capacitatea de a sesiza riscurile și a anticipa pericolele. Iar științele, înainte de toate, și filosofia și teologia au de tras învățăminte. Societățile sunt chemate să facă și mai clar distincția între verbiaj și cunoaștere, între lecturi și cercetare, între autoritate dată de funcție și pricepere, între pretenții și valoare, între cunoaștere vagă și cunoaștere ce rezolvă probleme.

În ultimele decenii am asistat la restrângerea pretențiilor cognitive ale multor discipline. Biologia a fost redusă la științele vieții, economia la studii economice, dreptul la științe juridice, politologia la științele politice, sociologia la sondaje, mai ales în scopuri electorale, filosofia la epistemologie, iar exemplele sunt mult mai numeroase. Reducerea nu se poate justifica prin invocarea de precauții cognitive, căci ea a însemnat efectiv o reducere a orizonturilor de interogare și a cunoștințelor. Pe de altă parte, reducerea a urmat efectiv strategii manageriale și financiare, încât nu considerente cognitive au dominat. Rezultatul general este scăderea relevanței cunoștințelor, căci acestea sunt de la început afectate de lipsa explicațiilor sigure și de lipsa viziunii. Pandemia provoacă specialiștii la a regândi profilul disciplinelor pe care le cultivă.

Pe de altă parte, s-a prăbușit o imagine tipică erei industrialismului, după care natura este doar obiect al proiectelor umane. Pandemia a dovedit cu claritate că o natură luată doar ca material de exploatat se poate răzbuna în felul ei, direct sau indirect. Natura se cere luată ca partener, iar grija față de natură a devenit criteriu al nivelului de cultură și civilizație.

O schimbare profundă este chemată să intervină în relația oamenilor cu Dumnezeu. Imaginea biblică după care Dumnezeu a creat lumea, dar a lăsat și oamenilor destul de lucru pentru a ajunge la o lume pe măsura aspirațiilor lor, va trebui rechemată. Simplu spus, Dumnezeu însuși i-a făcut pe oameni nu doar beneficiarii ai creației, ci și răspunzători de situațiile în care ajung.

12 aprilie 2021

László Borbély

Consilier de stat la Cabinetul Prim-Ministrului României

Coordonator al Departamentului de Dezvoltare Durabilă din cadrul Secretariatului General al Guvernului României

László Borbély s-a implicat energic în implementarea la nivelul României a „Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă”, elaborată de Organizația Națiunilor Unite și, mai precis, a celor 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă ale acesteia, argumentând importanța lor pentru dezvoltarea unor sectoare cheie ale economiei românești.

Activitatea susținută în domeniul dezvoltării durabile și al sustenabilității este rezultatul intervențiilor și pozițiilor deținute în înalte foruri de specialitate, naționale și internaționale, în care a avut oportunitatea de a lucra pe teme sensibile: vicepreședinte al Consiliului de Guvernare al Programului Națiunilor Unite pentru Mediu, UNEP (februarie-aprilie 2012); co-președinte al Bordului Ministerial European privind Mediul și Sănătatea (2011-2012); membru al Boardului Ministerial European privind Mediul și Sănătatea (2010-2012); președinte al celei de-a 19-a Sesiuni a Comisiei ONU pentru Dezvoltare Durabilă (2010-2011); ministru al Mediului și Pădurilor (2010-2012), ministru al Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Locuințelor (2007-2008).

Experiența profesională, precum și cea academică, focalizată pe educarea tinerei generații în vederea cultivării respectului și susținerii pentru eforturile în materie de dezvoltare durabilă, derulate la nivel național și internațional, și-au găsit expresia în studiile și volumele publicate de profesorul László Borbély: „Teoria și modelele dezvoltării regionale. Dezvoltare policentrică” (revista „Forum Economic”, 2009); „The Growth Poles as Sustainable Development Systems” (Revista de Studii și Cercetări Economice Virgil Madgearu, 2011); „Conceptul Strategic de Dezvoltare Teritorială - România 2030” (volum coordonat); „Dezvoltarea regională din România prin prisma dezvoltării policentrice” (2010); „Modele de dezvoltare regională în Uniunea Europeană și România” (2011).

Orice tip de criză are efecte dramatice asupra societății și asupra bunăstării oamenilor. Cu toate acestea, oricând ne raportăm la astfel de momente dificile suntem datori să avem întotdeauna capacitatea de a identifica părțile pozitive, chiar dacă uneori sunt foarte greu de găsit.

Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă și reperatele de care avem nevoie pentru reconstrucția post-pandemie

László Borbély

Pandemia COVID-19 ne-a luat pe toți prin surprindere. Indiferent de naționalitate, formare, statut social sau activitate profesională, reperatele lumii în care trăim s-au schimbat brusc. Efectele asupra fiecăruia dintre noi au fost mai mici sau mai mari, însă cu siguranță au existat. Deodată, cu toții am devenit vulnerabili în fața unui inamic invizibil care își atacă victimele fără să țină cont de locul pe care îl ocupă în societate. Provocarea sanitară s-a reflectat rapid asupra economiei. Cea mai mare parte dintre țările considerate avansate s-au închis pentru diferite intervale de timp, astfel încât să încetinească răspândirea virusului și să-și găsească acel răgaz necesar pentru a întări capacitatea sistemelor sanitare de a gestiona pandemia. Apare astfel un prim principiu care trebuie să stea la baza construcției post-pandemie: nu doar lumea este interconectată, ci și toate sectoarele vieții socio-economice. O criză într-un anumit sector atrage după sine efecte asupra celorlalte. Această evoluție reprezintă un prim-indiciu că avem nevoie de o abordare holistică, atunci când încercăm să găsim soluții la problemele contemporane.

Orice tip de criză are efecte dramatice asupra societății și asupra bunăstării oamenilor. Cu toate acestea, oricând ne raportăm la astfel de momente dificile suntem datori să avem întotdeauna capacitatea de a identifica părțile pozitive, chiar dacă uneori sunt foarte greu de găsit. Speranța și doza de optimism sunt puse de multe ori în lecțiile pe care ar trebui să le învățăm și, bineînțeles, în etapa de reconstrucție. În aceste momente de cumpănă trebuie să ne uităm cu luciditate asupra modului în care funcționează societatea contemporană și să analizăm acele mecanisme care pot fi îmbunătățite. Reconstrucția socio-economică nu este, prin urmare, doar o etapă pentru a depăși criza și reprezintă o oportunitate pentru a îmbunătăți lumea în care trăim și pe care o vom lăsa moștenire generațiilor viitoare.

Criza sanitară a lovit într-un moment în care nevoia de schimbare a modelului de dezvoltare economică era din ce în ce mai pregnantă. Chiar la începutul acestui an, Australia s-a confruntat cu incendii de vegetație fără precedent. Fenomenele meteo extreme sunt din ce în ce mai frecvente. România a fost ferită până acum de mari dezastre, însă am fost și la nivel național martorii unor situații atipice cum ar fi tornada din 2019. Impactul activității umane asupra mediului are efecte tot mai vizibile. Paradigma clasică de dezvoltare

economică bazată pe consum a crescut bunăstarea până la un anumit nivel, însă și-a arătat limitele. România are nevoie de o schimbare a paradigmei prezente de dezvoltare pentru a face față provocărilor secolului XXI. Trăim o perioadă marcată de procesul de globalizare, de accentuare a inegalităților și de agravare a problemelor de mediu. Avem nevoie de o nouă abordare, iar dezvoltarea durabilă ne oferă soluții pentru cele mai multe dintre problemele societății contemporane.

Îngrijorări în ceea ce privește impactul dezvoltării economice asupra mediului au apărut încă din anii 60-70 ai secolului trecut. Definiția conceptului de dezvoltare durabilă acceptată până în prezent a apărut în Raportul Brundtland „Viitorul nostru comun” din anul 1987: „dezvoltarea care îndeplinește necesitățile generației prezente, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și îndeplini propriile necesități”. Putem vorbi, astfel, despre două componente de bază ale dezvoltării durabile: (1) creșterea economică nu trebuie să pună în pericol echilibrul natural al planetei; (2) apare, de asemenea, nevoia asigurării echității între generații ca o componentă majoră.

Preocupări de acest tip apăruseră în gândirea românească încă din anii 1970. Nicolae Georgescu-Roegen este unul dintre cei mai proeminenți economiști în acest domeniu, fiind întemeietor al unei noi școli de gândire economică, fondatorul bioeconomiei. Contribuția sa deosebit de importantă este una inovativă, care explică economia prin prisma legii entropiei. În viziunea sa, procesul social-economic se întinde dincolo de frontiera tradițională (producție-consum), luând în considerare relațiile și schimburile permanente cu mediul înconjurător, considerat, pe de o parte, ca mediu de viață, ca sursă de energie și materiale disponibile (cu entropie joasă = ordine) epuizabile și, pe de altă parte, ca spațiu de depozitare a deșeurilor (entropie înaltă = dezordine). O altă personalitate din România care a contribuit la dezvoltarea acestor concepte este Grigore Antipa. De asemenea, Constantin Brâncuși, prin tehnica sa artistică ce integrează modul de creație țărănesc (cioplirea directă, conectarea cu materialul), a atras atenția, la nivel internațional, asupra valorii culturii tradiționale românești dintr-o perspectivă inovativă. Mai ales în aceste momente dificile, când suntem în căutare de noi reperi, trebuie să valorificăm această moștenire și s-o transferăm în cultura cotidiană, astfel încât cetățenii să-și însușească principiile dezvoltării durabile.

Venind mai aproape de zilele noastre, anul 2015 a fost unul deosebit, cu o serie de acorduri precum „Acordul de la Paris privind schimbările climatice”, „Cadru de la Sendai pentru reducerea riscurilor de dezastre”, „Agenda de acțiune de la Addis Abeba” a ONU, care vorbește despre mecanismele financiare necesare tranziției către un viitor durabil. În același an, în cadrul lucrărilor Summit-ului ONU de la New York, liderii lumii au adoptat un document emblematic: „Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă”, o foaie de parcurs cu 17 Obiective pentru Dezvoltare Durabilă, care ar urma să transforme lumea în care trăim într-una mai bună pentru generațiile actuale și viitoare. Prin obiectivele pe care le propune, cuprinde elemente despre toate lucrurile care ne înconjoară. „Fără sărăcie”, „Sănătate și bunăstare”, „Educație de calitate”, „Inegalități Reduse”, „Acțiune climatică” etc. sunt toate deziderate

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

care urmăresc să asigure o viață mai bună pentru toți oamenii. Pe lângă țintele concrete și detaliile tehnice extrem de importante pentru punerea în practică, „Agenda 2030” are la bază principii pe cât de solide, pe atât de nobile. În tranziția către o societate durabilă nu trebuie să lăsăm pe nimeni în urmă, iar clădirea unui viitor durabil se poate face prin parteneriate consolidate. Toate eforturile noastre nu vor atinge țelul dorit, dacă nu reușim să formăm o masă critică care să sprijine această transformare.

„Agenda 2030” și cele 17 Obiective pentru Dezvoltare Durabilă pe care le propune au fost adoptate și de România. În aprilie 2016, Parlamentul României, printr-o ședință comună a celor două camere, devine primul, din cele 176 ale Uniunii Interparlamentare, care își exprimă susținerea pentru implementarea Agendei 2030 în România. Din 2017, în cadrul aparatului de lucru al Guvernului, se înființează Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă cu rolul de a coordona punerea în practică a celor 17 Obiective pentru Dezvoltare Durabilă la nivel național. Cel mai important rezultat al Departamentului este revizuirea *Strategiei naționale pentru Dezvoltarea Durabilă a României - 2030*. Viziunea de ansamblu este aceea că dezvoltarea durabilă prezintă un cadru de gândire care, odată însușit de către cetățean, va ajuta la crearea unei societăți mai echitabile, definită prin echilibru și solidaritate și care să poată face față schimbărilor aduse de probleme actuale globale, regionale și naționale, inclusiv scăderea demografică. Grija statului față de cetățean și respectul cetățeanului față de instituții, față de aproapele său, de valorile morale și diversitatea culturală și etnică vor duce la o societate durabilă.

Reziliența, solidaritatea, nevoia de a nu lăsa pe nimeni în urmă reprezintă principii fundamentale promovate de „Agenda 2030” și de „Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă a României – 2030” și sunt mai actuale ca niciodată în criza socio-economică pe care o traversăm. Este aproape unanim acceptat, la nivelul experților care activează în domeniul dezvoltării durabile, faptul că, în mod inevitabil, pandemia va avea impact semnificativ asupra implementării Obiectivelor pentru Dezvoltare Durabilă. Într-un raport publicat de Comitetul Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite, se face vorbire despre trei posibile scenarii: accelerarea tranziției către dezvoltare durabilă, păstrarea ritmului de dinaintea pandemiei sau înrăutățirea situației. Dincolo de detaliile tehnice, dezideratul care ar trebui să ne ghideze acțiunile din perioada următoare este transformarea crizei într-o oportunitate pentru o reconstrucție socio-economică solidă și durabilă.

Drumul pe care trebuie să îl parcurgem este în mare parte trasat tocmai de cele 17 Obiective pentru Dezvoltare Durabilă. Cu cât politicile naționale vor fi mai ancorate în ceea ce privește această nouă paradigmă, cu atât avem șansa nu doar de a depăși criza, ci de a construi o societate rezilientă, mai echitabilă și mai prietenoasă cu mediul înconjurător. În continuare, vă propun o serie de exemple concrete în ceea ce privește principii de bază care ar trebui să fundamenteze reconstrucția post-pandemie dintr-o perspectivă a Obiectivelor pentru Dezvoltare Durabilă.

ODD 1 – Fără sărăcie. Criza sanitară cauzată de coronavirus va produce, după cum preconizează majoritatea experților, o amplă criză economică.

Pentru prima oară în ultimele trei decenii, gradul de sărăcie la nivel global ar putea crește, iar peste jumătate de miliard de cetățeni vor trece sub pragul sărăciei, după cum arată o analiză recent publicată de experții de la Universitatea Națiunilor Unite – Institutul pentru Dezvoltarea Cercetării Economice. În aceste condiții, implementarea ODD 1 până în 2030 va deveni o misiune mult mai grea, atât la nivel mondial, cât și în România. Pentru a contracara o parte dintre aceste efecte negative este necesară o abordare durabilă, cu politici publice care să aibă în vedere impactul asupra categoriilor vulnerabile. În anii următori, pe lângă sectorul public, vor trebui să acționeze complementar, atât sectorul privat, cât și cel non-profit. Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă coordonează în acest moment elaborarea *Planului de Acțiune* pentru implementarea Strategiei care va ține cont de noile realități socio-economice.

ODD 2 – Foamete „zero”. Pandemia COVID-19 a readus în atenție rolul vital pe care agricultura și industria alimentară îl au în buna funcționare a unei societăți. Conform unei analize realizată de Banca Națională a României, deficitul comerțului internațional de produse alimentare a avut o evoluție negativă. Cu toate că țara noastră are un potențial agricol uriaș, importurile alimentare depășesc valoarea exporturilor. Astfel, deficitul comercial în acest sector a fost de 2,8 miliarde euro în anul 2016 și 2,6 miliarde euro în primele 10 luni ale anului 2017. În momentele de creștere economică se văd mai puțin eforturile care stau în spatele asigurării alimentelor. Lecția pe care ar trebui să o învățăm este că avem nevoie de un sector agricol competitiv, care să ofere posibilitate cetățenilor să se aprovizioneze din producția autohtonă.

ODD 3 – Sănătate și bunăstare. Sănătatea publică a devenit, indiscutabil, principala preocupare a societății în care trăim. Este foarte important ca atunci când vom învinge definitiv noul tip de coronavirus să nu uităm efectele dezastruoase pe care le-a avut. Statele trebuie să fie mult mai pregătite pentru a face față unor astfel de fenomene. Prin urmare, este esențială consolidarea sistemelor de sănătate, susținerea cercetării medicale și întărirea capacității de prevenție și de răspuns la pandemii sau alte probleme ample de sănătate publică. O parte dintre instrumentele necesare acestor demersuri stau în consolidarea organizațiilor internaționale. Economia s-a oprit pentru o perioadă și efectele sunt negative, dar fără măsurile de izolare este greu de imaginat de câte ori ar fi crescut numărul îmbolnăvirilor și cât de mare ar fi devenit amplitudinea crizei. Această perioadă poate impulsiona o rearanjare a priorităților societății și punerea sănătății cetățenilor în centrul preocupărilor. Criza generată de coronavirus ne-a arătat că sănătatea este motorul vital al societății în care trăim.

Îmbunătățirea serviciilor și accesului la asistența medicală de calitate este esențială pentru funcționarea unei societăți durabile centrate pe pacient și prevenție. Trebuie asigurat un cadru adecvat pentru promovarea unui mod de viață sănătos și pro-activ, prevenția și educația medicală.

ODD 7 - Energie curată și la prețuri accesibile. Este extrem de important ca prioritățile Comisiei Europene privind decarbonizarea să rămână de actualitate, chiar și în contextul pandemiei. O parte dintre statele membre UE, printre care și România, s-au exprimat în favoarea folosirii *Pactului*

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

Ecologic European ca principal motor pentru reconstrucția economică. Instrumentele financiare europene trebuie folosite cu maximă eficiență pentru că au un potențial uriaș de a transforma sectorul energetic din România în unul mai prietenos cu mediul înconjurător și care să producă, în același timp, efecte pozitive la nivel social.

ODD 8 – Muncă decentă. Dacă în ultimii ani în România exista un deficit de forță de muncă, criza economică generată de pandemie poate conduce la creșterea șomajului. Piața muncii va fi cel mai probabil afectată puternic, însă efectele negative pot fi combătute prin investiții în pregătirea forței de muncă și reconversie profesională. Una dintre categoriile care și înainte de pandemie avea nevoie de acțiune este cea a tinerilor: NEETs - rata tinerilor cu vârsta între 15-29 de ani, care nu sunt încadrați în muncă și nici nu urmează cursuri, se află la 17%, cu 5 procente peste media europeană. Programele de formare de tipul școală profesională în sistem dual, care să pună accent pe pregătirea tinerilor în conformitate cu cerințele pieței muncii, ar putea fi un instrument extrem de util pentru rezolvarea acestei probleme.

Provocările naționale pentru 2030 sunt reprezentate de menținerea ritmului creșterii economice, astfel încât să fie redus decalajul față de celelalte state ale Uniunii Europene; atingerea unor niveluri mai ridicate ale productivității prin diversificare, modernizarea tehnologică și inovație; consolidarea capacității instituțiilor financiare interne pentru a încuraja și a extinde accesul la servicii bancare.

Exemplele pot continua cu fiecare Obiectiv de Dezvoltare Durabilă. Ideea principală este că problemele complexe pe care le traversăm necesită o abordare holistică, care să țină cont de impactul pe care o anumită politică îl are asupra altor sectoare. De asemenea, avem nevoie ca deciziile și acțiunile noastre să nu neglijeze niciodată componenta etică.

În viziunea Departamentului pentru Dezvoltare Durabilă, consecințele pandemiei trag un puternic semnal de alarmă pentru întreaga societate. În primul rând, instituțiile statului ar trebui să formuleze propuneri de politici și să ia acele decizii care, pe lângă diminuarea efectelor, să asigure și o dezvoltare sustenabilă pe termen mediu și lung. Suntem datori să avem curajul să proiectăm o societate după reconstrucție în care calitatea vieții să fie la un nivel chiar mai ridicat decât înainte de izbucnirea pandemiei. Pe lângă acțiunea autorităților publice, va fi, însă, nevoie și de implicarea mediului privat, a experților din societatea civilă, a mediului academic, institutelor de cercetare, ONG-urilor. Toate aceste eforturi nu vor avea impactul dorit, dacă nu reușim să formăm o masă critică de cetățeni care cred în principiile dezvoltării durabile și care le pun în practică în viața lor de zi cu zi.

13 octombrie 2020

Emil Dinga

Ministru al Integrării Europene (2004 – 2005)

Director adjunct științific - Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu” al Academiei Române

Este specializat în cibernetică economică și profesor universitar de economie teoretică și de epistemologie economică, cercetător științific în cadrul Academiei Române, conducător de doctorate și de programe postdoctorale în domeniul economic.

După absolvirea cursurilor Facultății de Cibernetică Economică a Academiei de Studii Economice (1980), a obținut doctoratul în Economie (1997) și a urmat cursul de Finanțe Publice al Institutului Fondului Monetar Internațional din Washington DC (2000), publicând de-a lungul anilor numeroase articole și cărți de specialitate, în țară și străinătate, dintre care amintim: „Modele economice de gestionare a șocului pandemic COVID-19”; „Studii de teorie și modelare economică”, „Ciclicitatea economică”, „Rebuilding economics. A logical, epistemological, and methodological approach”.

Este prodecan al Facultății de Finanțe, Bănci, Contabilitate a Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, profesor asociat la Institutul Bancar Român și la Facultatea de Științe Economice a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, director adjunct științific al Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, din cadrul Academiei Române, director al Seminarului de Logică și Metodologia Cunoașterii Economice „Nicholas Georgescu-Roegen”.

Emil Dinga scrie poezie și proză, reunite în volumele „Eu nu am înțeles”, „Voluptatea tristeții”, „Studii Lirice” și „Sinestezii târzii”, „Ciorchini”, „Scuzați, sunt doar în trecere”, ciclul „Pseudo-rubaiate”, pe care îl descrie astfel: „O căsătorie între estezie și abstracție, între poeticitate și exactitate. În fața conceptului, pseudo-rubaiatul se emoționează, în fața metaforei, se cerebralizează. Intuiția și intelectul dansează unul în jurul celuilalt, iar ceea ce rămâne este dansul pur, în afara dansatorilor”. Sub semnătura sa au apărut patru volume de „Aforisme”.

”Orice șoc de o oarecare intensitate și semnificație, indiferent de natura sa, are potențialul de a retrezi nevoia de examinare și auto-examinare a existenței individuale și sociale, atât din perspectiva scopului, cât și din cea a mijloacelor, precum și din perspectiva modelelor de raționalitate implicate. ”

O schiță a societății umane post-pandemia COVID-19

Emil Dinga

1. Preambul

Pandemia COVID-19 reprezintă un șoc impredictibil, de natură medicală (afectând sănătatea și periclitând viața oamenilor) și cu „vocație” globalizantă, facilitată de globalizarea vieții moderne. Riscurile acestei pandemii au generat măsuri de reacție instituțională (răspuns public) și personală (răspuns privat) care au introdus, în toate țările, restricții de comportament și inter-acțiune socială care afectează șase aspecte ale existenței umane: a) relația de echilibru libertate – securitate la nivel individual; b) relația inter-personală a cooperării sociale; c) diviziunea socială a muncii; d) relația individ – stat; e) formele de acțiune culturală (educație/învățământ, cercetare/știință, cultură); f) formele de acțiune religioasă.

2. Individul/Familia

(a) *Diagnoză*

Contractul social generic este menit să cedeze o parte din libertatea individului către structuri reprezentative convenite mutual, în schimbul dobândirii externalităților pozitive ale cooperării sociale – justiție socială, apărare națională, apărarea vieții, asigurarea oportunităților colective – într-un cuvânt, dobândirii securității individuale. Pandemia COVID-19 a mărit riscurile de reducere a securității prin chiar exercitarea libertății, dezechilibrând balanța fragilă dintre cele două, în favoarea securității (îndeosebi cu referire la sănătate și viață).

(b) *Efecte generice*

- Limitarea cantitativă și modificarea calitativă a inter-acțiunii directe la nivelul individului, compensată (sau, probabil, supra-compensată) de inter-acțiunea virtuală;
- Limitele libertății vor deveni mai puțin clare pentru individ, deoarece ele nu se mi „confruntă” cu libertatea celorlalți, care stabilea aceste limite, fie formal, fie tacit;
- Se va declanșa un proces de introvertire a individului și, respectiv, a familiei; individul și familia vor stabili granițe mai stricte și mai

- vizibile (ca semnalare) pentru ceilalți;
- Perceperea sensului vieții și a idealurilor personale va suferi o schimbare de perspectivă, spre interiorizare și auto-validare;
- Empatia și compasiunea (dependente de contactul individual nemijlocit) vor suferi un recul psihologic; în consecință, alteritatea va reveni, parțial, la semnificația ei originară, de străinătate.

(c) *Propensiune, dezirabilitate, model instituțional*

- Propensiune: (1) creșterea auto-centrării, individuale (și familiale), fără forțarea izolaționismului; (2) creșterea auto-reflexivității individului și familiei; (3) impuls spre cunoașterea autentică de sine;
- Dezirabilitate: încurajarea, culturală și instituțională, a propensiunilor menționate, întrucât sunt menite să reducă alienarea umană în condițiile capitalismului an-axiologic (consumerism, eficiență substantivă, asimetrie a puterii);
- Model instituțional/cultural: **modelul individualismului societal (MIS)** – model cultural care stopează (sau cel puțin reduce semnificativ) dizolvarea individului în societate, fără a nega societalul ca generator și replicator al individualului. Desigur, din punct de vedere conceptual, trebuie elaborată noțiunea de individ societal, respectiv de individualism societal, în noile condiții de inter-acțiune la nivelul indivizilor.

3. Societatea/Comunitatea

(a) *Diagnoză*

Omul este o ființă socială, atât cauzal/reproductiv, cât și funcțional și din perspectiva validării. Nevoia de socialitate este o nevoie constitutivă, nu contingentă. Pandemia COVID-19 modifică, destul de puternic, percepția socialității, deci și cea a societății/comunității, pentru a îndemna la reflecție stăruitoare asupra modificărilor care pot apărea sau este de dorit să apară la nivelul acestor structuri culturale de bază – societatea, respectiv comunitatea. Întreaga arhitectură a socialității – de la mărimea și structura așezărilor umane la activitățile de subzistență sau de evoluție a omului – trebuie revăzută și reprojecată.

(b) *Efecte generice*

- Socialitatea își va pierde în mod semnificativ caracterul nemijlocit de avantaj mutual, generator de cooperare substantivă, dezvoltând, în compensație, un caracter mijlocit, generator de cooperare simbolică;
- Capitalul social va înregistra o creștere a importanței, relevanței și semnificației, în dauna capitalului economic; se va dezvolta o specie de capital social care va implica cooperarea socială mijlocită, în dauna celei nemijlocite;
- Este posibilă apariția unei alienări sociale generate de insuficiența

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

- inter-acțiunii directe în cadrul societății/comunității – similară alienării economice relative la marfă;
- Societatea/comunitatea vor căpăta conotații (de fapt, și denotații) mai abstracte, poate chiar mai inaccesibile prin experiență directă.
 - Propensiune, dezirabilitate, model instituțional
 - Propensiune: (1) tendință de insularizare a comunităților, respectiv a națiunilor; (2) recul al globalizării (nu numai economice, ci și culturale și relaționale); (3) reducerea dimensiunilor spațiale ale așezărilor umane; (4) reducerea semnificației contractului social (și, corelativ, a justiției sociale);
 - Dezirabilitate: (1) redefinirea socialității; (2) redefinirea cooperării sociale; (3) identificarea de modalități (culturale/axiologice) de reducere a tendinței de dez-ancorare a individului de societate/comunitate; (4) reproiectarea așezărilor umane din perspectiva unor canale noi de relaționare între indivizi și grupuri sociale, în condițiile reducerii contactului inter-personal nemijlocit;
 - Model instituțional/cultural: **modelul societății/comunității simbolice (MCS)** – un model societal/comunitarian, care integrează scăderea interacțiunii sociale nemijlocite la nivelul indivizilor într-un model cultural (și, desigur instituțional), care să „salveze” existența și funcționarea sustenabilă (replicabilă) a societății/comunității, mai ales din perspectiva semnificației pentru individ.

4. Economia/Pragmatica

(a) *Diagnoză*

Activitatea economică implică punerea împreună a capitalului uman și a capitalului fizic, prin intermedierea capitalului financiar. În privința producției economice, pandemia COVID-19 restricționează (și va continua să restricționeze până când omul și noul „virus” vor putea conviețui în siguranță pentru om) prezența nemijlocită a persoanelor în organizațiile concentrate spațial ale activității economice. În privința schimbului economic, reflexul autonomiei individuale se transferă în alte trei reflexe: (1) analiticizarea schimbului de activități; (2) creșterea autonomiei economice a comunităților mici; (3) creșterea autonomiei sistemului economic național.

(b) *Efecte generice*

- Deconcentrarea/dispersarea teritorială a activității economice, însoțită de (1) adâncirea analitică a diviziunii sociale a muncii; (2) reducerea dimensională a unităților de producție economică; (3) apariția unui nou criteriu în stabilirea gradului de interdependență economică: autonomia auto-sustenabilă;
- Căutarea unui nou echilibru între producția economică de masă (nelocală) și producția economică locală;
- Inegalitatea economică încetează a mai fi un factor impulsivant pen-

tru creșterea economică (așa cum cred, încă, libertarienii fundamentaliști);

- Logica economică se îndepărtează de producția de bunuri de lux, atrăgând o redistribuire a resurselor economice în favoarea bunurilor autentice de satisfacere a nevoii economice.
- Propensiune, dezirabilitate, model instituțional
- Propensiune: (1) tendință spre protecționism economic la nivel național, regional și chiar al comunităților mai mici; (2) tendință spre înlocuirea sistemelor economice ierarhice cu sisteme economice în rețea; (3) tendință spre înlocuirea vânzării economice a bunurilor de folosință îndelungată cu închirierea lor (și cu preluarea, din partea producătorului, a acestora, la încheierea perioadei de folosință); (4) tendință spre reducerea infrastructurii sociale a transportului și creșterea infrastructurii individuale a acestuia; (5) tendință spre digitalizare, „telemuncă” și „muncă de la domiciliu”; (6) tendință spre înlocuirea turismului fizic cu cel virtual; (7) tendință spre reducerea consumerismului individual și a consumului „în comun” de servicii economice;
- Dezirabilitate: susținerea acelor propensiuni care au ca efect sustenabil prezumat: (1) reducerea consumerismului; (2) dezvoltarea economiei interstițiale (decentrarea economiei industriale) ca economie socială; (3) dezvoltarea economiei circulare ca economie sustenabilă; (4) limitarea acțiunii economice la satisfacerea nevoii economice (prin eliminarea altor „scopuri”: putere economică, putere financiară, putere politică); (5) construirea complexelor economice naționale, cu un mare grad de autonomie structurală și funcțională în schimburile economice internaționale;
- Model instituțional/cultural: **modelul (paradigma) economiei circulare viabile (MECI)** – un model de economie în care partea de economie nominală este complet acoperită de economia reală (deci, bulele financiare/nominale, care sunt sursa crizelor economice, devin, principal, imposibile), iar partea de economie reală este complet integrată în fluxurile natural-antropice replicabile în mod sustenabil și orientate preponderent spre satisfacerea nevoii economice, nu a nevoilor non-economice (de exemplu, politice). Toate aceste caracteristici reclamă recursul la ideologia economică (și politică) a ordoliberalismului.

5. Politica/Statul/Națiunea

(a) *Diagnoză*

Societatea este o structură politică prin definiție, politicul va continua să fie factorul organizator și conducător al acesteia. Pandemia COVID-19 va opera, însă, unele ajustări în înțelegerea, amenajarea și funcționarea politică a societății: (1) politicul pare că ar trebui să se revendice, tot mai mult, din competența politică și nu exclusiv din reprezentativitatea politică (asigurată,

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

actualmente, de partidele politice), adică se va produce o deplasare spre tehnicizarea politicului, în dauna politizării lui; (2) rolul și funcțiile statului pare că ar trebui să se îndepărteze de politic și să se apropie, tot mai mult, de administrativ – politicul pare că ar trebui să se regăsească, tot mai concentrat, la nivelul individului (sau grupului) și nu la nivelul statului; (3) națiunea pare că ar trebui să se suprapună, tot mai mult, pe etnicitate, și mai puțin pe comunitatea economică, de limbă sau cultură, inclusiv religie (Nota bene: semnale în această direcție veniseră, deja, din eșecul multiculturalismului, așa cum a fost acesta proiectat de Uniunea Europeană).

(b) *Efecte generice*

- Reprezentativitatea în exercitarea suveranității poporului se îndepărtează și mai mult de natura sa nemijlocită (specifică agorei cetății antice), dar crește gradul de competență politică al reprezentanților aleși (reprezentativitatea exercitării suveranității, democratic stabilită, ar putea introduce un filtru suplimentar, cum este, deja, în unele state, prin alegerea alegătorilor, pentru a combina mai bine competența politică cu responsabilitatea politică);
- Ierarhizarea funcțională a societății, specifică eficacității, se conturează a fi mai accentuată, dar cu respectarea libertății egale a indivizilor care, tocmai în virtutea acestei libertăți egale, cer/acceptă creșterea ierarhizării funcționale (nu structurale!) a societății; acest efect este, evident, compatibil cu depolitizarea statului și cu evoluția acestuia ca suprastructură preponderent administrativă a societății;
- Accentuarea naționalismului ca soluție de autonomizare în cazul unor șocuri externe; reconsiderarea granițelor politice din perspectiva reducerii permisivității la traversarea lor.

(c) *Propensiune, dezirabilitate, model instituțional*

- Propensiune: (1) tendință spre o combinație sui generis a două procese care evoluează invers unul față de celălalt: „retragerea” politicului dinspre stat spre individ (cu menținerea partidelor politice și a rolului lor de reprezentare politică), pe de o parte, respectiv „înzes-trarea” preponderentă a statului cu competențe administrative, pe de altă parte; (2) tendință spre limitarea libertăților trans-frontaliere (de mișcare a persoanelor, a bunurilor și serviciilor, a capitalurilor), cu accent special pe migrația persoanelor; (3) recul al globalizării;
- Dezirabilitate: (1) încurajarea revenirii politicului la nivelul individului – adică, a revenirii democrației la forma ei directă, cel puțin prin sediul deciziei politice, deși mai puțin prin mecanismul participării politice (perfecționat, și el, prin introducerea a două etaje ale alegerilor directe – alegerea alegătorilor, respectiv alegerea reprezentanților); (2) creșterea autonomizării (nu a independenței!) națiunilor, din perspectiva resurselor economice și a capacității de auto-sustenabilitate (prin reconfigurarea, în consecință, a procesului globalizării);

- Model instituțional/cultural: *modelul națiunii egal autonome* (MNEA) – un model politic al statului și al națiunii în care cooperarea, de orice fel, între state și națiuni, se bazează pe autonomie, suveranitate egală și auto-sustenabilitate structurală.

6. Educația/Cercetarea

(a) *Diagnoză*

Pandemia COVID-19 generează, în chestiunea educației și cercetării, o problemă analogă celei pe care o introduce și în domeniul vieții politice și a participării la jocul democratic, și anume problema limitării (sau desființării) contactului nemijlocit dintre instructor/dascăl/profesor și elev, respectiv dintre cercetătorii aceluiși domeniu/nișă/temă de cercetare. Primordialitatea securității vieții față de eficacitatea instrucției (o prioritizare absolut normală) pune în fața pedagogiei generale o chestiune fundamentală: conținutul și structura inter-acțiunii instructor-elev, laolaltă, pe cale de consecință, cu conținutul și structura curriculum-ului generic în procesul instructiv (și educativ). În ceea ce privește cercetarea (atât științifică, cât și din afara sferei științifice – metafizică, teologică, artistică, politică etc.) pare că revenirea la centrarea cercetării pe cercetător, și nu pe institutul de cercetare, este inevitabilă și (posibil), mult mai productivă, din perspectiva creativității.

(b) *Efecte generice*

- Revenirea la nedisocierea educației de instrucție, ceea ce va forma nu numai omul competent profesional, ci și omul dezirabil social, în condițiile în care, în perioada pre-pandemie, exista o ruptură structurală între cele două;
- Presiune pe rechestionarea problemei pedagogiei în condițiile restrângerii contactului direct dintre educator/instructor și elev (rechestionare, pe de o parte, de natură conceptuală și, pe de altă parte, de natură metodologică și, mai ales, tehnologică);
- Apariția unei ierarhizări binevenite în procesul de cercetare: (1) cercetători „singuratici”, creatori de sisteme sau de idei revoluționare și abstracte (cercetare fundamentală), care vor acționa insularizat; (2) cercetători „de grup virtual”, care vor face cercetare de dezvoltare a cercetării fundamentale (platforme virtuale); (3) cercetători de „grup virtual” care vor face cercetare de testare și de aplicare pragmatică a cercetării de dezvoltare (interconectați virtual).

(c) *Propensiune, dezirabilitate, model instituțional*

- Propensiune: (1) tendință spre revenirea la binomul concomitenței și inseparabilității (structurale și temporale) proceselor de educație, respectiv de instrucție; (2) tendință spre creșterea mixării rolului familiei și a rolului școlii în (in)formarea copilului/elevului; (3) tendință spre revenirea la auto-didacticismul formării profesionale, știin-

țifice și personale a tânărului/tinerei; (4) tendință spre recentrarea cercetării pe cercetător, menținută în afara unei insularizări excesive prin intermediul platformelor virtuale de schimb de idei/articole/rezultate ale cercetării;

- Dezirabilitate: (1) încurajarea implicării familiei în binomul familie/educație-școală/instrucție; (2) încurajarea auto-didacticismului în formarea profesională și științifică (cu rezultate atât de notabile în trecut), prin reducerea scolasticii instrucției formale; (3) încurajarea cercetării „de autor”, mult mai creativă decât cercetarea „de grup”;
- Model instituțional/cultural: **modelul individualizării educației și cercetării (MIEC)** – un model idiosincratizat al formării profesionale și general culturale, precum și al activității de cercetare.

7. Etica/Morala/Practica

(a) *Diagnoză*

Hiatusul dintre educație și instrucție a fost sesizat (și teoretizat) de mult timp, inclusiv cu evidențierea consecințelor sale nefaste asupra trade-off-ului dintre dezvoltarea socială și dezvoltarea individuală (ceea ce s-a numit progres social însoțit de regres individual). Dimensiunea etică (interiorizată, idiosincrată, legitimată) și dimensiunea morală (socializată, relativ exteriorizată), care sunt esențiale pentru relaționarea practică (nu pragmatică!) a indivizilor, grupurilor și națiunilor, au rămas în urma dezvoltărilor economice, tehnologice și instituționale ale societății (omul unidimensional marcusian s-a suprapus peste consumerism și peste un egoism a-moral). În mod paradoxal (deși nu întru totul surprinzător) pandemia COVID-19 reclamă re-etimizarea individului (și societății) tocmai în condițiile rarefierii inter-acțiunii nemijlocite. Recentrarea politicului pe individ se va suprapune cu re-etimizarea individului, ceea ce reclamă transformarea politicianului în polietician.

(b) *Efecte generice*

- Comportamentul reclamat de etică se suprapune, tot mai mult, peste comportamentul reclamat de morală – eticul înțeles ca autonomie morală, iar moralul înțeles ca nucleu dur (consens suprapus, în terminologia justiției sociale) al eticului la nivel societal;
- Relația practică, în sensul kantian (relația subiect-subiect, vizând subiectul) devine prioritară față de relația pragmatică, în sensul economic (relația subiect-obiect, vizând obiectul);
- Altruismul pare să reclame trecerea de la forma sa caritabilă la forma sa eficientă (bazată pe utilitarianismul consecinționist);
- Maxima kantiană a comportamentului în cadrul cooperării sociale, care cere interzicerea etică a tratării individului exclusiv ca mijloc (cum se întâmplă în capitalismul contemporan) pare să câștige teren în ajustarea instituțională a societăților și națiunilor, sub imperiul pandemiei.

(c) *Propensiuni, dezirabilități, model instituțional*

- Propensiune: (1) tendință spre combinarea rudeniei apropiate (de sânge, de „trib”, națională) cu rudenția de specie și chiar cu rudenția trans-specie (cum este cazul justiției sociale în privința animalelor non-umane); (2) tendință spre formarea moralei (construct social informal) prin suprapunerea auto-coordonată a eticilor individuale (constructe idiosincratice); (3) tendință a relațiilor practice din societate spre un altruism eficient auto-reflexiv (a face binele pentru celălalt urmărind, consecințional, binele propriu);
- Dezirabilitate: încurajarea acelor propensiuni care au potențialul de a îmbunătăți următoarele coordonate ale inter-acțiunii sociale: (1) justiție socială (atât pentru specia umană, cât și pentru speciile non-umane); (2) relații practice conduse de altruism (atât caritabil, cât și eficient din perspectivă consecinționistă); (3) reconsiderarea individului ca centru de scopuri și nu (doar) ca mijloc pentru scopuri exterioare lui (cum face capitalismul curent);
- Model instituțional/cultural: **modelul inovării etice (MIE)** – model care va redirecționa, masiv și permanent, eforturile de inovare (și de finanțare a inovării) de la inovarea tehnologică spre inovarea socială, centrată și condusă de etică și morală.

8. Axiologia/Conștiința

(a) *Diagnoză*

Formal sau informal, explicit sau implicit, conduita umană (atât la nivel individual, cât și la nivel de grup sau la nivel național) este condusă de valori, „traduse” în motivații, respectiv în modele de raționalitate comportamentală. Pandemia COVID-19, prin chiar modalitățile sociale în care a trebuit să fie contracarată pentru a salvagarda viața și sănătatea, reprezintă o presiune, atât intelectuală (reflexivă), cât și intuitivă asupra matricei axiologice a individului și, mai ales, a societății (atât manifestată național, cât și vizând omenirea ca totalitate). De fapt, pandemia are potențialul de a chestiona chiar cele mai „împământenite” valori care ghidează actualmente inter-acțiunea și cooperarea socială. Apreciem că, din perspectiva axiologiei/conștiinței, pandemia COVID-19 va avea (sau ar trebui să aibă, sub sancțiunea iraționalității) efecte radicale care ar trebui anticipate și direcționate instituțional și cultural, în scopul maximizării consecințelor lor dezirabile.

(b) *Efecte generice*

- Reașezarea, prin reflecție intelectuală, a raportului de prioritate dintre trăire (viață/sănătate), pe de o parte, și „succesul” social (carieră, poziție socială), pe de altă parte;
- Resuscitarea dezbaterei filosofice și etice dintre cele două scopuri polare ale individului: *a fi* și *a avea* – reprioritizarea lui *a fi* în raport cu *a avea*, sau inversarea raportului de cauzalitate dintre ele, în direcția:

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

a fi generează *a avea*, prin instituirea paradigmei *a avea prin a fi* în locul paradigmei *a fi prin a avea*;

- Refundamentarea valorilor pe comunitarism – vezi modelul MIS, introdus anterior – ceea ce înseamnă și reluarea dezbaterilor de filosofie socială privind organizarea și funcționarea societății.

(c) *Propensiune, dezirabilitate, model instituțional*

- Propensiune: (1) tendință spre o nouă armonizare a sinelui (valori idiosincratice) cu societatea (valori comunitariene), prin eliminarea ascendenței uneia dintre „părți” asupra celeilalte; (2) tendință de virtualizare (impersonalizare relativă) a celuilalt (a alterității) prin reducerea/evitarea/remodelarea inter-acțiunii sociale directe; (3) tendință (benefică) spre construirea sinelui (revenire la socratismul și stoicismul auto-construirii de sine); (4) tendință spre accentuarea cunoașterii non-verbale, dezvoltarea intuiționismului în raport cu discursivitatea; (5) tendință de înlocuire a nevoii de validare socială a persoanei cu auto-validarea;
- Dezirabilitate: încurajarea evoluției axiologice a persoanei și societății în direcții care vizează: (1) construirea sinelui ca o componentă distinctă a socialului, dar armonice integrată în social, fără vreo dominanță a nici unei „părți”; (2) reconsiderarea sistemului de valori (individuale și comunitariene) din perspectiva lui *a fi* pentru sine și pentru celălalt; (3) dezvoltarea conștiinței „bărcii comune” a omenirii; (4) reconstruirea modelelor de raționalitate existențială și de raționalitate comportamentală (adică de raționalitate inter-acțională) din perspectiva binelui și nu din cea a succesului (chiar și altruismul eficient, adică ghidat de consecinționism, este preferabil egoismului sau ego-centrismului);
- Model instituțional/cultural: **modelul sinelui reflexiv (MSR)** – model care va favoriza (re)construcția de sine, pe baze raționale (în sensul raționalismului kantian), care includ alteritatea egal îndreptățită, model care va genera, în mod necesar, o nouă comunitaritate, în acord logic și axiologic cu celelalte modele propuse mai sus.

9. Quo vadis?

Orice șoc de o oarecare intensitate și semnificație, indiferent de natura sa, are potențialul de a retrezi nevoia de examinare și auto-examinare a existenței individuale și sociale, atât din perspectiva scopului, cât și din cea a mijloacelor, precum și din perspectiva modelelor de raționalitate implicate. Pandemia COVID-19 nu face excepție, dimpotrivă, prin impactul masiv și (se pare) de lungă durată, asupra modalităților de inter-acțiune și cooperare socială, pare să pună o presiune puternică asupra acestei nevoi de auto-reflexivitate. Poate că filosofii sociali (și cei teoretici) reprezentativi ai umanității din ultimele două milenii și jumătate ar trebui „reconvocați” pentru o dezbateră

generală, onestă și responsabilă privind viitorul omenirii, în tot acest context axiologic, tehnologic, politic și cultural în care ne-a surprins noul șoc global. Consider că o serie de coordonate trebuie, în mod obligatoriu, avute în vedere, dacă este ca momentul acesta (și de restricte, dar, aș spune, și de grație) să fie valorificat la nivel maxim:

- Reevaluarea axiologică, inclusiv din perspectivă etică, a actualului tip de economie și societate (bazat pe paradigma capitalului), care a întreținut, exact ca într-o schemă Ponzi (deci, în mod nesustenabil) epuizarea resurselor, creșterea populației, încurajarea migrației inter-culturale, egoismul, deturnarea justiției sociale, lipsa de empatie/compasiune și, în modul cel mai evident și tragic, pervertirea, în ultimă instanță, a valorilor umane autentice;
- Dezvoltarea unui proiect de cercetare, concomitent filosofico-metafizică și științifico-instituțională, privind modelul social dezirabil și sustenabil al României și, de ce nu, al sistemelor instituționale integrate, cum este cazul singular al Uniunii Europene. Un asemenea proiect poate fi finanțat public, fie în cadrul Academiei Române, fie la nivelul Președinției României, fie într-un consorțiu Academia Română-Președinția României-Institutul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului;
- Institutul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului ar putea lua legătura cu un editor important de lucrări științifice (Springer, Palgrave, Elsevier etc.) cu o ofertă de handbook privind societatea umană post-pandemie, și să editeze/coordoneze o asemenea cercetare la nivel mondial sau cel puțin european (cu invitarea la contribuții a unor cercetători autentici și responsabili moral din toate țările);
- Institutul de Studii Avansate pentru Cultura și Civilizația Levantului ar putea face o ofertă Clubului de la Roma, privind elaborarea unui Raport către Clubul de la Roma relativ la noul model societal care se impune, pentru viitor, sub impactul pandemiei COVID-19.

28 septembrie 2020

Luiza Spiru

*Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, Disciplina 13
- Geriatrie, Gerontologie și Psihogeriatrie
Președintele Ana Aslan International Foundation*

Pe lângă poziția de președinte al Fundației Internaționale Ana Aslan, o organizație dedicată creării, dezvoltării și furnizării de programe de educație și cercetare de ultimă generație și serviciilor medicale în domeniul îmbătrânirii active, Luiza Spiru este profesor de Geriatrie, Gerontologie și Psihogeriatrie la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București.

Este ambasador pentru România în cadrul „European Women’s Association” (EWA), reprezentantul EPMA (European Association for Predictive, Preventive and Personalised Medicine) în România, șeful Centrului de Diagnostic și Tratament pentru Boli de Memorie, coordonator al Centrului de Studii Clinice al Spitalului Universitar de Urgență „Elias” din București, pe care l-a înființat în 2003, membru fondator al multor organizații profesionale naționale și internaționale: Fundația Ana Aslan Internațional (2000), Ana Aslan International Academy of Aging (2001), Societatea Română de Neuroștiințe (2000), Societatea Sud-Est Europeană de Brain Aging (2005);

Luiza Spiru face parte din colectivele editoriale ale publicațiilor: „Brain Aging International Journal”; „Middle East Journal of Age and Aging”; „Medic.ro”; „EPMA Journal”. Se numără printre editorii „Book of Proceedings, Alzheimer’s Disease and Related Disorders Research Advances”.

Reușitele carierei sale clinice, didactice și antreprenoriale au făcut-o pe Luiza Spiru una dintre cele mai proeminente și de succes figuri din medicina românească și unul dintre cei mai de succes antreprenori din România. În 2003, la Bangkok, în Thailanda, i-a fost conferit „Meritul Regal”, acordat pentru activitate științifică deosebită, din partea Regelui Ramma al V-lea, iar în 2009 a primit Premiul „Carol Davila”. În ultimii 12 ani a primit numeroase premii naționale și internaționale pentru inovație și utilizarea tehnologiei în reducerea declinului cognitiv, precum și pentru testarea roboticii de uz medical “in place”.

„Inegalitățile globale înseamnă că, deja înainte de COVID-19, jumătate dintre persoanele în vârstă din unele țări în curs de dezvoltare nu au avut acces la serviciile esențiale de sănătate.”

Pandemia globală și efectele ei asupra stării de sănătate fizică și mintală a vârstnicilor

Luiza Spiru

Sănătatea în Tranziție: 2019 versus 2021

Actuala pandemie globală are un impact negativ, atât direct, cât și indirect, asupra sănătății vârstnicilor.

Efectul direct

- Adulții în vârstă au un risc mai mare de a dezvolta complicații severe, mortalitatea crescând cu până la 8% la pacienți între 70-79 de ani și până la 14,8% la cei cu vârsta ≥ 80 de ani (Sanchez et al., 2020);
- Acces limitat la asistență medicală. Măsurile de izolare au redus disponibilitatea asistenței medicale primare și au dus la amânarea sau anularea intervențiilor. Crește riscul de decompensare a pacienților cu boli cronice accelerând creșterea gradului de fragilitate (independent de infecția COVID-19).

Risc mai mare în rândul vârstnicilor

66% dintre persoanele cu vârsta de 70 de ani și peste au cel puțin o afecțiune de bază. Acest lucru îi poziționează în categoria pacienților cu risc sporit de impact sever secundar crizei COVID-19.

Persoanele în vârstă se pot confrunta cu discriminări legate de numărul anilor privind deciziile legate de îngrijirea medicală, triajul și terapiile de salvare a vieții. Inegalitățile globale înseamnă că, deja înainte de COVID-19, jumătate dintre persoanele în vârstă din unele țări în curs de dezvoltare nu au avut acces la serviciile esențiale de sănătate.

Tratamentul curativ non-COVID-19 are de suferit

53% dintre țările din întreaga lume au întrerupt parțial sau complet serviciile pentru tratamentul hipertensiunii; 49% pentru tratamentul diabetului și al complicațiilor legate de diabet; 42% pentru tratamentul cancerului și 31% pentru urgențele cardiovasculare.

Serviciile de reabilitare au fost întrerupte în aproape două treimi

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

(63%) din țări, chiar dacă reabilitarea este esențială pentru o recuperare sănătoasă. Persoanele dezavantajate și marginalizate se confruntă cu inegalități în sănătate, înrăutățite ca urmare a alegerilor dificile făcute de spitale ca răspuns la pandemie.

Efectul indirect

- Exacerbarea singurătății și izolării sociale.
- Singurătatea și/sau izolarea socială a vârstnicilor are multiple efecte negative asupra sănătății lor fizice și mintale (ex. de calitatea vieții redusă, declin cognitiv, stres și depresie, scăderea calității somnului, etc.).
- Pandemia a declanșat și o epidemie paralelă de “ageism” printr-o mediatizare care îi descrie din ce în ce mai des pe cei cu vârste de peste 70 de ani ca fiind neajutorați, fragili și incapabili să contribuie la societate.

Înainte de actuala pandemie COVID, la nivel mondial se proclamase că singurătatea și izolarea socială a vârstnicilor devenise o epidemie globală (Murthy, 2017). Izolarea vârstnicilor este o „problemă serioasă pentru sănătatea publică”, deoarece sporește riscul problemelor cardiovasculare, autoimune, neurocognitive și de sănătate mintală.

Efectele pe termen lung (> 4 ani) ale singurătății și izolării sociale pot fi devastatoare, incluzând: creșterea tensiunii arteriale, depresiei, creștere în greutate, creșteri ale consumului de alcool /droguri/tutun, activitate fizică scăzută, boli cognitive, boli ale inimii, tulburări de somn, accident vascular cerebral și boli coronariene (Berg-Weger & Morley, 2020).

Pandemia de “Ageism”

Acest lucru este problematic din mai multe motive. Adulții în vârstă sunt un grup extrem de eterogen (Fingerman & Trevino, 2020), iar „ageismul” duce la stereotipare. Stereotipurile legate de numărul anilor influențează percepția persoanelor în vârstă despre propria lor îmbătrânire, având un impact negativ asupra sănătății lor (Levy, 2009). Cercetări experimentale (longitudinale și interculturale) arată cum credințele negative legate de vârstă afectează sănătatea, precum și răspunsurile emoționale la stres (ex., Chasteen, Pichora-Fuller, Dupuis, Smith și Singh, 2015; Levy, Slade, Kunkel, & Kasl, 2002; Levy și colab., 2016; Siebert, Braun și Wahl, 2020). În ceea ce privește costurile asociate îngrijirilor de sănătate, îmbătrânirea populației impune costuri economice semnificative asupra societății, costuri care vor accentua constrângerile economice cauzate de pandemie (Levy, Slade, Chang, Kanno și Wang, 2020). Impactul asupra vârstnicilor va varia în întreaga lume, iar factorii influenți vor fi diferiți pentru cei din țările cu venituri mici și medii, comparativ cu cei din țările dezvoltate (Lloyd-Sherlock, Ebrahim & Geffen, 2020).

Criza globală recentă evoluează rapid și în prezent se știe foarte puțin despre impactul său mai larg asupra sănătății fizice și mintale.

Într-o notă pozitivă

Pandemia COVID-19 ne va oferi posibilitatea de a ne evalua abordarea curentă, de a cuantifica lecțiile învățate în aceasta perioadă și de a dezvolta strategii și noi abordări pentru a combate singurătatea și izolarea socială în rândul adulților în vârstă. Cum?

- Învățând asistenții medicali, sociali și vârstnicii să folosească tehnologii noi - interacțiunile cu oamenii în moduri netradiționale pot deveni o parte a practicii de asistență socială.
- Luând în considerare nevoile care vor apărea în era post-pandemică pentru pacienții noștri și familiile acestora, care pot prezenta depresie crescută, anxietate și provocări financiare și găsind modalități inovative de a accepta aceste provocări, modalități care să stea la baza elaborării de noi politici în domeniu.
- Elaborând instrumente mai bune pentru evaluarea singurătății și izolării sociale deoarece este esențial să avem instrumente care pot fi administrate ușor și rapid pentru a determina dacă adultul în vârstă este singur sau izolat social.
- Implementând noi tehnologii bazate pe resurse “autocuantificate” și care se pot completa online, care pot ajuta la optimizarea sănătății vârstnicilor. Astfel de tehnologii ar trebui să se concentreze pe prevenirea bolilor, sprijinind persoanele în vârstă pentru a depăși evenimentele stresante sau acute fără a necesita deplasarea într-o clinică.

13 iulie 2021

Irinel Popescu

Prof univ. dr. la Institutul Clinic Fundeni

Membru corespondent al Academiei Române

Membru corespondent al Academiei Române

Președintele Secției de Chirurgie Clinică și Experimentală, Academia Română de Științe Medicale

Profesorul Irinel Popescu a revoluționat chirurgia românească în anul 2000, când a realizat primul transplant hepatic uman, urmat de transplant combinat de ficat și pancreas. Este coordonatorul tratatului „Chirurgia ficatului”, scris în colaborare cu medici din țară și străinătate. A realizat primele timentomii și hepatectomii pe cale laparoscopică din România și este considerat inițiatorul chirurgiei robotice în țara noastră. Pentru tratatul „Chirurgia minim invazivă. Tehnici avansate”, realizat în colaborare cu prof. dr. Corneliu Dragomirescu, a câștigat premiul „Iuliu Hațieganu” al Academiei Române.

Absolvent al Universității de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București în anul 1977, Irinel Popescu a devenit medic specialist chirurg în 1983, iar în 1990, doctor în Medicină. După experiența acumulată în stagiile din străinătate, este numit director adjunct al Spitalului Clinic Fundeni în 1997, director al Institutului de Perfecționare Postuniversitară a Medicilor și Farmaciștilor și secretar de stat la Ministerul Sănătății (1999-2000).

Este membru în multe societăți și asociații medicale și științifice, dintre care amintim: European Academy of Surgical Sciences (2002); Academia Națională de Chirurgie din Franța (2003); American College of Surgeons (2005); Academia de Științe din Moldova (2007); Academia Română de Științe Medicale, Academia Oamenilor de Știință din România, Academia Română.

Irinel Popescu este Doctor Honoris Causa al Universității de Medicină și Farmacie din Craiova și Doctor Honoris Causa al Universității „Ovidius” din Constanța. A fost decorat cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de Mare Ofițer.

Programul național de transplant s-a desfășurat în condiții foarte apropiate de normal, respectându-se deviza transplantologilor, conform căreia „niciun organ nu se pierde”. Volumul total al intervențiilor chirurgicale a suferit, însă, o reducere importantă.

Chirurgia în timpul pandemiei COVID-19 în România

Irinel Popescu

Pandemia COVID-19 s-a declanșat în decembrie 2019 în orașul Wuhan din China, și s-a răspândit cu o viteză uluitoare în restul lumii. Europa a fost foarte repede afectată, încă din primele luni ale anului 2020. Nimeni nu va putea uita, vreodată, reportajele din nordul Italiei, cu disperarea bolnavilor și a personalului medical, cu scenele de groază în care medicii trebuiau să decidă cine trăiește și cine moare, cu panica ce cuprinsese, practic, întreaga populație. Se putea vedea foarte clar cum numărul mare de cazuri depășea cu mult capacitatea sistemului de sănătate italian, unul dintre cele mai bune și cele mai performante din lume.

S-a constatat, însă, că în astfel de împrejurări, și mai ales dacă dimensiunile epidemiei depășesc un anumit prag, niciun sistem de sănătate din lume nu poate fi complet pregătit. Există, fără îndoială, un număr de paturi care pot fi rapid disponibilizate la nevoie, medicamente de rezervă și personal pregătit să facă față unor calamități; dar nu unora de asemenea dimensiuni.

Având un anumit timp la dispoziție (în România, primul caz a fost înregistrat abia la sfârșitul lunii februarie), sistemul românesc de sănătate a încercat să facă față acestei uriașe provocări. Și, cel puțin în perioada inițială, a reușit mai ales că, din motive necunoscute, pandemia a fost ceva mai blândă cu țara noastră în „primul val”, ceea ce nu se va mai întâmpla cu „valul doi”, apărut la începutul toamnei anului 2020, pe fondul unei relaxări estivale prea timpurii și prea rapide, și nici cu „valul trei”, care a început în iarna anului 2020 și s-a prelungit până în primăvara anului 2021, fără să dispară complet nici în prezent, când deja se anunță „valul patru”.

În toată această perioadă, sistemul de sănătate a fost supus unei presiuni extraordinare, căreia cu greu i-a făcut față și care a marcat toate componentele sale (medicina primară, spitalele orașenești, spitalele județene și clinicile universitare, sistemul medical de urgență etc). De asemenea, au fost afectate, într-o măsură mai mică sau mai mare, toate tipurile de patologii și de activități medicale. Chirurgia nu putea să facă, desigur, excepție.

Unele secții au fost complet închise în spitalele desemnate spitale COVID. Exemplul cel mai tipic, din acest punct de vedere, a fost Spitalul Colentina; în aceeași situație s-au aflat, însă, și multe alte spitale precum Spitalul Județean Ilfov, Spitalul Witting, dintre cele publice, sau Spitalul Monza Metropolitan dintre cele private. În restul spitalelor, caracteristica principală

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

a activității chirurgicale a fost reducerea numărului de operații, care a ajuns cu până la 75-80% mai scăzută față de anii anteriori în unele spitale. Aceasta, deoarece a fost disponibilizat un anumit număr de paturi, mai ales în secțiile de terapie intensivă, și au fost create circuite speciale ceea ce, de multe ori, a redus semnificativ spațiile destinate îngrijirii bolnavilor. În spitale au fost implementate programe operaționale de prevenire și control al infecțiilor. Mai exact:

- Au fost înființate unități de triaj;
- Au fost introduse chestionare de triere;
- Au fost afișate materiale informative despre infecția cu SARS-CoV-2;
- Împreună cu medicii epidemiologi, au fost realizate circuite separate pentru pacienții suspecți sau confirmați cu boala COVID;
- Personalul medical a fost instruit cu privire la modul de echipare și dezechipare, precum și la măsurile de protecție adecvate în cursul procedurilor medicale.

Una din marile priorități pentru spitale a fost crearea și acreditarea unor laboratoare pentru identificarea, confirmarea și monitorizarea infecției cu virusul SARS-CoV-2. În același timp, a fost acordată prioritate maximă urgențelor, ceea ce de multe ori s-a reflectat negativ asupra tratamentului bolnavilor cronici (se poate adăuga, însă, că mulți dintre aceștia au refuzat ei înșiși să mai vină la spital de teamă de a nu se infecta, neglijându-și, astfel, boala, cu toate consecințele care decurg din aceasta). Pentru urgențele chirurgicale, bolnavii au fost internați și operați (acolo unde a fost cazul) în secții special desemnate.

Activitatea echipelor chirurgicale din aceste secții (chirurghi, anesteziști, personal mediu și auxiliar) s-a desfășurat în condiții deosebite: echipament special de protecție, cu mască și vizieră FFP3. Dacă adăugăm la aceasta și recomandarea de a nu folosi aerul condiționat în sălile de operații, putem realiza cât de grea a fost munca acestor echipe. Nu constituie o surpriză faptul că, de multe ori, în locul unor tehnici mai radicale pentru afecțiunea pacientului, dar care necesitau un timp mai îndelungat pentru a fi efectuate, au fost alese procedee mai simple, deși mai puțin radicale. Operațiile au fost efectuate în săli speciale, destinate bolnavilor pozitivi sau suspecți COVID. În spitalele non-COVID, dar în care au fost rezolvate urgențe chirurgicale COVID, s-au creat circuite speciale care să separe acești bolnavi de restul bolnavilor neinfecțați cu SARS-CoV-2.

Întreg personalul a fost instruit, atât în ceea ce privește respectarea circuitelor, cât și în privința regulilor de protecție și igienă. Bolnavii operați în urgență și confirmați ulterior ca având COVID au fost transferați, imediat după ce nu au mai ridicat probleme chirurgicale, la spitale de fază I (categorie în care au intrat în primul rând spitalele de boli infecțioase) sau de fază II (spitale COVID, desemnate de Ministerul Sănătății și de Direcțiile Sanitare). Ca exemplu de activitate a unui serviciu chirurgical în perioada pandemiei de COVID-19, putem cita Clinica de Chirurgie a Spitalului „Sfântul Spiridon” din Iași (șef clinică: prof. dr. Cristian Lupașcu). Într-o perioadă de 60 de zile, la începutul pandemiei, au fost operați în urgență 38 de bolnavi; opt dintre aceștia fuseseră deja diagnosticați cu COVID-19 în momentul internării, în timp

ce la ceilalți, la care testul inițial pentru infecția cu SARS-CoV-2 a fost negativ, diagnosticul a fost stabilit prin retestare în ziua 5-7 de la operație. Afecțiunile pentru care a fost necesar ca acești bolnavi să fie internați în urgență au fost următoarele:

- Hemoperitoneu;
- Colecistită acută litiazică;
- Ulcer perforat;
- Neoplasm gastric;
- Neoplasm de colon;
- Neoplasm de pancreas;
- Arterită cronică a membrului inferior;
- Apendicită acută;
- Ocluzie intestinală;
- Fracturi;
- Ischemie acută la nivelul membrelor superioare sau inferioare;
- Arsuri grave.

Șase bolnavi au fost tratați conservator (fără operație), șapte au suferit intervenții chirurgicale minore (efectuate sub anestezie locală) și 25 au suferit intervenții chirurgicale majore (care au necesitat anestezie generală cu intubație oro-traheală). S-au înregistrat șase decese (15.7%), un procent semnificativ mai mare decât rata obișnuită de decese în urgențele chirurgicale înainte de declanșarea pandemiei. Cauza majoră a deceselor a fost reprezentată de complicațiile pulmonare, direct imputabile infecției cu virusul SARS-CoV-2 sau amplificate de acesta. Categoriile cele mai vulnerabile au fost reprezentate de pacienții de peste 70 de ani, de cei cu boli asociate și de cei care au necesitat intervenții chirurgicale majore. În ceea ce privește evoluția bolnavilor cronici în cursul pandemiei, majoritatea evaluărilor arată că aceștia au avut mai mult de suferit.

Cele mai afectate de la început au fost intervențiile minore, datorită închiderii ambulatoriilor și cabinetelor de specialitate. Pentru intervențiile chirurgicale majore au apărut listele de așteptare, dictate de numărul redus de internări și operații din această perioadă. Deși nu au existat indicații exprese ale autorităților privind restricția internărilor sau a numărului de operații, în realitate s-a ajuns în această situație datorită necesității de a avea permanent paturi disponibile în eventualitatea creșterii numărului de bolnavi afectați de COVID. Unele dintre afecțiunile pacienților astfel amânați permiteau așteptarea (hernii, eventrații, litiază biliară necomplicată etc.), altele mai puțin. Între acestea din urmă, tumorile maligne cu diverse localizări au fost exemplul cel mai clar de boli la care amânarea operației a avut repercusiuni negative asupra evoluției bolii. Mulți dintre acești bolnavi s-au prezentat la medic în stadii tardive, atunci când șansele unei operații curative scăzuseră deja simțitor. Chiar mai rău decât atât, alții nu s-au mai prezentat de loc.

La rândul lor, chirurgii au ajuns oarecum în situația colegilor din secțiile de Terapie Intensivă (care, la un moment dat, având în vedere numărul insuficient de ventilatoare, trebuiau să decidă pe cine intubează și pe cine nu, sau, cu alte cuvinte, să decidă cine trăiește și cine moare!), văzându-se nevoiți

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

să decidă pe cine operează și pe cine nu, lucru care înseamnă aproape același lucru: „cine trăiește și cine moare”. O dilemă imposibil de rezolvat pentru discipoli ai lui Hipocrate care, la terminarea facultății de medicină, depuseseră și un jurământ!

Un grup de experți, constituit în principal din șefi de secții de chirurgie în marile spitale ale României, a realizat o sinteză a activității chirurgicale la nivel național în timpul pandemiei. S-a constatat, în primul rând, reducerea în ansamblu a acestei activități datorită întregului set de măsuri pe care le-a luat conducerea spitalelor în perioada pandemiei, în acord cu instrucțiunile sau recomandările primite de la nivelul Comandamentului pentru Situații de Urgență, Ministerului Sănătății sau Direcțiilor Sanitare:

- Recomandarea de a limita numărul operațiilor electiv;
- Transferul unor chirurghi către alte activități medicale;
- Apariția de cazuri de infecție COVID sau de izolare la domiciliu a unor membri ai echipelor chirurgicale. Din păcate, chirurgii au plătit și ei tribut acestui teribil flagel, în cursul căruia au căzut victime infecției cu virusul SARS-CoV-2 o serie de chirurghi de mare renume, cum ar fi profesorii Octavian Unc de la Spitalul Județean Constanța, Dan Mogoș de la Spitalul CFR Craiova, Firmilian Calotă de la Spitalul Județean Craiova sau dr. Iosif Koszeghi de la Spitalul Județean Piatra Neamț. Nu au fost singurii, după cum pierderi la fel de dure roase s-au înregistrat și din rândul personalului mediu și auxiliar;
- Stabilirea de circuite intraspitalicești și rezervarea unor săli de operații destinate intervențiilor chirurgicale la pacienți suspecți sau pozitivi pentru infecție COVID;
- Reproiectarea rețelelor de îngrijire pre- și postoperatorii;
- Timpul prelungit de decontaminare a sălilor de operație și al blocului operator.

Chirurgia minim invazivă (laparoscopică și robotică) a fost în mod special afectată, din mai multe motive:

- O mare parte din operațiile care se efectuau pe cale minim invazivă făceau parte din categoria operațiilor electiv și, în consecință, suportau amânare;
- Exuflarea necesară intervențiilor minim invazive s-a considerat a fi grevată de riscul de contaminare a personalului prin generarea de aerosoli. Acest handicap a fost depășit prin închiderea ermetică a cavității peritoneale în timpul intervenției și prin utilizarea unui sistem de evacuare închis, cu filtrare adecvată.

Problema cea mai serioasă a constituit-o, însă, limitarea numărului de operații oncologice. Ar fi de semnalat, mai întâi, faptul că programele de depistare precoce a cancerului au fost sistate în cea mai mare parte. Or, este bine-cunoscut faptul că aceasta este faza în care rezultatele intervențiilor chirurgicale sunt optime și că un cancer operat într-un stadiu precoce poate fi vindecat. În același timp, dificultățile de acces în spitale din perioada pandemiei, dar și teama de spital a bolnavilor au făcut ca o serie de pacienți cărora intervenția chirurgicală efectuată în timp util le-ar fi dat șanse bune de supra-

viețuire să se prezinte la chirurg abia atunci când boala fie s-a complicat (în ocluzie intestinală sau peritonită), fie când avansase atât de mult încât intervenția chirurgicală nu le mai putea fi de ajutor.

La nivelul întregii țări, s-a constatat o reducere a activității chirurgicale la jumătate (52.05%) față de anul precedent. Astfel, în perioada martie-august 2020, în 45 de spitale incluse în studiu au fost internați 24.821 de bolnavi cu afecțiuni chirurgicale, din care au fost operați 24.388. Din cele 24.388 de intervenții chirurgicale efectuate în 45 de secții de chirurgie din țară în perioada martie-august 2020, la 5.268 de pacienți s-a intervenit în costume de protecție specifice împotriva contaminării cu virusul SARS-CoV-2. Infecția a fost ulterior confirmată doar la 236 dintre acești pacienți, dar măsurile de protecție au fost impuse de multiplele ambiguități în stabilirea unei definiții de caz pentru infecția cu noul coronavirus. Dacă adăugăm la echipamentul specific și recomandarea de a nu utiliza aerul condiționat în sala de operație, putem realiza, așa cum spuneam și anterior, că sarcina echipelor anesteziico-chirurgicale în toată această perioadă nu a fost una deloc ușoară.

Mortalitatea generală la bolnavii sub operație în perioada martie-august 2020 a fost de 5.82%, cu 56.36% mai mare decât cea din perioada similară a anului precedent. La pacienții COVID pozitivi, rata de mortalitate a fost de 20.33%, comparativ cu doar 3.37% la cei COVID negativi. Majoritatea deceselor au survenit prin complicații pulmonare. S-a constatat o creștere a numărului de complicații hemoragice postoperatorii atunci când, pentru a trata infecția cu virusul SARS-CoV-2, a fost introdusă medicația anticoagulantă.

În spitalele COVID care au funcționat în această perioadă, numărul internărilor „chirurgicale” a fost redus. Astfel, analiza activității a trei asemenea centre în perioada martie-august 2020 a constatat un număr de 639 de bolnavi internați, la care au fost efectuate 35 de intervenții chirurgicale (adică 5.46%, ceea ce reprezintă un procent foarte redus). Este important de menționat faptul că reducerea activității chirurgicale în timpul pandemiei a avut un impact major și asupra pregătirii rezidenților în chirurgie, al căror volum de activitate a fost grav afectat, cu toate că pregătirea teoretică a continuat, într-o anumită măsură, online. Însă, marele câștig poate fi considerat acela că sistemul de conferințe și întruniri online stabilit în pandemie va continua, în mod cert, și după terminarea acesteia, din motive de optimizare a timpului (atât al profesorilor, cât și al cursanților). Ceea ce este, însă, de neînlocuit, este activitatea practică și, din acest punct de vedere, pregătirea rezidenților în chirurgie a avut de suferit.

Un capitol special l-a reprezentat activitatea de transplant de organe în timpul pandemiei, în condițiile restricțiilor la care ne-am referit anterior. De remarcat că transplantul s-a desfășurat întotdeauna sub deviza „niciun organ nu se pierde”, ceea ce a avut un efect remarcabil, chiar și în condițiile grele ale pandemiei, în sensul că această deviză a fost optim respectată. Au fost, de asemenea, luate toate măsurile de prevenție necesare: testarea donatorilor, a primitorilor și a echipelor de prelevare, condiții optime de transport, etc.

În aceste condiții, în Institutul Clinic Fundeni, unitatea fanion a transplantului românesc, în perioada 1 ianuarie - 21 mai 2020 au fost realizate

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

28 de operații de transplant hepatic și 23 de operații de transplant renal. Cifra este mai scăzută decât în anii anteriori, dar explicația este oarecum paradoxală: s-a înregistrat o scădere a numărului de donatori datorită restrângerii activității în spitalele din care proveneau, în mod obișnuit, donatorii aflați în moarte cerebrală. Echipele de transplant au fost, însă, disponibile ori de câte ori a fost anunțat un donator, efectuând atât prelevările, cât și operațiile de transplant.

Rezultatele postoperatorii au fost aceleași ca înainte de pandemie. Pentru monitorizarea periodică a pacienților transplantați (care, după cum se știe, sunt supuși tratamentului imunosupresiv pentru tot restul vieții), s-a folosit, mai ales în perioada „de vârf” a pandemiei, telemedicina (teleconferințe, telefoane, e-mail). Lecțiile acestei perioade au fost utile și multe din aceste mijloace vor fi folosite și după ce se va încheia criza sanitară, pentru a evita aglomerația și cozile din spital datorate numărului mare de pacienți care trebuie monitorizați în prezent.

În concluzie, în timpul pandemiei echipele medico-chirurgicale au făcut eforturi eroice pentru a continua activitatea operatorie, în condiții deosebit de grele și chiar plătind un tribut însemnat acestui teribil flagel. Urgențele chirurgicale au fost rezolvate cu prioritate, dar mortalitatea a fost mai mare ca de obicei, mai ales la pacienții cu infecție COVID-19. Programul național de transplant s-a desfășurat în condiții foarte apropiate de normal, respectându-se deviza transplantologilor conform căreia „niciun organ nu se pierde”. Volumul total al intervențiilor chirurgicale a suferit, însă, o reducere importantă, ale cărei efecte s-au putut observa în special la bolnavii cu afecțiuni neoplazice.

Lecțiile învățate în timpul pandemiei vor fi, cu siguranță, utile în cazul nefericit în care se va confirma și un al patrulea val de COVID-19; val pe care, după cum se știe, mulți îl anticipează deja, o dată cu răspândirea variantei indiene a virusului SARS-CoV-2. Tot ce putem spune în acest moment este că activitatea chirurgicală va continua la cote care se anunță a fi mai bune decât cele înregistrate în primele trei valuri. Rămânem, însă, și cu speranța că, poate, valul patru va fi mai blând pentru România, sau chiar că nu va fi deloc.

17 iulie 2021

Mariana Bozeșan

Antreprenor

Membru al Academiei Mondiale de Artă și Știință

Membru al Clubului de la Roma

Cu un masterat în Inteligență Artificială la Institutul Tehnologic din Karlsruhe și un doctorat în Psihologie la Universitatea „Sofia” din Palo Alto, California, Mariana Bozeșan a deținut poziții de conducere în mai multe firme de tehnologie din clasamentul „Fortune 500”, precum corporațiile Oracle și Digital Equipment. La Oracle a fost director de marketing pentru relația cu compania Hewlett-Packard și director de dezvoltare a afacerilor pentru Europa, Orientul Mijlociu și Africa. La Digital Equipment, înainte ca aceasta să fuzioneze cu Compaq, în prezent Hewlett-Packard, a fost director de marketing pentru rețele deschise la Paris, în Franța, și director de marketing pentru inteligența artificială la München, în Germania.

Mariana Bozeșan este co-fondator și președinte al Institutului Sageera, o companie cu orientare filantropică având sediul în Silicon Valley, care promovează un stil de viață sănătos. Este președinte și fondator al Fundației Bozeșan, o organizație filantropică privată, care contribuie la educația tinerilor din Africa, China, India și fostele țări comuniste. Este co-fondator și președinte la AQAL Foundation și AQAL Capital.

Lucrările sale se referă la inegalitate socială, foamete, distrugerea mediului înconjurător. A dezvoltat sistemul ThetaDe-Risking Model, bazat pe teoria integralității lui Ken Wilber, cu ajutorul căruia investitorii și tinerii întreprinzători pot crea companii integral sustenabile prin înglobarea factorilor financiari, ecologici, sociali, culturali, comportamentali și de conștiință.

Este autorul publicației „Integral Investing: From Profit to Prosperity”, cea mai avansată paradigmă în investiții durabile. Prin investiții integrale, ea oferă expertiza, mijloacele și valorile necesare pentru a implementa paritatea între „oameni, planetă, profit – scop și pasiune” în investiții, afaceri și economie. Aceasta integrează conștiința financiară, ecologică, socială, culturală, comportamentală cu frumusețea și sustenabilitatea integrală.

„Schimbările climatice nu sunt singura amenințare existențială cu care ne confruntăm. După amenințarea nucleară, inteligența artificială reprezintă o a treia amenințare semnificativă, în special dacă va evolua spre superinteligență, o provocare majoră pe care Elon Musk o consideră mai periculoasă chiar decât rachetele nucleare.”

Pregătiți-vă pentru impact! Metacriza

Mariana Bozeșan

1.1 Metacriza: Principala provocare a vremurilor noastre

În lucrarea „The Collapse of Complex Societies” (Colapsul societăților complexe), antropologul Joseph Tainter a susținut [1] că societățile evoluat, cum ar fi cea sumeriană, mayașă sau Imperiul Roman, s-au prăbușit, dincolo de alte considerente, din cauza „legii randamentelor descrescătoare” (p. 93) care face ca, în cele din urmă, complexitatea crescândă a societății să se dovedească a fi imposibil de menținut. De la căderea Imperiului Roman, au apărut multe societăți cu mult mai complexe, inclusiv cele din SUA, China și Uniunea Europeană, pentru a numi doar câteva. Economii lor sunt întrepătrunse, interdependente, operează la scară globală și încearcă limitele siguranței unui sistem de funcționare planetar tocmai din cauza lipsei lor de sustenabilitate [2]. Ca urmare, ne confruntăm cu riscuri catastrofale, precum criza climatică și celelalte mari provocări globale, de proporții fără precedent, care nu fac decât să exacerbeze legea randamentelor descrescătoare, după cum au și demonstrat criza financiară din 2007-2008 [3], pandemia COVID-19 [4] și, mai recent, criza energetică [5], accelerată de războiul din Ucraina din 2022 [6]. În întreaga lume, mulți dintre noi suntem deranjați de lipsa de leadership, de comportamentul inadecvat și de incapacitatea guvernelor de a pune în aplicare politici care ar fi putut aborda aceste provocări la timp, dacă am fi ținut cont de avertismentele continue ale experților și oamenilor de știință. Da, guvernele democratice poartă cea mai grea vină, și nu sunt cunoscute ca fiind prea progresiste și cu gândire de avangardă; însă, putem asista la fel de bine la o inerție similară și la mentalități învechite în alte domenii, inclusiv în sectorul privat, în finanțe sau în industria tradițională. Mai mult, să nu uităm feudalismul tehnologic contemporan al rețelelor sociale precum Facebook, Instagram sau Telegram, care subminează nu numai cele mai înalte valori umane, ci și știința pentru câștig și profit personal.

Dezvoltarea tehnologică a zilelor noastre ne-ar putea permite să abordăm crizele actuale și să evităm colapsul iminent, dacă vom acționa în mod etic și în timp util. Acest lucru ar trebui să ne dea o speranță extraordinară, deoarece, în afară de legea rezultatelor descrescătoare, suntem martori, pentru prima dată în istoria omenirii, la ceea ce Ray Kurzweil (2005) numea „legea randamentelor accelerate” (p. 35) [7]. Aceasta se referă la viteza și puterea procesului evolutiv, care crește exponențial în timp și care duce la reducerea masivă a costurilor și la demonetizare. Ea se bazează pe evoluția conștiinței

umane individuale și colective, care explodează exponențial, astfel încât *rata de creștere exponențială crește, ea însăși, exponențial*, creând o abundență care ar putea oferi omenirii o fereastră de oportunitate pentru a construi societăți mai rezistente și mai durabile prin care să evite colapsul iminent.

Pe scurt, ne confruntăm cu o metacriză. Pentru a o aborda corespunzător, trebuie să o înțelegem pe deplin, deoarece o problemă bine înțeleasă este pe jumătate rezolvată. Să vedem care ar putea fi câteva puncte critice esențiale și câteva borne de ghidare către soluții fezabile ale metacrizei.

1.2 Între tehnica deflaționistă, economia inflaționistă și amenințările existențiale

1.2.1 Tehnologiile deflaționiste

Provocările actuale nu ar trebui să ne abată atenția de la realitatea indiscutabilă că omenirea se află astăzi, în medie, într-o situație mai bună decât în urmă cu cinci decenii, potrivit unor cercetări efectuate de organizația „Lumea în Date” (*Our World in Data*, cu sediul la Oxford) [8]. În pofida creșterii demografice fără precedent din ultimii 100 de ani, trăim, astăzi, într-una dintre cele mai pașnice, mai avansate și mai stimulative epoci din istoria umanității. Și, chiar în pofida pandemiilor, avem mai multe șanse să murim din cauza propriilor alegeri nesănătoase privind stilul de viață, sinuciderii sau senectuții decât din cauza foametei, a războaielor, a atacurilor teroriste sau a bolilor infecțioase. Din 1820 încoace, nivelul global al sărăciei a scăzut de la 94% inițial la 9,6% în 2015, venitul global apreciindu-se, în medie, înzecit, iar rata mortalității infantile a scăzut, la rândul său, de la 18,2% în 1960 la 4,3% în 2015. În plus, gradul de alfabetizare a crescut de la 12 % în 1820 la 87 % în 2014, iar majoritatea țărilor din lume au, acum, democrația drept formă de guvernare. Ca urmare, majoritatea oamenilor se bucură, astăzi, de un nivel de trai comparabil mediei vestice din anii 1950. Acest progres nu ar fi fost posibil fără valorizarea combustibililor fosili, fără continua evoluție dublă și exponențială a tehnologiei [9], dar nici fără curiozitatea umană, fără creativitatea noastră, fără tăria de caracter și dorința de a ne depăși pe noi înșine sau fără capacitatea de a fi uimiți și de a ne alege menirea.

Cu toate acestea, ca specie, suntem, astăzi, amenințați cum nu am mai fost vreodată. Vreme de milenii am trăit vieți comparativ scurte, limitați fiind, de cele mai multe ori, la o anumită zonă geografică, unde am îndeplinit, în mare parte, aceleași sarcini, în aceleași moduri ca și strămoșii noștri. Deoarece viețile noastre erau destul de previzibile, nu aveam nevoie pentru a supraviețui decât să gândim *liniar* și să acționăm pe plan *local*. Această stare de fapt s-a schimbat mulțumită unui progres tehnologic care a evoluat exponențial și care ne-a afectat la nivel global. Riscurile catastrofale actuale, precum schimbările climatice, ne arată cât de dificil este pentru majoritatea oamenilor, inclusiv pentru lideri, să înțeleagă specificul curbelor exponențiale. Aceasta, deoarece curbele exponențiale par liniare la început, iar oamenii nu le prevăd impactul

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

decât atunci când va fi, deja, prea târziu pentru a reacționa în mod adecvat sau în timp util, după cum a demonstrat chiar pandemia COVID-19. În plus, evoluțiile exponențiale au efecte în cascadă care trebuie prevăzute și prevenite la timp. De exemplu, carantinele din perioada pandemiei au perturbat producția de alimente și a altor produse de bază, întrerupând comerțul internațional și transporturile și afectându-ne locurile de muncă și disponibilitatea medicamentelor, a materialelor și chiar a îngurășămintelor, lucru care a dus la foamete în multe părți ale lumii.

Atât valorile exponențiale, cât și aprecierea acestora sunt greu de cuantificat și, prin urmare, sunt chiar greu de crezut, darămite de reacționat. Însă, nu avem de ales. Potrivit lui Peter Diamandis, „viteza schimbărilor de mâine va face să pară că astăzi ne târâm” [10], iar omenirea se află, acum, în acel punct critic al evoluției tehnologice și al riscurilor catastrofale de unde creșterea lor exponențială va deveni explozivă și perturbatoare la scară largă. Dacă vom dori nu numai să supraviețuim, ci și să prosperăm în secolul XXI, trebuie să învățăm rapid *să gândim* și, cel mai important, *să acționăm exponențial și global*. Ușor de zis, greu de făcut. În vreme ce complexitatea din jurul nostru se accelerează, ceea ce îngreunează ținerea pasului cu avalanșa de informații, cu e-mailurile și cu explozia de progrese tehnologice, costurile tehnologiei și ale aplicării acesteia în fiecare domeniu al vieții, de la transport la hrană și educație, continuă, la rândul lor, să scadă. Odată creat un dispozitiv sau o aplicație, costul replicării acestora este, practic, nul. În această privință, cel mai bun exemplu este chiar telefonul dumneavoastră. Înainte de inventarea sa, trebuia să plățiți sume considerabile pentru o cameră foto sau video, pentru un computer, pentru un dispozitiv GPS care să vă arate drumul, pentru un ceas sau un simplu telefon mobil – pentru a numi doar câteva dintre elementele de funcționalitate –, toate acestea fiind, acum, incluse ca standard în prețul relativ eficient al unui telefon modern.

Pe termen lung, explozia tehnologică funcționează de o manieră deflaționistă. Cu toate acestea, pentru a asigura viitorul vieții, creșterea exponențială a tehnologiei trebuie să se petreacă într-un mod sustenabil, să fie deosebit de etică și să se încadreze în limitele celor nouă limite planetare pe care le vom discuta, pe larg, mai jos. Din păcate, acest deziderat nu este ceea ce se întâmplă în prezent. În acest moment, dezvoltarea tehnologică are parte de o cursă spre vârf, condusă de ideea că „cine câștigă războiul tehnologic, câștigă, de obicei, războaiele economice și militare” [11]. Însă, trebuie să fim mai înțelepți decât în trecut și să ne amintim că războiul este costisitor și aduce beneficii doar câtorva, în timp ce pacea este profitabilă și creează locuri de muncă și abundență pentru toți. Așadar, să analizăm în cele ce urmează cea de-a doua constrângere în care operează omenirea, și anume economia inflaționistă.

1.2.2. Economia inflaționistă

Cu câțiva ani înaintea crahului financiar din 2008, experți precum Nouriel Roubini avertizau deja cu privire la colapsul iminent al sistemului financiar global [12]. Știm cu toții ce s-a întâmplat, că nimic substanțial nu s-a

schimbat de atunci, și că ne confruntăm, în continuare, cu aceleași probleme sistemice. Având în vedere riscurile catastrofale globale, am putea presupune că sistemele noastre financiare și economice, inflaționiste sau nu, în forma lor actuală, nu sunt echipate adecvat pentru a asigura schimbarea de paradigmă necesară. De ce? În primul rând, deoarece sunt concepute pentru a aloca mai mulți bani unui sistem deja falimentar – a se vedea criza financiară din 2007-2008 [13] – în loc să aibă viziunea de perspectivă de care planeta noastră are nevoie. Prin politica de relaxare cantitativă, care a devenit practica standard din 2008, modelul nostru economic nu face decât să se servească pe sine, fiind obligat să continue să crească pentru a preveni propriul colaps. Mai mult, acest sistem se bazează pe datorii și nu pe active reale, împrumutându-se de la generațiile viitoare devalorizând, totodată, monedele existente de pe urma ratelor scăzute ale dobânzilor. În același timp, sistemul nu reușește să se actualizeze pentru a deveni mai sustenabil și nu se adresează niciuneia dintre provocările fundamentale globale cu care se confruntă omenirea. Nu este de mirare, atunci, că oamenii își pierd încrederea în guvernele naționale, lucru ce devine evident prin polarizarea politică și socială și prin inegalitatea financiară în continuă creștere [14]. Dar această stare de fapt este pe cale să se schimbe.

Asigurarea viitorului vieții

Există speranță. *Green Deal*-ul european [15] își propune să implementeze un model financiar sustenabil pentru a transforma economia Uniunii Europene în așa fel încât să poată îndeplini obiectivele *Acordului de la Paris* și ale *Agendei 2030* a Organizației Națiunilor Unite. Această strategie pe termen lung intenționează să atingă neutralitatea în ceea ce privește emisiile de dioxid de carbon până în 2050, și este însoțită de documente importante, cum ar fi *Finanțarea unei Economii Europene Durabile*, *Raportul Tehnic Taxonomic* sau informări referitoare la sustenabilitate precum *Indicatorii de Referință privind Clima și Informațiile ESG* [16].

Totodată, președintele Statelor Unite, Joe Biden, a lansat la rândul său un „*Green New Deal*” [17], iar în august 2022 a semnat *Legea privind Reducerea Inflației din 2022* [18], care are ca scop contracararea inflației prin autorizarea emisiunii a 391 de miliarde de dolari în sprijinul energiei nepoluante și în contra schimbărilor climatice, promovând energiile nepoluante prin credite fiscale pentru vehicule electrice (VE), pompe de căldură, panouri solare și pentru o mai bună izolare termică a locuințelor, acestea fiind doar câteva elemente din proiect.

În urma invadării Ucrainei de către Federația Rusă, în februarie 2022, și a crizei energetice ce i-a urmat, parlamentele democratice, atât în Uniunea Europeană, cât și Statele Unite, și-au aprofundat activitățile și au început să adopte noi reglementări pentru a spori fezabilitatea transformării sectoarelor-cheie ale economiei, inclusiv prin asigurarea disponibilității materiilor prime. De exemplu, în septembrie 2022, Comisia Europeană a lansat *Legea Critică Europeană a Materialelor* [19], pentru a salvagarda resursele energetice în perioada tranziției către surse de energie durabilă.

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

Un astfel de leadership la scară largă încurajează, la rândul său, și sectorul privat să se îndrepte mai rapid către un sistem financiar și economic sustenabil.

Profitând de abundența de capital

Marele avantaj al economiei inflaționiste este disponibilitatea abundenței de capital, unde includem finanțările speculative cu capital de risc, finanțările participative, criptomonedele și fondurile suverane de investiții. Singura întrebare este cine obține acest capital și cum îl putem determina să finanțeze transformarea necesară mai sus menționată? În ultimele cinci decenii, finanțarea speculativă cu capital de risc a constituit o sursă mai tradițională de capital de lansare, contribuind la nașterea unor nume familiare precum Apple, Google, Amazon sau Uber, printre multe altele. În pofida pandemiei, în 2020, investițiile de capital de risc din Statele Unite au atins noul record uluitor de 156 de miliarde de dolari (sau aproximativ 428 de milioane de dolari pe zi!), crescând de la 136,5 miliarde de dolari în 2019. În Asia, capitalul de risc a ajuns la aproape 80 de miliarde de dolari, iar cel european a atins 40 de miliarde de dolari în aceeași perioadă [20]. În ciuda anvergurii pieței continentale din Europa, situația acesteia este tulburătoare deoarece a cunoscut o depreciere de 12% doar în 2020 [21], și cu mult mai mare de la invadarea Ucrainei de către Federația Rusă în 2022. Acest lucru ar putea prejudicia dezvoltarea unei economii sustenabile, echitabile și mai echilibrate din punct de vedere social. Tendințele actuale către naționalism, xenofobie, șomaj involuntar, migrație involuntară și potențialul pentru război armat sunt rezultatul fricii, angoasei și furiei cauzate de inegalitatea crescândă și de politicile de austeritate excesivă care au creat cel mai scăzut nivel de investiții de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. Politicile de austeritate impuse de guvernele naționale, cumulate cu politica dobânzilor negative din ultimul deceniu au risipit economiile populației, creând o serie de deficiențe semnificative în ceea ce privește investițiile în infrastructură, locuințele sociale, școlile, educația și digitalizarea, toate aceste carențe fiind exacerbate de carantinele pandemice și ducând la creșterea prețurilor imobiliare [22].

În ceea ce privește finanțările participative, și aici avem parte de o abundență similară de capital. Ideea finanțării participative nu este una nouă. În întreaga istorie a umanității, oamenii au încercat întotdeauna să strângă fonduri pentru ideile lor din rândul unor grupuri variate de oameni, precum prietenii ori familia, oameni care au crezut în ei (așa-numitele împrumuturi interpersonale). Însă, odată cu apariția internetului, finanțările participative au devenit o nouă industrie online, un produs alternativ de finanțare antreprenorială, care a luat avânt în urma crahului financiar din 2008 pentru a acoperi cererea de finanțare din partea întreprinderilor nou înființate. Creșterea fulgerătoare a acestui sector dovedește că finanțarea participativă are capacitatea de a perturba mersul normal al sectorului de investiții într-un mod semnificativ, deoarece a echilibrat condițiile de concurență prin eludarea finanțărilor învechite prin împrumuturi bancare ale întreprinderilor nou înființate, atrăgând mici investiții de capital către proiecte, afaceri și alte inițiative specifice din

partea unui număr semnificativ de persoane, prin intermediul internetului. De la începuturile acestei industrii, finanțările participative s-au dezvoltat exponențial prin intermediul a peste 2000 de platforme la nivel global, această piață fiind preconizată să crească cu 124,35 miliarde de dolari în perioada 2020-2024, cu o rată de creștere anuală compusă de 18% în acest interval [23]. Accesul la internet și la telefonie mobilă stă la baza acestei evoluții, aproximativ 80,9% din populația statelor cu o economie dezvoltată bucurându-se de acces la internet în 2018, în comparație cu 45,3% din populația statelor a căror economie se află în curs de dezvoltare. La nivel global, procentul de populație care accesează internetul este de 51,2% [24]. Consecințele acestei conectivități, doar din punct de vedere economic, ca să nu mai vorbim din punct de vedere social și cultural, sunt remarcabile. Nu numai că există miliarde de minți și inteligențe suplimentare racordate curent la inteligența colectivă a umanității, dar aceste minți au și potențialul de a deveni atât antreprenori care oferă noi idei de afaceri în căutarea finanțării online, cât și furnizori de valută și capital de investiții sau, altfel spus, finanțatori participativi. Acest lucru este valabil nu doar pentru lumea dezvoltată, ci și pentru cea în curs de dezvoltare. În 2013, Banca Mondială a estimat că lumea în curs de dezvoltare are potențialul de a o surclasa pe cea dezvoltată în materie de finanțare participativă, mulțumită celor 344 de milioane de gospodării care sunt, acum, capabile să investească în afaceri comunitare prin finanțări participative [25]. Până în 2025, aceste țări sunt preconizate să dezvolte capacitatea de a mobiliza 96 de miliarde de dolari SUA pe an în investiții de finanțare participativă, în frunte cu China, care reprezintă 59 de miliarde de dolari pe an din această sumă [26]. Finanțările participative au devenit, deja, un motor economic într-atât de important, încât mari corporații precum GE, Motorola, Hasbro sau gigantul electronic Anker au început să folosească aceste platforme ca o modalitate de validare a produselor lor. Ce înseamnă acest lucru? Înseamnă că, din orice parte a lumii, cineva care are o idee grozavă va putea accesa capitalul de care are nevoie pentru a-și înființa compania. Acest lucru nu a fost niciodată posibil până acum; a revoluționat capitalul de lansare la nivel mondial și ar putea deveni cel mai bun vehicul pentru a asigura viitorul vieții pe această planetă, dacă este ghidat într-un mod sustenabil.

Același lucru ar putea fi valabil și pentru o altă sursă de abundență masivă de capital mobilizabil, și anume fondurile suverane de stat, care dețin aproximativ 8,2 mii de miliarde de dolari în active globale gestionate la sfârșitul anului 2021 [27].

Întrebarea principală rămâne: cum putem valorifica această abundență de capital pentru a asigura viitorul vieții în contextul tehnologiei deflaționiste, al economiei inflaționiste și al marilor provocări globale?

1.2.3 Amenințări existențiale și mari provocări globale

Potrivit Administrației Naționale Oceanice și Atmosferice a Statelor Unite, anul 2022 a fost al șaselea cel mai cald an de referință pentru Terra [28], iar în Antarctica s-a înregistrat cea mai scăzută cantitate de gheață înre-

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

gistrată vreodată în luna iunie. Impactul umanității asupra sistemului nostru planetar nu a fost niciodată mai evident, permițându-ne să înțelegem mai bine limitele planetare și să dezvoltăm modalități mai performante pentru o decarbonizare mai amplă [29]. De la furnizarea energiei electrice la transporturi, de la construcții la digitalizare, de la lanțurile de producție alimentară la piețele de capital, avem, acum, o mai bună înțelegere a interconectivității lor intime și a modului în care sistemele care țin de economia noastră globală trebuie să fie transformate pentru a asigura viitorul vieții pe Pământ.

Schimbările climatice nu sunt singura amenințare existențială cu care ne confruntăm. După amenințarea nucleară, inteligența artificială reprezintă o a treia amenințare semnificativă, în special dacă va evolua spre superinteligență, o provocare majoră pe care Elon Musk o consideră mai periculoasă chiar decât rachetele nucleare, dar pentru care nu suntem pregătiți acum, după cum putem vedea din influența sa crescândă asupra rețelelor sociale. Trebuie să ne trezim la realitatea că actuala noastră infrastructură digitală (hardware și software) trebuie reglementată și dezvoltată cu celeritate pentru a contracara monopolurile deja existente ale platformelor private bazate pe inteligență artificială, care domină rețelele sociale și care subminează instituțiile democratice [30]. Acestea au căpătat deja o viață proprie, insuficient atenuată de lege și legislație, luând atitudini și poziții patologice și manipulative în încercarea de a-și maximiza profitul în detrimentul dezvoltării umane și al unității globale [31]. Războaiele culturale ce au rezultat din aceasta, care se manifestă sub forma unor atacuri continue ale celor ignoranți împotriva rațiunii și a științei, reprezintă un pericol curent pentru raționalitate și pentru viitorul conștiinței. Acest lucru trebuie să se schimbe cât de curând, înlocuit de o inginerie socială reglementată și impulsivă de protecția democratică a vieții private, precum și de valorile și moravurile înalte [32].

1.3 Transformarea este fezabilă

Știm ce avem de făcut, însă, arareori facem ceea ce știm pentru a realiza sustenabilitatea economică globală și reziliența planetară. Un exemplu tipic în acest sens este reprezentat de cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) ale Organizației Națiunilor Unite, cunoscute și sub numele de „Agenda 2030”. Acestea sunt o serie de obiective ambițioase, transformaționale, care au fost adoptate în 2015 de peste 178 de națiuni cu intenția de a crea un „plan comun pentru pace și prosperitate pentru oameni și planetă, acum și în viitor” [33]. Din nefericire, unele dintre aceste Obiective se află în gravă contradicție cu altele, ceea ce crește riscul ca oricare dintre obiectivele predilecte să fie urmărit în detrimentul celorlalte. De exemplu, dacă ar fi să urmărim atingerea Obiectivului nr. 1, *Eliminarea sărăciei*, prin arderea combustibililor fosili precum cărbunele, ne va fi aproape imposibil să realizăm Obiectivul nr. 14, *Viața sub apă*, sau nr. 13, *Acțiuni pentru climă*, deoarece vom continua să emitem dioxid de carbon în atmosferă, punând în pericol limitele planetare și crescând probabilitatea schimbărilor climatice.

Există modalități mai bune de a pune în aplicare Obiectivele de Dez-

voltare Durabilă în limitele planetare, iar oamenii de știință ne arată, de exemplu, în raportul „Transformation is Feasible” (Transformarea este fezabilă), prezentat Clubului de la Roma [34], cum să transformăm acele sisteme determinate de activitatea umană în următorii zece ani pentru a salvarda viitorul vieții pe Pământ. Aceste acțiuni critice se referă la următoarele domenii:

- *Energia*: Accelerarea creșterii disponibilității surselor regenerabile de energie pentru a înjumătăți emisiile de dioxid de carbon în fiecare deceniu începând cu 2030, ducând la crearea unei democrații energetice globale;
- *Creșterea diferențiată*: Implementarea unor modele de dezvoltare durabilă în țările în curs de dezvoltare;
- *Alimentația*: trecerea la lanțuri alimentare și agronomice durabile pentru a reduce amprenta de carbon a producției de alimente;
- *Reducerea activă a inegalităților*: Contracurarea nedreptăților extreme, crearea de locuri de muncă în pofida automatizării și a inteligenței artificiale și redistribuirea echitabilă a producției și a bogăției totale a omenirii;
- *Investiții în educația fetelor și a femeilor, în egalitatea de gen, în sănătate și în planificare familială* pentru a stabiliza populația lumii.

Implementarea acestor recomandări esențiale necesită o acțiune colectivă concertată și o colaborare intensă din partea tuturor actorilor notabili la nivel global și local, inclusiv guvernele naționale, instituțiile financiare, întreprinderile mari, cele mici și organizațiile nonguvernamentale, printre mulți alții. Întreprinderile mici și mijlocii (IMM-urile), de exemplu, reprezintă o forță economică semnificativă pe mapamond, contribuind cu aproximativ 90% dintre întreprinderi și peste 50% din forța de muncă ocupată la nivel mondial, conform statisticilor Băncii Mondiale [35]. Mai mult, ele contribuie cu până la 40% din venitul național (PIB) în aproape toate economiile de pe glob [36]. Cu toate acestea, după cum am discutat mai sus, de la criza financiară din 2007-2008 încoace ele au suferit adeseori din cauza capitalului insuficient. Acest lucru este îngrijorător, deoarece IMM-urile nu sunt doar esențiale pentru crearea de locuri de muncă, ci și pentru inovare și creativitate, toate trei fiind fundamentale pentru ca orice viitoare transformare să fie cu adevărat fezabilă. Pentru investitori, IMM-urile prezintă adesea cel mai mare risc posibil – ele sunt, prin definiție, investiții cu capital de risc –, ceea ce le face să fie mai puțin atractive decât alte categorii de active. Pentru a-și spori atractivitatea în ochii investitorilor, IMM-urile au nevoie de o reducere substanțială a riscurilor asociate. Modelul „Theta”, prezentat în arhitectura financiară „Integral Investing” [37], de exemplu, reliefează un proces avansat de reducere a riscurilor prin integrarea criteriilor tradiționale de investiție a capitalului de risc cu criteriile de sustenabilitate (precum Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale Organizației Națiunilor Unite) și cu evaluări individuale și colective care elimină 80% din riscul asociat [38]. Succesul modelului demonstrează că sustenabilitatea financiară este inseparabilă de impactul de mediu, social, cultural și etic, precum și de autoactualizarea individuală, de bucuria și de fericirea personală (cu alte cuvinte, ineluctabil celor „6P”: *Paritatea Populației, Pla-*

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

netei și Profitului cu Pasiunea și Punctul în care dorim să ajungem) și oferă calea spre implementarea acestora în investițiile în fază incipientă. Aplicarea criteriilor de sustenabilitate în procesul de reducere a riscurilor este importantă nu numai pentru IMM-uri, ci și pentru toate celelalte clase de active, cu atât mai mult cu cât diversele *Green Deals* discutate anterior trebuie să fie implementate în mod generalizat.

Pe scurt: Pregătiți-vă pentru impact

O privire mai atentă asupra stării lumii dintr-o perspectivă holistică divulgă faptul că actualul context, care nu s-a schimbat în pofida diverselor crize din ultimii 15 ani, este flancat de o tehnologie exponențială deflaționistă, de sisteme economice inflaționiste și de amenințări existențiale care includ urgența climatică, riscurile nucleare și nesiguranța inteligenței artificiale. Timpul este scurt, iar comunitatea științifică avertizează de multă vreme despre riscurile catastrofale, inclusiv urgența climatică, ceea ce ne oferă un termen de mai puțin de 10 ani pentru a acționa cu succes. Pentru a câștiga cursa împotriva timpului, a inerției umane și a lipsei de voință politică, trebuie să abordăm, mai întâi, metacrizele.

În lucrarea lor, „Regândirea umanității. Cinci perturbări sectoriale fundamentale, ciclul de viață al civilizațiilor și majoratul libertății” (*Rethinking Humanity: Five Foundational Sector Disruptions, the Lifecycle of Civilizations, and the Coming of Age of Freedom*) [39], James Arbib și Tony Seba susțin că deceniul 2020 va fi crucial pentru viitorul nostru. Autorii subliniază cum costurile majorității sectoarelor principale ale economiei globale, de la tehnologia informației la energie, la alimente, la transport și la materii prime, „vor scădea (în cele din urmă) de 10 ori sau mai mult, în timp ce noile procese de producție, cu un ordin de magnitudine mai eficient, vor utiliza cu 90% mai puține resurse naturale, emițând de 10-100 de ori mai puține deșeuri”. Potrivit celor doi autori, putem alege să punem în aplicare Obiectivele de Dezvoltare Durabilă ale Organizației Națiunilor Unite în cadrul limitelor planetare în următorii zece ani sau să ne prăbușim și să descindem într-o altă epocă întunecată precum au făcut-o toate civilizațiile anterioare. În opinia lor, „evurile întunecate nu apar din cauza lipsei de lumină, ci din cauza penuriei de leadership” (p. 6). Ne recomandă următorul plan de acțiune pentru leadership la nivel înalt (p. 67):

- Pregătiți-vă pentru impactul care a început deja să se producă și care este cauzat de colapsul fiecărui sistem major cunoscut, inclusiv sistemul financiar, sistemul climatic, tulburările sociale, multiplele eșecuri guvernamentale și migrația în masă, toate acestea fiind doar intensificate de perturbările tehnologice;
- Recunoașteți că ne aflăm într-un punct critic fără echilibru, de unde nu este întoarcere;
- Fiți atenți la impactul în cascadă al altor potențiale perturbări;
- Echivalați nevoia de transformare rapidă cu nevoia de stabilitate socială, economică și politică;
- Creați o viziune clară și un plan tactic de implementare pentru a ges-

ționa rezultatele negative precum suplimentarea instabilității, a șomajului, a migrațiilor de masă;

- Cursa spre vârf a început deja. Atât guvernele, cât și mediile private trebuie să se asigure că nimeni nu este lăsat în urmă pentru a evita o destabilizare socială suplimentară;
- Cei ce pot gândi exponențial au mai multe șanse de reușită decât cei care gândesc liniar;
- Aplicați tehnologia și instrumentele existente pentru a rezolva problemele; nu vă pierdeți timpul în dezvoltarea altora noi;
- Comunitățile mici și orașele mari reprezintă viitorul (Shanghai, Seattle și Silicon Valley) și vor avea mai multe șanse de reușită decât țările mari;
- Reziliența și robustețea vor învinge;
- Regândiți conceptele vechi, cum ar fi economiile de scară și eficiența, care nu sunt capabile să absoarbă șocurile preconizate, în aceste noi circumstanțe.

Transformările fundamentale necesită mentalități radical diferite. În ultimă instanță, devine evident că una dintre cele mai importante sarcini ale liderilor mondiali va fi să abordeze metacriza prin accelerarea masivă a schimbării de mentalitate către un nivel de conștiință centrat pe lume capabil, totodată, de a acționa la nivel local. Vremurile de criză oferă o oportunitate indubitabilă de transformare, deoarece demonstrează că nu putem controla lumea exterioară, nu îi putem controla pe ceilalți și, cu siguranță, nu putem controla clima. Tot ce putem controla este propria noastră stare psihologică: cum gândim, ce facem, cum ne exercităm liberul arbitru și ce fel de persoană am ales să fim în timpul unei crize. Să alegem, atunci, să rămânem împreună, să ne ascultăm unii pe alții, să ne sprijinim reciproc și să fim un far de lumină și speranță. Acesta ar putea fi factorul determinant, care să facă toată diferența.

27 septembrie 2022

- [1] Tainter, J.A. (1988). *The Collapse of Complex Societies*. Cambridge: Editura Universității Cambridge
- [2] Von Weizsäcker, E.U. & Wijkman, A. (2018) *Come on! Capitalism, short-termism, population and the destruction of the planet – A report to the Club of Rome*. New York: Springer Nature
- [3] https://en.wikipedia.org/wiki/Financial_crisis_of_2007%E2%80%932008/
- [4] https://en.wikipedia.org/wiki/COVID-19_pandemic/
- [5] https://en.wikipedia.org/wiki/2021%E2%80%93present_global_energy_crisis/
- [6] https://en.wikipedia.org/wiki/2022_Russian_invasion_of_Ukraine/
- [7] Kurzweil, R. (2005) *The singularity is near: When humans transcend biology*. New York: Viking Penguin
- [8] Pentru mai multe detalii, a se vedea <https://ourworldindata.org/> și Bozesan M. (2020). *Integral Investing: From Profit to Prosperity*. Springer: Cham, Switzerland
- [9] Kurzweil (2005)
- [10] <https://tinyurl.com/rnbcc27>
- [11] Dalio, R. (2021). *Principles of dealing with the changing world order. Why nations*

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

- succeed and fail*. London, Simon & Schuster
- [12] <https://nymag.com/realestate/features/21675/>
- [13] Randers (2012)
- [14] McCoy, J., Rahman, T. & Somer, M. (2018), Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Polities. În *American Behavioral Scientist* 2018, Vol. 62(1) p. 16–42
- [15] https://ec.europa.eu/info/publications/180308-action-plan-sustainable-growth_en/
- [16] A se vedea, de exemplu, <https://tinyurl.com/y2qq6syw/>, <https://tinyurl.com/rkz92zx/> sau <https://tinyurl.com/tfkv6cd/>
- [17] <https://joebiden.com/climate-plan/>
- [18] https://en.wikipedia.org/wiki/Inflation_Reduction_Act_of_2022/
- [19] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_5523/
- [20] <https://tinyurl.com/2fpmzvxt/>
- [21] <https://sifted.eu/articles/vc-investment-europe-falls/>
- [22] <https://link.springer.com/article/10.1007/s40822-020-00159-w/>
- [23] <https://www.globenewswire.com/news-release/2020/06/10/2046114/0/en/Global-Crowdfunding-Market-2020-to-2024-Players-Include-Kickstarter-PBC-Patreon-Teespring-Among-Others.html/>
- [24] <https://www.statista.com/statistics/209096/share-of-internet-users-in-the-total-world-population-since-2006/>
- [25] <https://tinyurl.com/y5reklz/>
- [26] *Crowdfunding in Emerging Markets: Lessons from East African Startups*. 2015. Washington, DC: Grupul Băncii Mondiale. Licențiat prin Creative Commons Attributions CC BY 3.0.
- [27] <https://www.statista.com/statistics/276617/sovereign-wealth-funds-worldwide-based-on-assets-under-management/>
- [28] <https://www.noaa.gov/news/june-2022-was-earths-6th-warmest-on-record/>
- [29] <https://tinyurl.com/u55xyn49/>
- [30] <https://www.humanetech.com/>
- [31] <https://www.humanetech.com/the-social-dilemma/>
- [32] <https://futureoflife.org/>
- [33] <https://sdgs.un.org/goals/>
- [34] <https://www.clubofrome.org/impact-hubs/climate-emergency/transformation-is-feasible-a-new-report-to-the-club-of-rome/>
- [35] The World Bank SME Finance, 2020, <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance/>
- [36] The World Bank SME Finance, 2020, <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance/>
- [37] Bozesan, M. (2020). *Integral Investing: From Profit to Prosperity*. Cham, Elveția: Springer Nature
- [38] Bozesan, M., Kehler, T. & Schulz, T. (mai 2020) Job creation through sustainable investing using human-centered AI: An integral approach. În *Cadmus Journal*, Vol. 4, Nr. 2, Mai 2020, disponibil pe <https://tinyurl.com/yd2akofc/>
- [39] Arbib, J. & Seba, T. (iunie 2020). *Rethinking Humanity: Five Foundational Sector Disruptions, the lifecycle of Civilizations, and the Coming of Age of Freedom*. Accesat la 5 februarie 2021, pe <https://www.rethinkx.com/humanity/>

Constantin Teleagă

Secretar de Stat la Departamentul pentru Integrare Europeană 1997

Consilier de stat pentru relația cu Guvernul, Parlamentul și

Administrația locală, Administrația prezidențială State 1997-1998

Ambasadorul României în Spania (2000-2001)

Este doctor în Drept, licențiat în Drept și Filologie la Universitatea din București, absolvent al Institutului de Studii Politice din Paris.

În 1970, a cerut azil politic în Franța. În urma unui interviu la postul de radio „Europa Liberă”, înregistrat la Paris cu Monica Lovinescu, în care își motivează gestul, este judecat și condamnat la șapte ani de închisoare în contumacie. După 1990 revine periodic în România, iar în 1996 se stabilește în țară și exercită o serie de funcții în administrația centrală: secretar de stat la Departamentul pentru Integrare Europeană; consilier de stat pentru relația cu Guvernul, Parlamentul și Administrația locală în cadrul Administrației prezidențiale; ambasadorul României în Spania (2000-2001).

În anii de exil, Constantin Teleagă a continuat să colaboreze cu „Europa Liberă”, pregătindu-și intervențiile din ipostaza de concierge al unui imobil de lux din centrul Parisului, printre ai cărui locatari s-a numărat și diva Marlene Dietrich. Prietenia cu legendara actriță a fost descrisă în cartea „Marlene Dietrich – Realităț, publicată în 1993 la editura „Betzel” din Hamburg și devenită în scurt timp bestseller în Germania. În aceeași perioadă, și-a pregătit doctoratul în Drept și licența în Științe Politice, preferând să se formeze și să se dezvolte în singurătate.

În 2003, Constantin Teleagă publica volumul de versuri „Litispendență - poezii politice cu epilog profan” (Ed. Universal Dalsi), iar în 2004, teza sa de doctorat: „Cazul răspunderii pentru produsele defectuoase în dreptul comunitar” (Ed. Rosetti). În 2012, apare primul său roman intitulat „Moartea lui Avram” (Ed. Neverland).

China profită de această situație și încearcă să facă uitat faptul că ea a fost la originea acestui dezastru. Cât despre noi, care știm că civilizațiile noastre sunt muritoare, am uitat că cea a Chinei este singura care a cunoscut trei milenii de continuitate și că a luat peste picior democrația și drepturile omului. ”

Pandemia. Ce viitor ne așteaptă?

Constantin Teleagă

Până în ziua de astăzi (pleonasm drăguț care se potrivește perfect actualității), lumea pre-mondializată, cu mici excepții, nu a cunoscut decât pandemii cu un impact redus. Dacă judecăm aceste pandemii în funcție de puterea lor de răspândire, variola, holera, gripa și alte virusuri care au îndoliat planeta în cursul secolelor trecute au avut dimensiuni și consecințe relative. Cum CNRS nu exista încă, nici unitățile de măsură a calamităților nu erau bine stabilite pentru a înregistra la scară mare valorile de impact al pandemiei. Ele nu au lăsat în memoria umanității decât niște urme mai degrabă puțin importante. Singura pandemie din trecut care merită citată este ciuma neagră din secolul XIV. Ea reprezintă în memoria istorică a Europei boala trimisă de diavol (diabolică?). Totuși, spre deosebire de criza declanșată de coronavirus unde consecințele demografice au fost colosale, efectele sale politice nu au afectat decât foarte puțin conștiința colectivă și astăzi sunt dificil de cuantificat. A compara ciuma neagră cu criza coronavirus din punct de vedere politic ar fi sinonim cu a susține o conferință despre patologia animală făcând o comparație între un dinozaur și o vulpe închisă într-un ascensor: ascensorul progresului. S-ar defecta repede. Vulpea va strica sistemul. Pe o muzică machiavelică... La Fontaine ar fi făcut din aceasta o bună fabulă.

Cu toate acestea, ciuma neagră își merită numele și nu este inutil, abordând criza actuală, să-i trecem în revistă consecințele. Ca astăzi, mișcările populațiilor și comerțul au reprezentat vectorii virusului. Faptele au fost înregistrate de cronicari cu o acuratețe pe care am putea-o califica astăzi drept rasistă. În 1347, mongolii, bine cunoscuți pentru cruzimea lor, au catapultat cadavre pestilențiale peste orașul Caffa, o colonie genoveză în Crimeea, pe malul Mării Negre, în încercarea de a-l asedia. Genovezii, imperialiștii cei mai avizi din acea perioadă și care oricum nu aveau ce căuta în aceste părți îndepărtate de baza lor maritimă, s-au grăbit să transmită virusul în posturile lor de la Marea Mediterană. Aruncând o privire retrospectivă asupra acestui fenomen medical, ne mirăm, totuși, de faptul că, în vremurile în care globalizarea nu exista, fuseseră suficienți doi sau trei ani pentru ca o treime din populația Europei să dispară. Cu siguranță, forme ale progresului existau deja, deși sub alte forme... se pare că oamenii se îmbrățișau și atunci. Precizăm, totuși, că pesta făcuse deja multe victime în Asia centrală și în China și că mongolii, înzestrați mai mult pentru război decât pentru comerț, au fost cei care au transportat-o în stepele Rusiei și în Orientul Apropiat, teritorii pe care le devastaseră în prealabil. Ravagiile dezastrului au fost atât de mari încât pesta a trecut aproape neobservată, atât de săraci erau locuitorii. Nu a fost

cazul în Europa, unde mesagerii Imperiului de Mijloc au găsit un spațiu înfloritor, în plină ascensiune demografică și economică. Înmânarea cadoului a fost grandioasă. Din acest punct de vedere este interesant de a remarca că istoricii moderni, atât de pasionați de umanism, au abordat foarte puțin subiectul, astfel încât au fost ignorate detaliile sociale și economice ale dezastrului. Este adevărat că științele sociale nu străluceau într-o epocă în care ele erau oprimite brutal de autoritățile feudale. Sociologii de astăzi, care nu mai riscă să ardă pe rug, pot să-și facă liniștiți cercetările, dar ei se ocupă numai de probleme actuale, deci să le oferim circumstanțele atenuante de a nu se îngriji de pesta din secolul XIV. Ea provine dintr-un trecut odios și, în plus, nu ne amintește de nimic frumos.

Nu este exagerat, totuși, să afirmăm că Franța a cunoscut acum drama cea mai înfricoșătoare din toată istoria sa. Era țara cu cea mai numeroasă populație din Europa și dobândise, în raport cu restul Europei, un avans notabil în domeniul economiei rurale, baza întregii societăți medievale. Prosperitatea sa materială, precum și întreaga sa hegemonie spirituală și politică fuseseră compromise pentru mai multe secole. La acestea s-au adăugat efectele Războiului de O Sută de Ani, care tocmai izbucnise cu un deceniu mai înainte; dar, în timp ce daunele acestuia, atrocitățile jefuitorilor și hoților, au fost repertoriate în sute de lucrări, ciuma a făcut incontestabil mult mai multe pagube și rămâne într-o poziție dezavantajată de către istorici. Cu siguranță, a-i critica sau chiar a le aduce complimente istoricilor apare ca un exercițiu puțin onorabil. Îndrăznim, totuși, să constatăm că durata războiului ar fi fost fără îndoială mai mică și rezultatul diferit, dacă ravagiile ciumei nu ar fi sărăcit forțele reactive ale unei țări care pierduse deja o treime din populația sa. Pariem că, din motive care sunt inutil de menționat, pagubele cauzate de pandemia pe care o traversăm în zilele noastre vor beneficia de o atenție mult mai accentuată.

Chiar dacă de-a lungul timpului știința comunicării a făcut pași importanți, constatăm că raportul dintre emițător și receptor nu s-a schimbat decât foarte puțin. Autoritățile consideră, însă, că este indecent de a spune adevărul publicului și continuă să-i vândă gogoși. Mijlocul de informare cel mai fiabil rămâne, deci, zvonul. Și într-un astfel de caz, conform unui obicei multimilenar, fiabilitatea rimează cu impostura. În lipsa unui lucru bine știut, improvizăm: mască, medicamente, izolare... Este normal ca în acest caz, previziunile dramatice să se înmulțească... Dar acest lucru nu este decât un detaliu al problemei noastre. Noua pandemie, a cărei sursă rămâne, din motive medicale încă necunoscute, un mister acoperit cu grijă sub măști dificil de înlăturat, zguduie cu o intensitate variabilă o planetă care a mai cunoscut și altele, dar care, atunci când este vorba de război (cum o afirmă unii din conducătorii noștri), și cea mai mică rafală de vânt o poate pune la pământ. Așteptând, frunzele căzute din nepăsarea statului, se acumulează. Ce trebuie făcut? Unde găsim mătura potrivită? Cum se va prezenta ziua de mâine? Astfel de întrebări au devenit cardinale. Vor exista profeți - o meserie periculoasă. Căci, odată reconsiderată istoria, putem compromite onoarea unor indivizi malefici, a te baza pe profeți ține de impostură. Am menționat acest lucru mai sus, deși, poate pe nedrept. Avem, bineînțeles, o scuză... Ca multe alte lucruri care iau

amplou odată cu vârsta, impostura nu mai este astăzi ceea ce ea a fost cândva. Ea a evoluat, împinsă fiind de promotorii progresului. Privind, ascultând sau citind mass-media care ne invadează cotidianul, putem aduna impostorii cu lopata. Dacă adăugăm aici oamenii politici, numărul lor depășește pe cel al cetățenilor inocenți. Ultimul stadiu al modernității, care ne-a oferit fericirea artei contemporane a reușit, printre altele, se deprecieze impostura. Îi simțim gustul și avem numai o simplă grimasă. Ce vedem? Ce auzim? Ce citim? Ni se prezice viitorul. Și uităm că acest lucru s-a făcut de atâtea ori... Ideea este că cetățeanul comun nu își dă seama de natura fricii sale. Cuvintele și *valorile* se succed și se adună, se înlănțuie și sar într-un dans macabru în care se caută *artistul* care poate să afișeze aceste lucruri ca o *street art* pe zidurile orașelor noastre interzise. Dificultatea nu rezidă atât în autorizația emisă de Primăria din Paris, cât într-o transpunere imagistică a artiștilor culinari care gătesc cu legume infectate: *plan de salvare a zonei euro, rușinea zonei euro, state egoiste, a împrumuta bani la rate rezonabile, fond de relansare, a înfrunta curajos coronavirusul ucigaș, unitate, solidaritate în zona euro, a combate egoismele naționale, mutualizarea datoriilor, punerea în comun a datoriilor, criză sanitară, socială, economică, financiară... revenirea politicilor keynesiene și... a turismului de masă, a regăsi creșterea economică...* Toate acestea, fără a ține cont de câteva artefacte estetice precum *creșterea violențelor conjugale și accesul mai simplu la IGV*, determinate de impactul pervers al coronavirusului asupra medicilor și oamenilor. Pentru a rezolva urgența, trebuie intervenit cât mai repede posibil: aceste cuvinte au fost în avantajul virusului...

Cum spunea *le maître* Michel Foucault: *adevărul nu este nici absolut, nici stabil, nici univoc*. Cu toate acestea, în condițiile puțin propice de astăzi, *adevărul este că noi suntem pe marginea prăpastiei*, precizează un metafizician mai puțin cunoscut. Dar să nu disperăm! În joc este viitorul nostru! El se prezintă neapărat luminos. Unul dintre miniștrii noștri, unul dintre cei mai vizibili, îl evocă prin termeni contondenți care vor rămâne, fără îndoială, în istorie: *totul este posibil, avem totul în vedere, totul este pregătit*. Un altul preconizează *un pact republican care să scoată țara din această rutină*. De la prăpastie la rutină și înapoi, drumul pare destul de abordabil.

Cernobil, geopolitică, susură alții mai avizați. Personal, mă alătur acestui punct de vedere, eminentamente nuclear, chit că mă alătur unei cohorte de profeți pe care nu îi apreciez prea mult. Poziția mea de impostor mă jenează un pic. Totuși, geopolitica: ce minunăție! Conotația ei strategică și militară s-a subțiat în urma prăbușirii lumii bipolare, deci *totul este posibil*. Timpul modifică chiar și conceptele. Dacă lăsăm la o parte *lebensraum*-ul german și îl definim ca influența factorilor economici și culturali asupra politicii de stat, este suficient să-l răsucim puțin pentru a-i atribui factorul viral. Politologii din trecut nu s-au gândit deloc la asta. Și iată de ce: noul coronavirus era absent de la apel. Pregătind o ofensivă victorioasă, susținută de câteva detalii futuristice, cei din zilele noastre au în vedere, după dispariția virusului, o reîntoarcere la viața noastră de dinainte: globalizarea și comerțul relansate, relocalizare și reindustrializare peste mări, creștere puternică pentru a recupera pierderile, ecologia și încălzirea climatică reanalizate, lupta neobositoare contra inega-

lităților care nu încetează să se adâncească, imigranți relocați, democrație reformată și participativă pe cât posibil, federalizarea Europei... Toată paleta de instrumente de succes pe care o cunoaștem... Se poate și mai bine. Domnul Antonio Guterres, șeful unei organizații de binefacere, propune, pentru a salva planeta, de a conferi 10% din PIB-ul mondial relansării globale, proiect pe care îl va gestiona chiar el. Scopul acțiunii ar fi de a obține o societate mai sănătoasă, mai egalitară și mai inclusivă. Sloganele vechi mor greu...

În această criză, Franța s-a întors întotdeauna către ea însăși pentru a-și mușca propria coadă. Este un exercițiu pe care îl practică constant de aproximativ cincizeci de ani. Dar acum, deși afectată de o dereglare patogenă, îl practică dansând somnambulă pe o coadă. Incapabilă de a rămâne cu picioarele pe pământ, ea continuă să se agațe de himere: de ideile învechite că democrația și progresul merg mână în mână și că sunt eterne, că dreptul de a-i ajuta pe alții (*le droit-de-l'homme*) reprezintă valoarea absolută, că nimic și nimeni nu va putea opri reformele societății, că Republica cetățenească este singurul regim acceptabil, că religia este o nălucă, că sufletul uman dezbrăcat de toate elementele transcendente trebuie să se supună valorilor seculare. Aceste idei au produs o societate care ia apă din toate părțile: o societate pe care bărbații noștri și, mai ales, femeile noastre care sunt în politică și-au pus în cap să o conserve aducându-i ameliorări atavice. Iat-o, deci, zguduită de către un simplu microb.

Coronavirusul provoacă o revoluție pe care nimeni nu o aștepta și ale cărei consecințe le surclasează pe cele din trecut. După toate probabilitățile, nu vom opri prea curând această mașinărie. În lipsa unui proletariat eficient și sub control, nu ne rămân decât cetățenii... În mod tradițional cu un comportament inconstant, probabil ei nu vor ajunge foarte departe. Ca întotdeauna, demagogia și unele comportamente dictate de inerție îi vor prinde din urmă și o anumită revenire la practicile cotidiene se va impune. Va exista, totuși, un progres și după criză. Trecutul nu va fi același, sau cel puțin trebuie să sperăm ca va fi așa. Abandonul unei globalizări impuse, o Europă mai puțin agresivă, regăsirea suveranităților pierdute, frontiere restabilite, o democrație mai puțin dogmatică, un populism în schimbare l-ar putea schimba între timp. Și, în aceste condiții, o renaștere spirituală va deveni, poate, posibilă...

Recunosc că nici una din aceste ipoteze nu prezintă o certitudine foarte mare. Mai sunt și altele. Pitiți în colțurile lor ascunse, profetii care dețin puterea își pregătesc bucătăria. Am văzut că gusturile și aromele sunt într-o permanentă schimbare. Și geopolitica împreună cu ele...

Este clar că ipotezele de mâine vor ține mai mult cont de China. Este insuficient să spunem că este de evitat această situație. Că lumea nu va fi neapărat mai bună. Trebuie să privim viitorul pe care criza actuală îl pregătește. China profită de această situație și încearcă să facă uitat faptul că ea a fost la originea acestui dezastru. Cât despre noi, care știm că *civilizațiile noastre sunt muritoare*, am uitat că cea a Chinei este singura care a cunoscut trei milenii de continuitate și că a luat peste picior democrația și drepturile omului. Înțelepciunea sa este construită pe alte principii. Orice am crede despre tradițiile sale despotice și regimul său politic actual, fără îndoială detestabil, trebuie să

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

se recunoască faptul că, în circumstanțe care apar brusc dintr-un neant pe care credeam că îl stăpânim, formele autoritare au de câștigat. În timp ce economiile democrațiilor liberale vor avea nevoie de timp să se pună pe picioare, socialismul de piață, atât de deplâns de concurenții săi și de văicăreții lumii libere, reîncepe să duduie. Criza, pe care China ar fi provocat-o în mod deliberat, o va propulsa înaintea celorlalte țări pe scena mondială. Cu un pas înainte puterilor occidentale, ea va ocupa, probabil, mai devreme decât era prevăzut, locul întâi. Configurația politică a planetei noastre se va schimba. Lovită puternic de criză, economia puternică a Americii riscă să intre în recesiune. Drumul Mătășii va avansa din nou cu pași mari. Sinizația Europei poate deveni o provocare a viitorului. Ce-i mai rău poate să se întâmple. Căci această țară poate cunoaște noi recidive care îi pot afecta puterea. În plus, este suficient de a cunoaște atât de puțin istoria Chinei pentru a ști că perioade lungi de anarhie și de haos au dat un ritm prosperității sale milenare. A cădea și a ieși din abis reprezintă un sport pe care ea îl practică lăsând totuși impresia că îl ignoră. De altfel, noi repetăm în cor că istoria se repetă... Dar vai, istoria încarnează și învățămintele cele mai negre pe care umanitatea le poate cunoaște. Lecțiile ei au rămas, însă, niște litere moarte.

Dar să lăsăm China la destinul ei, care se profilează puternic în confruntarea ei cu lumea occidentală, pentru a încerca să ne lansăm pe panta alunecoasă a unui destin imanent lumii în care trăim. Pretenție puțin deplasată într-o țară lipsită de pretenții. *Șocurile asimetrice afectează, însă, societatea umană în mod inegal, pe unii mai grav decât pe alții*, afirma cu pertință una din contribuțiile interesante ale prezentei culegeri de opinii. Asimetria constituie, de altfel, o constantă a istoriei. Dacă privim, nu fără o oarecare condescendență, problema care ne preocupă, putem constata că marile epidemii din trecut - ciuma de la Atena, cea din Bizanțul iustinian sau așa-numita ciumă neagră de la mijlocul secolului XIV, au afectat grav societățile respective. Ele le-au răvășit de manieră catastrofală, împingându-le spre o perioadă de criză durabilă. Atât democrația ateniană, cât și Imperiul Bizantin au trecut la o fază nouă a dezvoltării și au avut nevoie de o perioadă îndelungată de timp pentru a recupera. Influența asupra mentalităților a jucat un rol important în evoluția lor ulterioară. În ceea ce o privește, marea ciumă neagră din Occident a marcat sfârșitul societății medievale, creând condiții favorabile pentru apariția Renașterii, deci a modernității. Epidemia actuală are și, aparent, va avea efecte mult mai modeste, chiar dacă ea a demonstrat existența unei mutații radicale a modului de a concepe boala, moartea, viața. Întrebarea pe care o formulăm, totuși cu oarecare prudență, este dacă această schimbare, condiționată de un trecut recent, va afecta viitorul civilizației noastre și în ce măsură va contamina, în condițiile globalizării, celelalte civilizații ale Planetei.

Pentru moment, se poate constata doar că apariția subită a unui banal virus cu consecințe relativ moderate a devenit un simbol al vulnerabilității societăților moderne, revelând o tară congenitală a regimului democratic, considerat ca fiind expresia celui mai perfect sistem de organizare politică. Panica generală, incapacitatea de se organiza și de a face față crizei de manieră coerentă, egoismele naționale, politicile dezordonate au demonstrat că sistemul

are lacune ale căror cauze sunt eminentamente endogene. Așa cum am spus, un sistem autocrat ca cel chinez s-a dovedit capabil, în contextul acestei crize, de o reacție incomparabil mai rapidă și eficientă. Această lecție paradoxală poate avea consecințe funeste în dezvoltarea politică ulterioară a societăților occidentale. Pe de altă parte, situația economică, grav perturbată de măsurile de prevenire și de control ale epidemiei, a demonstrat o surprinzătoare capacitate de resurgență. Capitalismul nu a murit încă. Comerțul maritim și-a menținut ritmul, fluxurile financiare mondiale au rezistat la șocul provocat de epidemie, revoluția informatică și-a continuat progresele. Experții în materie preconizează o reconstrucție a economiei pe baza ofertei și mai puțin a cererii, introducerea unui taxe *carbon* care să asigure tranziția ecologică, reforme ale intervenției statului în economie, crearea de ecosisteme inovante. Reconstituind vigoarea Occidentului, aceste măsuri sunt menite, de asemenea, să apere libertățile și principiile democratice împotriva ofensivei comerciale chineze cât și a celei ideologice a așa-numitelor *democratur* din Estul Europei: o pacoste cu miros de epidemie. Fosta *lume liberă* își propune să administreze un antidot cordial celor care se amuză cu idei suveraniste retrograde și îi contestă supremația.

O analiză mai profundă a consecințelor epidemiei care bânuie în întreaga lume impune, după opinia noastră, o abordare pe care o putem califica, cu riscul de a folosi un concept care și-a pierdut în vremurile noastre conținutul inițial, drept metafizică.

Revoluția coronavirusului, dacă putem vorbi de revoluție, concept depășit, se pare, de progresul *reacționar* anti-marxist, ne anunță din punct de vedere filozofic, o lume puțin diferită de cea în care am trăit și în care continuăm să trăim încă, cu incertitudinile de rigoare. Această pseudo-revoluție ne-a permis să descoperim, mai mult sau mai puțin clar, o schimbare fundamentală a concepției despre existența umană. Schimbarea aceasta se schița de mai bine de o jumătate de secol, în urma unui război mondial care a consemnat pierderea a zeci de milioane de vieți, îndeosebi într-o Europă unde se dezvoltase deja de mai multe secole o civilizație care exalta omul și inalienabila lui demnitate. De mai bine de 70 de ani, Europa cunoaște, între altele grație realizării unității continentului, o perioadă de pace fără precedent în istoria ei. Chiar dacă conflicte armate, soldate cu nenumărate victime, au continuat să afecteze alte părți ale lumii, omul occidental s-a mulțumit să le urmărească la televizor cu compasiunea generată de concepțiile umaniste, nuanțată subliminal de indulgența față de societăți insuficient dezvoltate. Alte civilizații, alte tradiții, alte moravuri. Pentru a le aduce la nivelul drepturilor omului pe care acestea le ignoră, intervenții militare devin ocazional necesare. Se intervine, prin urmare, din considerente umanitare. Soldați occidentali se sacrifică pentru binele umanității, dar sacrificiul lor este greu de acceptat. Pentru că ideea morții este insuportabilă. În societățile noastre secularizate, moartea este percepută în materialitatea ei. Distincția între sacru și profan a încetat să preocupe o civilizație prolixă, dominată de un discurs antireligios. Concepțiile privind imortalitatea, sufletul, reîncarnarea nu mai prezintă niciun interes pentru consumatorul modern obsedat de puterea de cumpărare și de goana după

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

satisfacții materiale. Am putea spune că moartea este în criză. Am învățat s-o ignorăm. Progresele medicinei, fără să vorbim de progres în general, reușesc să prelungească viața dincolo de tot ce puteau imagina strămoșii noștri. În trecut, fără să fie o sărbătoare, moartea comporta ceremonii sofisticate care celebrău, în pofida aparențelor, viața, fie ea viitoare. În prezent, la oraș, moartea intervine, în general, fără zgomot, la spital sau în instituții specializate pentru tratamente finale. O boală rușinoasă. Ea rămâne, însă, o călătorie fără întoarcere, singurul mijloc de transport care va avea întotdeauna călători la bord, cum spune un scriitor dispărut de decenii. El adaugă că moartea se plimbă în ambulanță. Situația pe care o trăim corespunde bine acestei imagini. Stridența sirenelor care răsună în orașele noastre o confirm, nu fără o oarecare ironie. Brusc, moartea își afirmă, grație coronavirusului, dreptul la o existență zgomotoasă. Ea a revenit la modă. Dar sub forme inedite, rău prevestitoare. Filozofie facilă... Să asumăm, fără pretenții excesive, această disciplină sui generis. De altfel, o tradiție milenară ne-a învățat că moartea este un subiect predilect al filozofiei. Frământată de preocupări societale, indiscutabil mult mai importante, filozofia contemporană, în măsura în care ea există, o ignoră.

În antichitate, problematica morții constituia o preocupare constantă a tuturor filozofilor. De altfel, religiile din toate timpurile, dar îndeosebi cele monoteiste, o țin la mare cinste. În perspectivă religioasă, viața, moartea și imortalitatea se contopesc, sunt inseparabile. Un autor modern exprima această idee într-o butadă, fără îndoială discutabilă, dar elocventă: *Noe a murit prematur, la 950 de ani, în urma unui exces de băutură*. Citatele din marile sisteme filozofice din antichitate referitoare la acest eveniment inevitabil al existenței umane sunt numeroase și ar putea fi compulsate în adevărate tratate. Pentru că, dacă nașterea, celălalt eveniment capital al existenței noastre are loc în condițiile inconștienței subiectului, folosind un limbaj paradoxal, putem afirma că moartea poate fi trăită. Platonicienii, peripateticienii, epicurienii, stoicii o tratează cu cea mai mare atenție. Pe scurt, în antichitate viața și moartea sunt strâns legate. Ideea că viața este ucenicia morții viitoare este omniprezentă, ca și cea care consideră că a filozofa înseamnă a învăța a muri. În perioada Renașterii, afirmând că *filozofia este o meditație asupra morții*, Erasmus confirma această formulă. Două secole mai târziu se schimba macazul. *Să învățăm să murim. De ce? Reușim perfect la prima încercare*, spune moralistul Chamfort. Pe baza unei logici elementare, un autor modern adăuga silogistic: *Moartea nu se poate învăța; nu se poate învăța decât ceea ce este repetabil. Or, moartea este un eveniment nerepetabil, unic*. Filozoful contemporan ca și omul de pe stradă și-au însușit perfect silogismul.

Sub o formă diferită, creștinismul avalizase, însă, implicit concepția filozofiei antice. Viața terestră nu este decât o trecere din lumea hazardului și a suferinței în cea veșnică a comunității cu divinitatea. Moartea este începutul unei noi vieți. Orice am crede despre această credință, ea a impregnat timp de mai bine de un mileniu societățile europene. Un fapt în aparență banal, demonstrează mutația existențială intervenită nu numai în percepția filozofică a trecerii de la viață la moarte, ci și condițiile sociale ale acestei treceri. Odinioară, în general, ea avea loc în public, în prezența apropiaților și a altor

persoane, chiar și a copiilor. În Franța absolutistă, decesul monarhului se desfășura în public. Înalți demnitari, curteni și clerici asistau în mod obligatoriu la moartea regelui sau a membrilor familiei sale. Cereonialul public al morții era general. Numeroase picturi din epocă confirmă acest fenomen care continua o tradiție ancestrală. Privatizarea morții intervine la sfârșitul secolului XVIII. Treptat, concepția laicistă a vieții care respinge violent orice manifestare a religiozității se generalizează. Moartea se transformă într-un eveniment intim care trebuie ascuns publicului. În lumea secularizată în care trăim, obligația de a exalta nenumăratele plăceri ale vieții împinge trecerea la viața de apoi în umbra indecenței.

Și iată că, dintr-o dată, grație unui virus plin de virtuți, această indecență virtuală se cuplează cu frica, o frică diferită de cea obișnuită. Progresul inerent evoluției umane nu ratează ocazia de a-și manifesta și în acest domeniu, prin definiție imaterial, atotputernicia. Am putea spune că o frică mortală de o calitate nouă se bucură în zilele noastre de o binemeritată celebritate, dacă nu chiar de glorie. În trecut, acest sentiment se limita la o expresie sensibil mai modestă. *Adeseori, teama de moarte împinge omul spre moarte... cauza mizeriei omenеști nu este moartea, ci teama de moarte.* Aceste maxime sumbre aparțin lui Epicur, exponentul principal al moralei hedoniste din epoca antichității. Bizar, nu? *Murim din cauza fricii de moarte. Cei care se tem de moarte, se tem, de asemenea, de viață. Dacă ne debarasăm de teama de moarte, vom deveni liberi,* adăuga în același registru Chateaubriand. După cum vedem, citatele literare paradoxale cu privire la problemă nu lipsesc din repertoriu.

Virusul a introdus, însă, în repertoriu un accent inedit care ne dă un fior plin de farmec. Marea noutate în materie este că teama de moarte a devenit o problemă de stat. Declarațiile oficiale și mediaticе, care ne avertizează de primejdia care ne pândește la colțul străzii și nu numai, abundă în ansamblul țărilor occidentale. Și cum, conform unei tradiții seculare, Estul Europei continuă să joace mimetic, suntem datori să ne adaptăm luminii crepusculare care ne permite să rămănem moderni. Suntem informați sistematic că spitalele sunt asaltate de muribunzi, secțiile de terapie intensivă sunt supraaglomerate și numărul morților crește zilnic cu o consecvență meritorie. Se impun, deci, măsuri drastice de prevenție. Viața normală a devenit o iluzie, o perspectivă îndepărtată, o utopie marxistă. Vaccinați-vă! este sloganul la ordinea zilei. În ce măsură promovarea oficială a fricii este justificată? Întrebare fără răspuns pe care nevaccinații o tratează cu o indiferență ilegală.

Dacă consultăm statisticile, care au început să înregistreze fenomenul cu o relevanță controversată, constatăm că, față de anii precedenți, creșterea mortalității este nesemnificativă și că, probabil, frica de moarte care bânuie pe meleagurile civilizației iudeo-creștine este puținel exagerată din considerente care depășesc înțelegerea cetățeanului de rând. Cât despre comparația cu epidemiile din trecut, ea se dovedește neconcludentă. Gripa spaniolă de acum un secol a realizat performanța de a trimite în eternitate de circa zece ori mai multe victime decât epidemia actuală. Ea a produs o spaimă foarte relativă. E drept că ea intervenea la sfârșitul unui război a cărui productivitate

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

era incontestabil mai fiabilă. Ne rămâne posibilitatea să constatăm că o pace durabilă prezintă din punct de vedere filozofic și psihologic beneficii greu de apreciat la justa lor valoare. Postmodernitatea, prin definiție inovantă, își pune amprenta pe tot ce mișcă într-o lume în care dinamica socială orfană de fermentul marxist își caută cu obstinție un destin.

Pentru a concluziona pe o linie optimistă aceste considerații marginale, ușor deplasate pentru cititorii avizați, ne permitem să adăugăm un ultim citat, producție a unui gânditor emerit, ignorat de istoria filozofiei: tătucul Stalin. *Moartea rezolvă toate problemele*, spune acest cunoscător în materie. *Când nu sunt oameni, nu sunt probleme. Viitorul se va însărcina de rezolvarea problemelor. Moartea unui om este o tragedie, cea a unui milion de oameni, o statistică.*

Care va fi viitorul morții? Reabilitarea ei nu va interveni prea curând. Este o problemă care se plimbă domol în timp. O *chestiune* à la Caragiale. Postmodernitatea ar avea nevoie de un nou Stalin pentru a o rezolva. O oroare absolută! Forma pe care o va îmbrăca într-un viitor imprevizibil rămâne un mister a cărui cheie diabolică pendulează în vid deasupra înțelegerii noastre. În general, ororile omenești sunt incompreensibile și nu au limite.

18 octombrie 2021

George Banu

Membru de onoare al Academiei Române

Profesor emerit de studii teatrale la Sorbonne-Nouvelle, Paris

Personalitate marcantă a teatrului, critic și scriitor, George Banu a studiat la Academia de Teatru și Film din București, a obținut un doctorat în Estetică la Universitatea din București și un doctorat în Teatologie la Sorbonne-Nouvelle.

În 1973 se stabilea la Paris, iar în 1978, la Universitatea Sorbonne-Nouvelle, își susținea teza de doctorat în Teatologie cu titlul „L'Orient et le nouveau utopique: Brecht, Meyerhold, Einstein”. Nouă ani mai târziu, la aceeași universitate, susținea doctoratul de stat cu teza „Pratique de la mémoire dans l'art de la mise en scène au XX-eme siècle”. După ce a fost ales de trei ori președinte al Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru, astăzi este președintele de onoare al acesteia.

A publicat numeroase lucrări consacrate activității teatrale din secolul XX și figurilor ei reprezentative: Brook, Kantor, Strehler, Vitez, Grüber. Printre cele mai cunoscute titluri ale sale se numără: „Teatrul memoriei” (1993); „Peter Brook. Spre teatrul formelor simple” (2005); „Ultimul sfert de secol teatral” (2003); „Parisul personal - Autobiografie urbană” (2013); „Convorbiri teatrale: Festivalul Internațional de la Sibiu” (2016); „Parisul personal - Casa cu daruri” (2015); „Shakespeare. Lumea-i un teatru” (2010); „Scena modernă. Mitologii și miniaturi” (2014); „Teatrul de artă, o tradiție modernă” (2010, 2013); „Japonia, Imperiul Teatrului” (2015).

De-a lungul carierei i-au fost înmănat importante titluri și distincții: profesor emerit de studii teatrale la Sorbonne-Nouvelle; membru de onoare al Academiei Române; Chevalier des Arts et des Lettres; Doctor Honoris Causa al Universității Naționale de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L.Caragiale”; Chevalier des Palmes Académiques; membru de onoare al Fundației Culturale Române; cetățean de onoare al orașelor Bologna și São Paulo; Cavalier al Ordinului „Meritul Național”; Officier des Arts et des Lettres.

”Pandemia ne-a dat timp, constrângându-ne să rămânem acasă și să explorăm, astfel, tezaurul devalorizat al teatrului, să reconstituim vechi aventuri, să ne regăsim pe noi înșine. Un timp, „interiorul” a temperat excesele voiajelor, ale circulației, ale socialității. O experiență dificilă, dar, pentru unii, o sursă de reînnoire. Și nu doar o frustrare. ”

Janus bifrons, sau teatrul în pandemie

George Banu

O extensie planetară

Târziu, în noapte, telefonez unei prietene de la Sibiu care, agitată, îmi mărturisește că mi-a ascultat doar intermitent o conferință, căci voia să vadă și un spectacol al lui Lev Dodin și reluarea *Lecției* lui Ionesco, pusă în scenă de Mihai Măniuțiu cu Constantin Chiriac și Ofelia Popii; că, apoi, s-a uitat la un spectacol de dans israelian transmis de la Paris; și că, momentan, nu dorea să prelungească abuziv conversația cu mine, căci în câteva minute începea un concert de operă de la Metropolitan... „Doar în timpul festivalului internațional mai am așa un ritm!” Ce plăcere! Felix Alexa îmi mărturisește regretul de a nu-i fi reamintit *Antigona* în regia lui Lefteris Vouyatzis care deschidea manifestațiile online de la Epidaur, dar îl consolez anunțându-i capodopera lui Robert Wilson, *Sonetele lui Shakespeare*, la Teatrul Național din Craiova. Un prieten mă sună pentru a mă informa că am șansa să văd două spectacole de la Schaubühne pe care știa de demult că le-am ratat. Cu Andrei Șerban, mai prezent că niciodată în fața ecranului, schimbam link-uri, iar Niky Wolcz îmi solicita informații pentru net...! Astfel se constituie adevărate rețele planetare reunind pe cei care, ca mine sau alți prieteni apropiați, adoptă o asemenea formă de substituție. Noi căutăm „teatrul peste tot”... oriunde în lume! Și pe orice suport!

Această demultiplicare a înregistrărilor a fost un răspuns improvizat la suspensia brutală a teatrului, căreia i s-a căutat un paliativ prin explorarea și reactivarea moștenirii latente, aceea a spectacolelor, a artiștilor. O moștenire rar frecventată înaintea pandemiei. Operația se poate compara cu aceea a unor săpături arheologice în terenuri devalorizate. Spectacole vechi, uitate sau legendare, au reapărut pe ecrane tocmai pentru a atenua absența teatrului și a-i prezerva locul temporar suspendat. De aceea s-a procedat la ce am putea asimila cu o formă de respirație artificială. Oxigen injectat ca într-o operație de reanimare a unui bolnav în numele deciziei de a lupta, de a nu ceda, de a se opune! Retransmisiile online s-au constituit într-un front defensiv, profilaxie pe timpuri de abstenență. (De aceea nu pot uita un scandal, formula primului ministru francez care, când a anunțat obligația de a rămâne sedentari, a inclus printre activitățile ne-necesare toate manifestațiile artei. Ele pot fi o sursă de contaminare, dar ele sunt necesare! Contra unui asemenea diagnostic s-a constituit rezistența online!).

O arheologie a teatrului

Retransmisiile, mai ales de teatru, mai puțin de operă, au suscitât îndelung o rezervă comună, pentru public și artiști reuniți. Invalide, amputate de esența fizică a jocului, reducându-l la o imagine de suprafață, li s-a reproșat inadecvarea cu esența teatrului, cu vorbele și corpurile ca manifestării în prezentul comun al sălii și al scenei! Personal, mai puțin agresiv, eu le-am asimilat unor ruine, căci, ca și ruinelor, le lipsesc anumite fragmente; dar în aceste spectacole rănite putem detecta și persistențe ce permit reconstrucției imaginare. Venus din Milo nu seduce tocmai prin absența brațelor? În cartea sa, „Pe umerii giganților”, în capitolul *Despre unele imperfecțiuni în artă*, Umberto Eco polemizează cu cei care restaurează capodopere ale lumii antice, ca Venus din Milo: „Fără doar și poate, Venus din Milo, mutilată de-a lungul veacurilor, are câteva lipsuri. Mulți imbecili s-au străduit să o facă din nou perfectă, și am văzut o variantă dintr-asta cu brațe într-un muzeu al statuilor de ceară din California, cu inscripția „așa cum era când a fost creată de un sculptor anonim”. Însă, de ce mi se pare o idiotenie încercarea de a o perfecționa pe Venus din Milo? Pentru că atunci când o admirăm, suntem fascinați de încercarea de a ne imagina întregul care s-a pierdut. Dar acestei senzații i se alătură gustul, rezumat prin sintagma estetica ruinelor, ce ia naștere în secolul al XVIII-lea”. Înregistrările sau fragmentele rămase nu reclamă și nici nu implică efortul de a disimula absențe și a propune viziuni complete. Ele sunt exploatate ca atare, ca urme arheologice cărora în cel mai bun caz li se pot aduce ameliorări tehnice.

Despre retransmisii putem spune ce s-a afirmat adesea despre traduceri: „Nu se pot face, dar trebuie făcute!”; și de aceea azi, grație acestor inserții teatrale pe ecranele noastre, intrăm în biblioteca Babel a spectacolelor! În hățișul rezervelor explorate când descoperim un grăunte de aur, când ne revoltă eșecul unor captații. Ca pentru traduceri! Și unele, și altele alternează reușita „co-genială” cu deteriorarea deplorabilă! Andrei Șerban vedea entuziast *Bachantele* lui Grüber la New York, iar eu, la Paris, închideam televizorul în fața unei *Livezi de vișini* a lui Peter Zadek deplorabil captată la Viena! Labirint cu revelații și decepții! Pierdem și câștigăm!

Cercetările în arhive au fost însoțite de deziluzii, căci adeseori fie starea înregistrărilor era deplorabilă, fie erau reduse la câteva fragmente dispartate, cioburi de altă dată. Dar nu oare aceasta e starea atâtor opere de artă care se prezintă fragmentar și ne obligă să sesizăm impactul „fragmentului” ca rest simbolic și poetic încărcat? Este, de altfel, lecția implicită a arheologiei. Și cum să nu evoc emoția a cinci minute dintr-o veche emisiune de televiziune ce mi-au permis să-l văd pe Jean Vilar făcându-și adioul la teatru? Singur și îmbătrânit. E ca și cum aș fi descoperit o icoană deteriorată, dar posedând încă farmecul privirii, noblețea ochilor... prin aceste descoperiri, teatrul s-a afiliat la poetica ruinelor.

Relația cu spectacolul real, cert, diferă; dar retransmisia nu întotdeauna

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

implică doar deficit. Ea permite și accesul la o dimensiune adesea inaccesibilă din sală... auzim ce altădată nu auzeam, vedem ce nu vedeam! Un splendid gros-plan a lui Titus din *Bérénice* a lui Grüber, sau o șoaptă a Ludmillei Mikaël. „Murmurul este un strigăt ce nu-l poți clama... el vi se adresează pentru a-l asculta...”, spune Grüber! Putem percepe fizionomia tragică a lui Harpagon din *Avarul* lui Șerban la Comedia Franceză, sau accede la puritatea Giuliei Lazzarini în Ariel din *Furtuna* ori la noblețea lui Ion Caramitru în *Vicarul* pus în scenă de Radu Penciulescu! Beneficiul privirii de aproape! Cum se poate naște atâta adevăr dintr-o ficțiune, îmi spun uimit! Și atunci, frustrarea se convertește în consolare! Ecranul e o lupă și mă reconciliesc cu el captând detalii artisanale. Descopăr pleopa care palpită și vocea care psalmodiază! Înainte de pandemie, nu aveam acces, nici unii, nici alții, la această proximitate poetică. La acest teatru de intimitate!

Acum, numeroși sunt cei care se resemnează cu ecranele și teatrul online... un compromis determinat de acest domiciliu forțat universal impus! Teatrul văzut de acasă, din spațiul privat, din refugiu sanitar, a fost o alternativă.

Reîntâlnirea cu fantomele

Teatrul pe ecrane ne permite reîntâlnirea cu morții... Actori cunoscuți, actori prieteni, actori dispăruți, regăsiți în exercițiul jocului... un joc nesfârșit, dincolo de doliu, o supraviețuire definitivă! Ilie Gheorghe în *Faust*, Virgil Flonda în *Vladimir*, Bruno Ganz în *Prințul de Homburg*... ei nu au murit, ei sunt prezenți sub ochii noștri și, ca într-o superbă nuvelă a lui Bioy Casares, *Invenția lui Morel*, beneficiază de un statut dublu, acela de prezență-absență! Încarnări pe ecrane și fantome ale minții! Doar aceste vizite retrospective online pot produce asemenea efecte! Spiritele scenei revin printre noi.

Fantomele sunt și unele reprezentări înregistrate pe care le privim din perspectiva morții. *Hamlet*—ul testamentar al lui Vlad Mugur, sau *Livada* lui Harag, *Galileo Galilei* — ultimul spectacol al lui Antoine Vitez — sau *Così fan tutte*, cântecul de lebadă al lui Strehler! Tinerii de azi le pot privi ca edificii defuncte, corect restituite, dar străine; însă ele servesc de album memorial martorului care am fost! Sau al îndrăgostitului de teatru care n-am încetat să fiu! Fragmente ale unei autobiografii astfel revizitate! Un *memento mori* optimist... și, senin, îmi murmur: totul nu dispare!

Alfred de Musset elogia „teatrul într-un fotoliu” pe care, circulând cu prețul unor eforturi și dificultăți reale, dintotdeauna l-am repudiat. „Să văd teatrul într-o sală”, în țara unde locuiesc sau altundeva, printre oameni, acesta mi-a fost crezul! Azi, dimpotrivă, mă regăsesc „într-un fotoliu” pentru a călători în lume și a vizita, nostalgic, acest regat al umbrelor ce se agită pe ecrane. Mă confrunt cu indecizia între ce a fost și ce, parțial, trăiește încă... aștept, însă, un miracol, acela al reînvierii teatrului pe scenă, teatru de a cărei absență respirația artificială online doar ne atenuează frustrarea! Ea își are meritele ei, dar și defectele. E un remediu de substituție. E un balsam temporar. Un medicament antidepresiv.

Condiția oamenilor de teatru

Artele spectacolului sunt arte colective; și cei care le exersează se disting de artiștii solitari ce-și sunt suficienți lor înșiși. Această opoziție, pe timp de pandemie, s-a impus în mod flagrant suscitând, în funcție de domeniul practicat, reacții specifice. Scriitorii și filozofii au redactat opere inedite sau și-au elaborat memoriile, căci au fost imperativ claustrați în spațiul privat și, implicit, detașați de practicile sociale sau mondene. Astfel, s-au dedat integral operei lor. Dimpotrivă, regizorii au resimțit constrângerea ca o sancțiune ce i-a afectat artistic și i-a deprimat profund. Nici o comparație cu fecunditatea însinguraților prin vocație.

Regizorul creează în contextul unei comunități ale cărei forțe îl mobilizează și îi sunt propice creației. Spectacolul se face împreună cu actori și colaboratori artistici: aici, solitudinea e improductivă. Redus la el însuși, regizorul e deposedat de energia colectivă - cu atât mai mult cu cât, de câteva decenii, a încetat să-și mai exercite atribuțiile ca un lider autoritar. El e deposedat artistic. Și de aceea, văzându-mi prietenii regizori, le-am înțeles efortul de a proceda la o temporară tranziție vocațională: Andrei Șerban a început să colaboreze regulat la „Liternet” cu texte evocând evenimente și personalități din parcursul carierei; Silviu Purcărete și-a regăsit o pasiune din tinerețe, desenul; Mihai Măniuțiu a scris versuri de o calitate excepțională sau un roman admirabil... toate, exerciții de consolare pe fond de frustrare. Gabor Tompa a continuat să monteze, dar s-a și refugiat în poezie. Dar, mai presus de orice, pandemia le-a revelat specificul: împlinirea prin cooperarea cu alții. O soluție neașteptată fu tentantă și i s-a adevărit relevanța, în ciuda reticențelor prealabile și a dificultăților pe care le-a comportat: regia din depărtare, prin Zoom. Comunicare la distanță, dialog tehnologic și pariu artistic, iată ce implică acest exercițiu. El a permis câteva realizări de excepție ca *Plugarul* și *moartea* în regia lui Silviu Purcărete la Teatrul Național din Iași, *Elektra* de Strauss în regia lui Krzysztof Warlikowski, și altele. Regizorul și-a regăsit partenerii, chiar dacă în mod virtual; și, astfel, s-a împlinit. Vocației de tranziție i-a succedat exercițiul temperat al vocației originare.

Actorii, la rândul lor, au resimțit pandemia ca o sancțiune ce i-a afectat radical. Ei au fost despuiți atât de participarea la o creație de grup, dar totodată și de plăcerea de a se expune în fața unui public care îi solicita și excita. La București, Ion Caramitru îmi mărturisea: „îmi lipsește scândura scenei!”; la Paris, vechiul director al Comediei Franceze, prietenul Marcel Bozonnet, îmi confirma același sentiment de frustrare a actorului „interzis de planșeul de lemn al platoului”. Oamenii de teatru, mai intens decât alți artiști, au fost sancționați în chiar exercițiul artei lor de interdicțiile sanitare.

Putem remarca, însă, că celălalt versant, benefic de astă dată, încetinierea – uneori, e drept, excesivă – a procesului de producție adoptat de regizorii semnificativi ai scenei europene. Înainte, fără a-și mai acorda acest timp care, inițial, a fost luxul teatrului de artă, ei circulau nevrotic de la o țară la alta, de la un text clasic la unul modern, reducând durata de preparare și de repetiții.

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

Brusc, ei au trebuit să suspende alienarea acestei frenezii și să revină la ei înșiși. Să se interogheze și să se prepare. Să repete lent, uneori profitând de strategii interioare, disidente chiar, restabilind astfel valoarea pierdută a lentorii ca regim de producție scenică.

Pentru Festivalul de la Sibiu am realizat o serie de interviuri cu figuri emblematice din Europa și din țară. Dialoguri excepționale. Calitatea lor e, indiscutabil, un efect al reclusiunii, al replierii și al imobilității lor temporare. Sedentari și solitari, în condițiile unei stagnări severe a producției teatrale, ei și-au reconstituit rezervele și regândit condiția. Cel puțin pasager... și de aceea, spectacolele post-pandemice au fost, cel mai adesea, reușite memorabile.

Un singur artist distrus de pandemie, Pippo Delbono! Poate pentru că e artistul cel mai atent nu doar la arta colaboratorilor săi, ci și la parcursurile lor umane. În lipsa lor, el s-a întunecat și, văzându-l, m-am îndurerat.

Publicul pierdut și regăsit

Teatrul, aserțiune cunoscută, e o artă de prezență! Prezență împărtășită, la bine și la rău, căci să nu exagerăm mitologic: de câte ori n-am vrut să părăsim o sală, să fugim de la un spectacol... dar, de câte ori, nu ne-a delectat intimitatea cu publicul, relația cu el ca adunare efervescentă. Ea nu e sinonimă cu fluxul inform al vizitatorilor unei expoziții, nici cu sala haotică a unui concert de rock. Dimpotrivă, ea se prezintă ca un ansamblu organizat ce prezervă dreptul la o identitate individuală în contextul unei comunități structurate. Și, de aceea, satisfacția provine totodată din recunoașterea de sine și din asocierea cu partenerii de sală. „Singur printre ceilalți” - aceasta-i condiția spectatorului.

Pandemia a produs solitudini. Ecranele au însingurat pe amatorii de teatru care îl frecventează și din plăcerea de a aparține unui grup a cărui tensiune e contagioasă, a cărui atenție consolidează unitatea. Această partenogeneză - sală / scenă – proprie actului teatral a suportat cele mai drastice interdicții și, adeseori, ea, mai cu seamă, a fost regretată. În fața unui ecran, spectatorul e singur precum cititorul în fața unei cărți. Pertinența percepției nu e afectată, dimpotrivă chiar; dar celui care privește îi lipsește sentimentul comunitar. Ne ducem la teatru și pentru că ne plac oamenii... pandemia a afectat această relație colectivă. Fiecare a putut fi un spectator solitar privind opere transmise, dar fără a aparține unui public. Fără posibilitatea de a institui o relație imediată cu vecinul sau cu actorul. Iar aceasta îmi amintește de răspunsul unei actrițe care făcea și teatru și cinema, și care, solicitată să-și declare preferința, răspundea: „La cinema trimiți scrisori, la teatru săruți. Uneori, mă plictisesc de corespondență, și vreau să sărut”. Ecranele au servit de „scrisori” venite de altundeva, de altcândva, dar noi am așteptat „sărutul” teatrului. Și de aceea, când l-am efectuat, cu toții ne-am bucurat.

Reluarea activității teatrale a surprins printr-un simptom semnificativ: entuziasmul sălilor. El depășește reacțiile de odinioară: aplauzele sunt extreme, ovațiile prelungite căci, dincolo de spectacol, spectatorii își sărbătoresc regăsirea comună și publicul își salută reînvierea. Teatrul se împlinește și datorită lui.

Ambivalența lui Janus

Pandemia a sancționat creatorii și spectatorii de teatru, dar totodată ea a revelat resurse uitate sau refuzate; ea a reactivat memoria disprețuită a scenei și a valorizat-o ca un depozit mnemonic conținând resurse ignorate. Moștenire exemplară, a cărei valoare s-a impus în contextul interdicțiilor ce s-au aplicat unei arte comunitare ca teatrul. Pandemia ne-a dat timp, constrângându-ne să rămânem acasă și să explorăm, astfel, tezaurul devalorizat al teatrului, să reconstituim vechi aventuri, să ne regăsim pe noi înșine. Un timp, „interiorul” a temperat excesele voiajelor, ale circulației, ale socialității. O experiență dificilă, dar, pentru unii, o sursă de reînnoire. Și nu doar o frustrare.

Pandemia a stagnat producția teatrală, dar totodată ea a determinat invenția unor răspunsuri inedite, a unor soluții inimaginabile în alte condiții. Azi, există o „scenă digitală” și o „scenă vitală”; ele sunt complementare. Spectacole odinioară inaccesibile pot fi descoperite la celălalt capăt al lumii. O solidaritate dincolo de frontiere s-a instaurat. Noile generații de artiști și spectatori pot beneficia de scenele lumii, fără a sacrifica, însă, și satisfacția de a fi prezenți, aici și acum, în interiorul unei săli, actori și spectatori reuniți. Căci sălile goale văzute pe timpul pandemiei au revelat importanța publicului.

Azi, încă supus unor restricții, teatrul și-a restaurat protocolul specific, mobilizând totodată actorii și publicul în numele dialogului care-i constituie esența. Revenirea virusului suscită o incertitudine tulburătoare: dacă o pandemie temporară poate produce răspunsuri duble, asociate, dimpotrivă o pandemie cronică sperie și deprimă. Ea interzice perspectivele și întunecă viitorul. Indeterminarea în timp și eterna revenire a bolii, deprimă. Ambivalența atunci dispare, iar noi, deprimați, intrăm în ciclul lung al descurajării.

Cioran scria în *Caietele* sale: „E celebră vorba lui Pascal care răspunde surorii sale când aceasta-i reproșa că nu se îngrijește: «Spui asta pentru că nu cunoști neplăcerile sănătății și avantajele bolii». Într-o carte de Șestov am descoperit, pentru prima oară, această frază care a avut un efect extraordinar asupra mea. Îmi amintesc că am fost gata să țip. Aveam șaptesprezece ani... Orice boală e o inițiere”. Și COVID-ul a fost una.

Această ambivalență a bolii e un eveniment inedit cu consecințe duble ce merită evaluate și examinate. *Janus bifrons*.

8 noiembrie 2021

Carol Stanciu

Membru de onoare al Academiei Române

Membru al Academiei de Științe Medicale

Profesorul Carol Stanciu, președintele Filialei Iași a Academiei de Științe Medicale, este o personalitate marcantă a gastroenterologiei românești, cu o contribuție esențială în dezvoltarea acestei ramuri a medicinei interne în România. Prin activitatea sa neobosită ca medic practician și profesor universitar a introdus endoscopia digestivă ca metodă standard de examinare pe teritoriul țării, a efectuat primele proceduri endoscopice terapeutice complexe (colangiopancreatografie endoscopică retrogradă cu sfincterotomii și extragere de calculi), a avut contribuții la introducerea și dezvoltarea unor tehnici de investigație și tratament endoscopic la nivel internațional. A înființat la Iași primul Institut de Gastroenterologie și, în timpul mandatului de rector, Facultatea de Bioinginerie Medicală. Activitatea științifică a profesorului Stanciu este remarcabilă, derulată pe o perioadă de peste 50 de ani, rezultatele fiind publicate în reviste de prim rang: „Lancet”, „Gut”, „British Medical Journal”, „Gastroenterology”, „Journal of Hepatology”.

A fost rector al Universității de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” Iași (1992-2004), decan al Facultății de Medicină (2004-2008), președinte al Comisiei de Etică a Organizației Mondiale de Gastroenterologie (1994-2002), președintele Societății Române de Gastroenterologie și Hepatologie (2004-2012), președintele Societății Române de Endoscopie Digestivă (1998-2004).

Premii și distincții: Causa The University Medal – Freiburg, Germania; Distinguished Service Certificate in recognition of distinguished service to the World Organisation of Gastroenterology; Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de cavaler; Médaille D’Or – Mérite et Dévouement Français.

”Ca medici educați în secolul XX, cu profundă încredere în valorile umaniste, credem că legislația trebuie modificată radical, drepturile pacienților redefinite, pentru ca aceștia să fie protejați de abuz, neglijență și abuz emoțional în condițiile digitalizării asistenței medicale.”

Anca Trifan

Membru al Academiei de Științe Medicale

Profesor de medicină internă și gastroenterologie la Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa”, Iași

Profesorul Anca Trifan conduce Departamentul „Medicină Internă” la Universitatea de Medicină și Farmacie „Grigore T. Popa” din Iași. Este șeful Institutului de Gastroenterologie și Hepatologie, vicepreședintele Filialei Iași a Academiei de Științe Medicale, consilier ASNMEGE (Societatea Europeană de Gastroenterologie).

Activitatea sa profesională este marcată de o implicare activă și continuă în consolidarea școlii ieșene de gastroenterologie, pe care o reprezintă cu succes în organizațiile și asociațiile internaționale din care face parte. Este „Fellow of Royal College of Physicians” (FRCP), „American Gastroenterological Association Fellow” (AGAF), „Fellow of the European Board of Gastroenterology and Hepatology” (FEBGH).

A publicat peste 300 de lucrări științifice, inclusiv în reviste de elită precum „Gastroenterology”, „Endoscopy”, „World Journal of Gastroenterology”, manuale de gastroenterologie și endoscopie digestivă, numeroase capitole de cărți în volume colective apărute la edituri naționale și internaționale, dintre care amintim: „Bowel Stromal Tumors: Approach by Capsule Endoscopy in New Techniques in Gastrointestinal Endoscopy” (Anca Trifan, Ana Maria Singeap, Carol Stanciu, 2011); „Hepatobiliary Disease in Inflammatory Bowel Disease” (Anca Trifan, Carol Stanciu, 2012); „Boala hepatică alcoolică” (Carol Stanciu, Anca Trifan, 2011); „Bolile inflamatorii intestinale” (Carol Stanciu, Anca Trifan, Ioan Sporea, 2014).

”Este foarte sigur că inteligența artificială (IA) va sta în centrul noii arhitecturi a sistemului medical în toată lumea și, probabil, sistemul va fi mai eficient din punct de vedere al costurilor și mai ușor de controlat. Locul pacientului, ca principal beneficiar al sistemului sanitar, trebuie redefinit și apărut printr-o legislație dură.”

Medicina în timpurile bântuite de COVID-19

Carol Stanciu, Anca Trifan

Medicina are aceeași semnificație și trebuie să răspundă la aceleași exigențe formidabile ca întotdeauna. La nivel ideatic, medicina trebuie să amelioreze, să vindece, să prevină, să limiteze răspândirea bolilor. La nivelul individual al medicului practician, scopul idealizat al medicinei se încadrează în aceste percepte. Realitatea practicii medicale este supusă, organizată, legiferată, contractată, evaluată de guvernare prin modelul de organizare, prin regulile de finanțare, iar performanța medicinei este profund afectată de cât se investește, de cât statul își poate permite/dorește să cheltuiască în sistem. În Europa, sistemele medicale au o latură socială clară indiferent de guvernarea de dreapta sau stânga de la un anumit moment, actul medical fiind accesibil la nevoie. În Statele Unite, organizarea este pe calapodul corporatist, iar încercările repetate de a „socializa” cât de cât sistemul medical s-au lovit constant de rezistență din partea politicienilor, dar și a populației într-o oarecare măsură. Așadar, a vorbi despre medicina după pandemie înseamnă să abordezi toate nivelurile care definesc medicina: știința care progresează mereu și schimbă fundamentele actului medical la fiecare câteva decade, medicul practician, sistemul medical din țara respectivă, populația cu caracteristicile demografice (în unele țări populația îmbătrânită modifică clar abordarea), factorii specifici de risc din zonă și, desigur, influența unor „lebede negre” cum ar fi pandemia.

Pandemia a prilejuit pentru întreaga lume, în același timp, o întâlnire abruptă, neașteptată cu amenințarea bolii sau chiar a morții. O realitate greu de crezut în urmă cu puțin timp a ieșit acut la iveală: societăți dezvoltate cu sisteme medicale teoretic solide, cu o „medicină de vârf” nu au făcut față acestei pandemii. Spitale aglomerate, secții de terapie intensivă mult depășite, isterie, stadioane transformate în morgă au creat o imagine de catastrofă. Numeric, criza, poate, nu a fost atât de profundă. Mortalitatea a depășit 3% în puține țări. Guvernele au luat măsuri drastice de limitare a libertăților cetățenești care au fost în general acceptate de populație fără multe discuții. Frica de boală, de moarte a încătușat eficient. Spitalele și-au limitat activitatea la COVID-19 și urgențe. Într-o clipită, activitatea de îngrijire a sănătății s-a redus, s-a transformat radical. Tot fără mari discuții!

Ușor, șocul COVID-19 dispare și rămâne câmpul de luptă pustiit care solicită reconstrucție. În toate sectoarele se vorbește de o eră post-COVID-19, care ar trebui să fie diferită, care să reflecte lecțiile învățate și care ar trebui să creeze premisele unei dezvoltări durabile, sustenabile care va asigura o viață mai bună tuturor. Citind numeroasele articole, cărți, recenzii, conferințe de presă pe tema COVID și post-COVID am remarcat tendința de a crede că

această criză va reforma toate sistemele și, în mod fericit, va crea o schimbare spre bine. Cuvintele deja seamănă cu un limbaj „de lemn”, cuvinte ca sustenabilitate, durabilitate, energie verde repetându-se obsesiv. Soluțiile pentru Dezvoltare Durabilă adoptate de ONU sunt amestecate în toată proza legată de COVID-19.

Este adevărat că o schimbare este posibilă acum pentru că, probabil pentru prima dată în istoria omenirii (sau a doua oară dacă considerăm Potopul biblic o realitate care, însă, a avut puțini supraviețuitori) a avut loc o pregătire mentală colectivă a celor 7.5 miliarde de oameni în același timp cu ocazia crizei COVID și a amenințării directe a vieții fiecăruia.

Despre schimbare de paradigmă se vorbește, însă, demult. Secolul XXI ne-a trecut în altă epocă, în mod la început subtil și apoi, pur și simplu, ne-a „confiscat” viețile. Am trecut de la etapa industrială la cea digitală. Fără să ne dăm seama aparent și fără conflicte sociale sau revoluții. Impactul digitalizării asupra vieții a fost, însă, resimțit plenar în timpul pandemiei. Necesitatea internetului, a interconectivității planetare digitale, a activității „virtuale” în toate domeniile a devenit evidentă pentru oricine acum. Așezarea în fruntea discuțiilor despre pandemie a magnaților „digitali” de tipul lui Bill Gates a alimentat teoriile conspirației. Cu siguranță, ceea ce trebuia demonstrat, s-a demonstrat! Digitalizarea este vitală pentru supraviețuire, digitalizarea a asigurat funcționarea pe avarie a lumii în criza multisistem provocată de COVID-19 și, mai ales, de măsurile drastice luate de toate statele lumii simultan. Aparent orice reținere față de această „confiscare” trebuie să dispară.

Cu ani înaintea pandemiei COVID-19, Yuval Noah Harari prezenta impactul digitalizării, al inteligenței artificiale (IA), al algoritmilor și mai ales al puterii incredibile a proprietarilor algoritmilor asupra lumii. Harari era îngrijorat mai ales de „irelevanța” care-l paște pe cetățeanul planetar, care nu mai este necesar pentru aproape nimic. Roboții inteligenți vor fi capabili să facă aproape totul, iar algoritmii vor decide (decid deja) rezultatul alegerilor politice, dacă acestea vor mai exista. Nevoia de o nouă ordine socială cu noi valori era stringent necesară. COVID-ul a creat oportunitatea conștientizării globale a acestei nevoi și de asimilare a digitalizării ca parte importantă/esențială a vieții. Revoluția de catifea începuse demult, pandemia este revoluția cu victime care se regăsește la începutul fiecărei noi epoci.

Revenind la medicină și la Harari, acesta descria înainte de pandemie avantajele imense ale inteligenței artificiale în acest domeniu; el presupunea că, dacă apare o boală nouă sau un medicament nou, Organizația Mondială a Sănătății (OMS), care ar avea la dispoziție o rețea de doctori digitalizați (Inteligență artificială), ar putea într-o clipită să-i învețe și să-i pregătească să asiste pacienții cu cea mai nouă abordare, activitate imposibilă sau care ar dura ani, decade, atunci când se lucrează cu medici reali. În cazul pandemiei COVID-19, OMS nu a făcut față prea bine și tot ce a transmis mai mult pe canalele clasice nu a fost pe măsura importanței organizației. În termeni neacademici mesajul a fost cam bâlbâit. Din fericire, nu a avut doctorii digitali care să preia imediat și fără comentarii mesajul și să-l aplice pacienților. Teoretic însă, digitalizarea și inteligența artificială sunt instrumente valabile pentru democratizarea

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

completă a medicinei, pentru a generaliza disponibilitatea medicinei de vârf oriunde pe glob unde există un computer cu program specific și o rețea. Desigur, este posibil în situațiile în care există ghiduri, protocoale diagnostice și terapeutice clare. Este, de asemenea, asumat că o minoritate din medicii curanți ar putea să se descurce mai bine decât un computer în multe situații clinice, dar la nivel global inteligența artificială are avantaje extrem de atractive. În epoca digitală ajunsă la maturitate, probabil medicii curanți nu-și vor mai avea locul în sistem. Singurul loc în care își vor mai găsi loc de muncă ar fi în inovație, cercetare, în deschiderea unor noi posibilități. Rutina o poate face computerul. Tot Harari credea că munca de îngrijire efectivă (infermiere, îngrijire) va rămâne și va fi solicitată chiar mai mult din cauza îmbătrânirii populației și creșterii proporției celor cu nevoi speciale. Recent, a apărut însă asistenta-robot Grace, exponentă de vârf a inteligenței artificiale (soră cu Sophia, un alt robot humanoid care făcea conversație cu cei singuri, dădea interviuri mai mult sau mai puțin reușite la televiziuni), care a fost construită special pentru îngrijirea din sistemul sanitar. Expresia feței mimează empatia, gestică are rolul de a calma, capacitățile motrice o fac capabilă să îngrijească un pacient la fel de bine ca o infermieră, iar capacitatea de a învăța singură și a deveni mai inteligentă, mai adaptată nevoilor pacientului cu fiecare zi care trece, în modul în care un om poate face, nefiind însă influențată de oboseală, frică de contaminare, plictiseala uneori normală după gesturi repetitive, probleme financiare sau familiale etc. fac din acest robot inteligent o asistentă ideală. Prețul este astăzi cât o mașină de lux, dar se preconizează că, atunci când vor fi produse în serie se vor ieftini, devenind accesibile tuturor, așa cum astăzi PC-urile populează orice casă. Previziunile lui Harari au fost depășite de realitate. Se pare că și îngrijirea pacientului se poate rezolva cu inteligența artificială într-un mod eficient (poate mai eficient), mimând chiar empatia. Este dificil de imaginat, de previzionat efectul pe care o astfel de abordare o va avea asupra omenirii, speciei umane și ce fel de noi patologii pot apărea. Cu siguranță, în cazul bolilor infecțioase de tipul COVID, asistența medicală robotizată poate fi salvatoare și până la urmă mai umană decât abordarea inițială a îngrijirii pacienților cu coronavirus care erau încuiați, izolați, vizitați de personalul medical minim necesar. De asemenea, îmbătrânirea populației va crea o „piață” crescândă pentru roboți, iar azilurile, casele de bătrâni probabil vor fi deservite de aceștia. Nu știu efectul pe care o astfel de abordare o va avea pe supraviețuirea pacienților. Ca medici practicieni, educați în spiritul umanismului, care consideră empatia vindecătoare, avem oarecare temeri. Ne vine în minte o situație care a demonstrat rolul interacțiunii umane. În urmă cu ceva ani, în azilurile de bătrâni, la cei cu dificultăți de deglutiție sau cu demențe diverse la care existau probleme de alimentare se recomanda cu ușurință gastrostoma (comunicare între stomac și piele prin care se introduce mâncarea/soluțiile nutritive) pentru a evita denutriția. S-a observat că această metodă, deși ușura mult îngrijirea (asistenta trecea și injecta prin gastrostomă într-un minut substanțele nutritive) și ajuta la menținerea stării de nutriție a pacientului, era asociată cu o supraviețuire mai scurtă. În consecință, gastrostoma nu a mai fost recomandată decât foarte selectiv și s-a speculat că alimentarea

pacientului de către îngrijitoare cu lingurița, care necesita timp îndelungat, gesturi multiple (ștergerea la gură, alinare, vorbit, rugat, poziționarea capului, atingeri multiple etc.) avea rol terapeutic. Speculând și noi putem să credem că o îngrijire digitală generalizată, oricât de eficientă ar părea, ar putea avea efecte neașteptate, adică de scurtare a supraviețuirii! Alienarea produsă de o îngrijire predominant digitală nu trebuie exclusă din discuție atunci când se imaginează noile spitale inteligente.

Într-un spital digitalizat, cu protocoale care se respectă perfect (dacă nu cade rețeaua), se rezolvă și partea cu malpraxis-ul, pacienții nemaiputând reclama pe nimeni! Controlul calității actului medical va sta tot în mâna celor care dețin algoritmi sau, dacă statul a fost orientat și a cumpărat drepturile (situație puțin probabilă în economiile de piață), în subordonarea acestuia. Drepturile pacienților vor trebui respectate și în condițiile digitalizării. Ca medici educați în secolul XX, cu profundă încredere în valorile umaniste, credem că legislația trebuie modificată radical, drepturile pacienților redefinite, pentru ca aceștia să fie protejați de abuz, neglijență și abuz emoțional în condițiile digitalizării asistenței medicale.

Este foarte sigur că inteligența artificială (IA) va sta în centrul noii arhitecturi a sistemului medical în toată lumea și, probabil, sistemul va fi mai eficient din punct de vedere al costurilor și mai ușor de controlat. Locul pacientului, ca principal beneficiar al sistemului sanitar, trebuie redefinit și apărat printr-o legislație dură. Există amenințarea alienării, apariția unor patologii noi, cu impact negativ asupra supraviețuirii, riscul încălcării drepturilor omului și pacientului, controlul sănătății și vieții de cei care controlează algoritmi. Există riscul de a avea încredere prea mare în IA și valorile medicinei legate de viață, starea de bine, echilibrul să nu fie luate în considerare defel în viitor. IA este capabilă să învețe singură, să ia decizii pentru îndeplinirea unui scop, nu este exclus să nu poată înțelege modificarea scopului în diferite circumstanțe; IA funcționează pe principii matematice și nu are principii morale sau etice. Practicarea medicinei într-o societate normală are la bază etica și morala. Dacă ar fi să-l citez pe Kissinger care vede IA ca stingerea luminii aprinse de iluminism, așa spune că lumea nu este pregătită pentru IA. Constructorii noului sistem sanitar digital vor trebui să se gândească la toate aspectele, iar profesioniștii din sistemul medical de astăzi trebuie să aibă grijă ca principiile tradiționale ale medicinei să se transmită și în viitor. A sta deoparte, a privi, a nu înțelege ce se întâmplă, a nu-ți păsa, nu este acceptabil. Medicii trebuie să aibă o voce la schimbări atât de drastice. Dacă vor reuși medicii să influențeze, să modeleze noul sistem care inexorabil va apărea nu se știe sigur. Rememorând ultimii treizeci de ani din România, când cel puțin unul dintre autori a avut teoretic influență mare în sistemul medical (rector mai bine de 10 de ani al uneia dintre cele mai mari și vechi universități de medicină din țară, profesor universitar, șef al comisiei Ministerului Sănătății, director institut etc.) ne dăm seama că participarea la modelarea sistemului sanitar a fost practic absentă. Deciziile au fost peste nivelul profesioniștilor care, dacă au fost consultați a fost doar formal, părerile acestora nu au contat. Poate a existat unul care s-a impus și a creat un sistem de urgență a cărui putere fenomenală

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

a fost inexplicabilă în comparație cu a celorlalți. Ne vine greu să credem că viitorii ani vor fi altfel. Pandemia nu a ajutat nici sistemul, nici profesioniștii. Puținele și discordantele informații medicale avute la începutul pandemiei nu le-au dat medicilor instrumentele necesare, iar pe parcursul acesteia o parte dintre medici au fost discreditați. Este de remarcat ca meritoriu efortul unui colectiv condus de academicianul Victor Voicu, vicepreședinte al Academiei Române și președinte al Secției Medicale a acesteia de a publica foarte rapid un volum care să sintetizeze cunoștințele asupra pandemiei COVID-19 pentru a sprijini comunitatea medicală.

Experiența pandemiei și eșecurile multisistem au adus în discuție nevoia ca statul să dețină și să controleze domeniile importante, vitale pentru supraviețuire, printre acestea fiind sistemul medical. Chiar în țările în care sistemul sanitar este în mare parte astăzi privat se discută de nevoia statului de a prelua majoritatea pentru a putea răspunde adecvat în caz de pandemie sau alte dezastre. Poate răspunsul acceptabil al României la COVID-19 s-a datorat și sistemului medical încă centralizat, majoritar de stat. Trebuie să recunoaștem că răspunsul statului român la pandemie a fost bun, consecințele pandemiei în cifre fiind favorabile. Este bizar, însă, cum astăzi, într-un intermezzo între două valuri COVID, guvernul român vorbește iar despre privatizarea sănătății, asigurări private etc. Se pare că discuțiile se reiau de unde le-a lăsat pandemia. Lecția oferită nu a fost învățată! Încet se revine la vechile planuri, decidenții refuză să vadă tăvălugul schimbării.

Organizarea sistemului sanitar se va face indiferent de reținerile pe care le avem la trecerea spre digitalizarea completă și implicarea majoră a Inteligenței Artificiale. Este de dorit să rămână controlul statului și nu al firmelor private, indiferent cum se cheamă acestea. Este de dorit ca înțelepciunea, morala, etica și umanismul să se regăsească și în această nouă organizare bazată pe informație și algoritmi.

Pandemia a produs din punct de vedere științific o premieră: apariția mai multor vaccinuri în timp record, două dintre ele printr-o tehnologie inovatoare ARN mesager. Această tehnologie, imaginată deja de decade de către cercetătorul american de origine maghiară Katalin Kariko și perfecționată în ultimii ani în încercarea de a formula terapii anticanceroase (în special pentru melanom), a oferit platforma pentru descoperirea rapidă a vaccinului împotriva COVID-19. Principiul tehnicii ARN mesager constă într-un fel de confiscare temporară a sistemului celular de sinteză proteică care este instruit prin intermediul ARN-ului mesager să producă proteine virale neinfecțioase, care vor determina un răspuns imun al gazdei. Producerea vaccinului și testarea au durat sub un an și a fost prezentat omenirii ca un succes de excepție care va opri pandemia. Procentele de imunizare declarate erau de peste 90%, iar viitorul părea brusc luminos. Au apărut și vaccinuri tradiționale care folosesc particule virale atenuate pentru inducerea răspunsului imun care au raportat rate mai mici de imunizare, fiind însă considerate eficiente. Deși au fost critici diverse, o adevărată retorică anti-vaccinistă și anti-tehnica ARN mesager, mare parte a lumii a inițiat campanii susținute de vaccinare, în care au fost frunțași (Israel) care sperau că pandemia a fost învinsă. Din păcate, entuzias-

mul inițial a trebuit să pălească în fața creșterii numărului de cazuri, apariției celui de-al patrulea val în țări cu vaccinare a peste 70% din populație. O altă lecție pe care medicina o știe a fost reînvățată, anume proba timpului este cea care va determina succesul unei intervenții. La acest moment nu știm care este cea mai bună strategie pentru vaccinare, dacă a treia doză va rezolva ceva sau un alt vaccin va fi necesar. Din păcate, acest al patrulea val, neașteptat în țări cu vaccinare record, alimentează retorica celor care cred că vaccinarea a fost o afacere și nu o intervenție medicală cu dovezi științifice solide. Să sperăm că tehnica ARN mesager care a avut numeroase poticniri în drumul său spre maturitate nu va fi din nou pusă „în cui” de aceste evenimente și speranțele din diverse arii terapeutice se vor împlini.

Este de așteptat ca în viitoarea decadă diversele nanotehnologii care schimbă abordarea terapeutică în multe boli și, mai ales, în oncologie să salveze multe vieți. În boli altfel mortale, cum este melanomul metastatic, aceste tehnici au dat rezultate încurajatoare în procente semnificative. Este de subliniat, însă, că, dacă salvarea a peste 40% dintre bolnavii care erau condamnați de o boală catastrofală este un succes remarcabil, un răspuns de 40% la o intervenție medicală în populație sănătoasă cu scopul de a preveni o posibilă boală cu risc de deces de maxim 3% nu poate fi considerat succes. Este important să se folosească diversele tehnici inovatoare adecvat și să se prezinte rezultatele așteptate conform datelor științifice validate pentru a evita neîncrederea și compromiterea unor idei poate salvatoare.

Puterea adevărului, mai ales a adevărului științific este de necontestat. În momentul în care apare eroarea sau, mai rău, denaturarea adevărului pentru obținerea unor profituri sau doar din necunoaștere, consecințele pot fi devastatoare. Una dintre legendele Golem-ului mi se pare foarte ilustrativă pentru puterea adevărului. Se spune că rabinul din Praga, Judah Loew ben Bezalel, în secolul XVI, în timpul pogromului inițiat de Rudolf al II-lea, ar fi făcut din lut (pământ) o figură amorfă, Golem-ul, care a prins viață când i s-a scris pe frunte cuvântul EMET (adevăr). Din păcate, acest Golem nu și-a îndeplinit menirea de a proteja evreii, a căpătat voință proprie și a început să facă necazuri. Rabinul a șters litera E de pe fruntea Golem-ului rămânând doar MET (moarte) și acesta a devenit țărână. Mesajul ar fi acela că adevărul dă viață, iar denaturarea acestuia aduce moarte. De asemenea, se poate înțelege și puterea cuvântului, a poveștii. Modalitatea în care media, politicienii și chiar oamenii de știință transmit informații și creează așteptări poate aduce succesul sau insuccesul unei intervenții. În acest moment, balanța este fragilă. Lumea științifică trebuie să facă un efort să prezinte onest datele și să facă populațiile, țările - asociați, colaboratori, și nu doar recipientul unor intervenții care nu au trecut proba timpului. Aceasta este calea spre progres și încredere!

Avem încredere că progresul medicinei nu se va opri și va reuși prin abordări cutezătoare (poate chiar înfricoșătoare din punct de vedere filozofic) de tipul manipulării genetice, ARN mesager, nanotehnologii etc. să ofere ameliorare, vindecare, prelungirea vieții cu întârzierea îmbătrânirii etc. Este de așteptat ca progresele medicinei să ajungă prin intermediul sistemului medical/medici, IA sau reali, la fiecare pacient în nevoie, în timpul adecvat, iar

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

îngrijirea sănătății să nu producă o catastrofă economică în bugetul individual al omului în nevoie.

În medicină, spre deosebire de alte domenii, progresul științific nu a stagnat. Peter Thiel spunea că asistăm la „ascendenta lumii virtuale în raport cu cea în care se fac lucruri”. El analizează evoluția tehnologiilor în ultimii 30 de ani și trage concluzia că există stagnare, toate dezvoltările acestor decade fiind derivatele descoperirilor dinaintea anilor 70-80 și că nicio descoperire inovatoare nu ar mai fi apărut. În medicină, însă, în științele vieții, au fost descoperiri majore, una care trebuie menționată fiind descifrarea genomului uman anunțată în curtea Casei Albe în anul 2000; se pare că acea descifrare nu era completă, era doar un început, ulterior fiind descoperite „hărțile de navigație” și completările la genom.

Pandemia COVID-19, această zguduire planetară, a dus cu siguranță la o introspecție a indivizilor și societăților și la numeroase prelegeri filozofice legate de schimbarea de paradigmă în societate, medicină, economie, filozofie etc. Să facem previziuni este riscant. Știm însă sigur că medicina trebuie să rămână credincioasă valorilor umaniste, dar să folosească toate progresele tehnologiei, IA pentru a îndeplini scopul său plin, acela de a sluji pentru sănătatea și bunăstarea oamenilor.

11 august 2021

Naim Belgin

Președintele Uniunii Democratice Tătare din România

Președintele Uniunii Democratice Tătare a scris până acum șapte cărți despre jocurile și sporturile din întreaga lume turcică, multe dintre acestea parte a Patrimoniului cultural intangibil al umanității, incluse în lista UNESCO: Kureş (2016); Yagli Gures, Kokpar și Kok Boru (2017); Mangala și Togyzkumalak (2020).

Membru în Congresul Mondial al Tătarilor, membru în Comitetul Director al Federației Mondiale de Jocuri Tradiționale, membru în Comitetul de organizare a Campionatului Mondial de Kureş și în alte asociații internaționale, Naim Belgin a acumulat o experiență considerabilă în organizarea evenimentelor dedicate conservării identității turco-tătare: festivaluri și cupe ale prieteniei, concursuri culinare, congrese, cursuri, simpozioane, colocvii, tipărire de cărți și reviste. Toate acestea favorizează incluziunea socială, toleranța, solidaritatea, respectul reciproc și contribuie la educarea tinerelor generații pentru un viitor de coexistență.

Începând cu 2017, Uniunea Democrată Tătară organizează anual Festivalul Internațional Turco-Tătar, cu participanți din țară și din străinătate și accent pe latura practică a matricei etno-culturale. Muzica, dansul, sporturile și mâncarea specifice sunt puse în prim-plan. La ediția din 2022, pentru prima oară în istoria „Kurultai”, a fost organizat și un simpozion internațional sub deviza: „Identitate Culturală: Drepturile Omului și Patrimoniul UNESCO”. Delegaților din cele 40 de țări participante la festival li s-au alăturat reprezentanți ai instituțiilor guvernamentale, instituțiilor culturale și ai organizațiilor care militează pentru drepturile omului.

Proiectul multianual „Uniți în Diversitate! No Discrimination!”, derulat în licee, combate discriminarea și discursurile care incită la ură, contribuind la cunoașterea și acceptarea minorităților și drepturilor acestora.

”Multiculturalitatea nu înseamnă să ne murăm unii altora „sărbători fericite”, ci să ne sprijinim, să trăim în așa fel încât fiecare să se bucure de cultura lui! Să arătăm prin fapte, nu prin vorbe că noi, indiferent de etnie sau confesiune suntem o singură comunitate!”

COVID-19 și noile forme de integrare și discriminare etnică

Naim Belgin

Uniunea Democrată Tătară (UDT) are drept scop promovarea, conservarea și dezvoltarea identității culturale turco-tătare; sprijinirea integrării în societatea românească; promovarea valorilor culturale, istorice, lingvistice și a identității culturale turco-tătare ca parte integrantă a culturii naționale românești. Obiectivele asumate sunt cultivarea și promovarea relațiilor tradiționale de prietenie interetnică; conservarea identității culturale etnice în spațiul românesc; conservarea limbii tătare; promovarea și participarea activă a comunității noastre la viața culturală și socială pentru reducerea excluziunii și integrarea la nivel național; dezvoltarea și conservarea tradițiilor, obiceiurilor, serbărilor, jocurilor și sporturilor turco-tătare ca parte a patrimoniului imaterial al României.

Aspectele pozitive pe care le presupune o criză

Anul 2020 a fost deosebit de dureros în multe privințe dar, chiar și în mijlocul unei pandemii, există câteva lecții pe care trebuie să le asimilăm pentru a fi mai buni. Albert Einstein spunea că „în momente de criză apare ce este mai bun la fiecare, căci fără criză toate vânturile sunt doar adieri ușoare. Criza este cea mai mare binecuvântare pentru oameni și națiuni, deoarece criza aduce progrese. Creativitatea apare din angoasă, pe măsură ce ziua și lumina apar din noaptea întunecată. În criză ies la lumină inventivitatea, descoperirile și strategiile extraordinare. Oricine depășește criza se învinge pe sine fără să fie depășit”. Cu această convingere, chiar și în aceste condiții și timpuri greu încercate, Uniunea Democrată Tătară a reușit să-și împlinească misiunea și scopul, valorificându-și la maximum resursele.

Pandemia COVID-19 ne amintește că suntem musafiri pe această planetă. Credem că avem doar drepturi, dar nu este cazul, avem și obligații. În mijlocul unei crize, cea mai răspândită și mai confortabilă reacție este de a da vina în mod pasiv asupra factorilor externi pentru eșecurile noastre, fără a lua în considerare aspectele pozitive pe care aceasta le presupune. În primul rând, criza este prima motivație de a înțelege lumea din jurul nostru, de a ne întreba ce nu este în regulă, de a ne concentra asupra problemei și de a căuta soluția, sau cel puțin o interpretare matură a faptelor. Dacă ne uităm la puținul nostru și începem să facem ceva pentru ceilalți, știind că ceea ce facem nu este în zadar, ne umplem de bucurie. În urma acțiunilor noastre social-umanitare, am

strâns donații pentru două centre de plasament din Constanța, școala din Castelu și liceul din Dobromir. Proiectul „Din casă în casă” ne-a ajutat să donăm alimente persoanelor nevoiașe de luna Ramazan și am sponsorizat cu un tunel de decontaminare Unitatea Medgidia a Serviciului de Ambulanță.

Coronavirusul ne-a răsturnat complet scara valorilor, forțându-ne să vedem viața cu o perspectivă diferită, poate mult mai largă. Am învățat să apreciem toate lucrurile evidente din viața noastră, pentru că înțelegem valoarea și esența lucrurilor doar atunci când suntem privați de ele. Am învățat cât de vulnerabilă este ființa umană și cât de important este să ai și să menții propriul echilibru interior. Este necesar să fim pregătiți pentru orice și umili în previziuni. Am introdus în strategiile noastre și adaptarea tehnologică pentru a putea veni în sprijinul promovării, menținerii și dezvoltării acțiunilor noastre în timpul pandemiei COVID-19.

Cultura nu se oprește

Contextul pandemic nu a reprezentat doar o izolare fizică, ci și o izolare culturală, care a însemnat o ruptură bruscă și neașteptată. Cultura este un concept larg. Ea este percepută ca un element de identitate, care oferă un sentiment de apartenență, ca modalitate de exprimare a valorilor, dar și ca activitate economică, prin intermediul sectoarelor culturale creative. Patrimoniul cultural al unei comunități cuprinde artele scenice tradiționale, dar și patrimoniul imaterial, tradițiile. Astăzi, interesul pentru activitatea organizațiilor etnice a scăzut, în special în rândul tinerilor, iar proiectele noastre „Kurultai” și „Sabantoi”, cu toate dificultățile întâmpinate în atragerea de fonduri, își propun să contribuie la păstrarea și transmiterea tradițiilor și obiceiurilor specifice etniei noastre, a ceremoniilor și jocurilor tradiționale, incluse în patrimoniul UNESCO, și a semnificațiilor acestora.

Lipsa activităților culturale și sociale tipice etniei turco-tătare, privite ca o recunoaștere a identității sale pe teritoriul României, ar duce la necunoașterea propriei istorii în rândul tinerilor, o istorie construită pornind de la religie, limbă și obiceiuri, dar și la necunoașterea culturii și istoriei celorlalte etnii alături de care conviețuim în Dobrogea. Tocmai de aceea, Uniunea Democrată Tătară creează în Dobrogea, în special în județul Constanța, un spațiu al învățării pluralității culturale prin prețuirea diversității, a notei distincte aduse de cultura etnică turco-tătară, precum și a fiecărui actor social participant. Comunitatea, în special tinerii, trebuie să-și formeze deprinderea prețuirii valorilor multiculturale. Nu există valori superioare și inferioare, ci există valori specifice care trebuie cunoscute, înțelese și împărtășite.

Situația creată de pandemie și impactul pe care COVID-19 l-a avut asupra vieților noastre ar trebui să anunțe schimbări sociale majore, care să încurajeze acceptarea diversității ca pe un bun spiritual comun. Și, totodată, să încurajeze crearea de pârgii pentru adaptarea și integrarea minorităților, în spiritul dezvoltării valorilor culturale și al conviețuirii armonioase într-o lume diversă și frumoasă. În aceste timpuri încercate, pline de provocări, care își lasă amprenta asupra vieții noastre cotidiene, cred că intenția finală este aceea

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

de a atrage atenția asupra ospitalității solidare și respectului pentru culturi diverse, un vector și o alternativă fundamentală în conviețuirea armonioasă și îmbogățirea spirituală reciprocă.

Cu sprijinul Departamentului pentru Relații Interetnice din cadrul Guvernului României, Uniunea Democrată Tătară încearcă să ofere publicului său, la festivalurile „Kurultai și Sabantoi”, o întâlnire repetabilă între jocurile tradiționale și disciplinele umaniste, care îi face pe oameni să se distreze și să reflecteze asupra prezentului și viitorului, cu conștientizarea exactă a poveștii noastre comune foarte vechi. „Revista Dobrogeană”, pe care o edităm, ajunsă la numărul 11, își propune același lucru și oferă o posibilitate de exprimare diferitelor culturi și stiluri de viață. Este o fereastră către mintea deschisă, liberă de orice constrângeri de natură politică sau ideologică, străină de partizanate sau comenzi impuse de interese de grup.

„Uniți în Diversitate! No Discrimination”

Discriminarea, intoleranța și ura sunt tendințe la care asistăm astăzi, în vremea pandemiei COVID-19, răspândite în mediul online în pachete cu fundă, care subminează coeziunea societăților și comunităților noastre într-un mod subtil și profund. Ca promotori și apărători ai diversității, propunem tuturor, cu precădere instituțiilor statale, abordarea soluțiilor alternative de conviețuire dintr-o perspectivă diferită, prin multiculturalism și valorificarea toleranței la nivel local și național, stimularea de oportunități pentru protecția și dezvoltarea valorilor etniilor culturale, facilitarea integrării și exprimării libere a acestora în teritoriul național și european.

Uniunea Democrată Tătară, ca asociație minoritară etnică, este angajată de mult timp în consolidarea dialogului intercultural prin promovarea culturii toleranței și a diversității culturale, înțeleasă ca bogăție între diferitele comunități etnice care trăiesc în România. Cunoașterea reciprocă și dialogul, între majoritate și minorități, între comunități, între diferite generații înseamnă da pentru *diversitate și nu pentru discriminare*.

Am început proiectul „Uniți în Diversitate! No Discrimination” la Colegiul Național „Ion Neculce” din București, deschis educației multiculturale și incluziunii sociale. Proiectul urmărește combaterea discriminării prin promovarea diversității culturale, a drepturilor minorităților, a spațiului dobrogean multicultural, unic în lume, recunoscut pentru toleranța și înțelegerea dintre diversele comunități etnice.

Comunitățile etnice care locuiesc în Dobrogea sunt un exemplu de conviețuire în armonie: tătari, turci, greci, lipoveni, bulgari etc., toți contribuind la prosperitatea zonei. Dacă în România sunt 21 de minorități etnice, în Dobrogea există 24. Regiunile cu cea mai mare diversitate etnică din România sunt Transilvania și Dobrogea. În zonele cu diversitate etnică mai redusă, precum Oltenia, Muntenia și Moldova, se manifestă cea mai mică deschidere atât față de pluralismul etnic, cât și față de pluralismul religios.

Într-un stat democratic, drepturile minorităților etnice și religioase trebuie înțelese și acceptate de toți, nu numai la nivel teoretic, ci și la nivel

practic. Toată lumea trebuie să fie conștientă de amenințarea pe care o reprezintă rasismul, nu numai pentru individ, ci și pentru comunitate și societate în ansamblu. Și toată lumea trebuie să știe ce înseamnă să fii victimă a discriminării rasiale și ce se poate face concret pentru a combate rasismul și discriminarea de orice fel. Acestea sunt eforturi care trebuie să implice pe toată lumea: autorități, administrație publică, lideri politici de la toate nivelurile, exponenți ai lumii economice și mediului academic, ONG-uri.

La Colegiul Național „Ion Neculce”, prima acțiune inclusă în proiectul „Uniți în Diversitate! No Discrimination” a fost prezentarea interactivă „Dreptul minorităților și multiculturalismul”, care a străbătut istoria Hoardei de Aur și a tătarilor din Dobrogea, realizată de invitații noștri speciali: profesorul de istorie Alexandru Matei și grupul Nokors.

Într-o altă etapă, Excelența Sa domnul Ahmed Abdulla Al Matrooshi, ambasadorul Emiratelor Arabe Unite în România a accentuat, la un seminar interactiv, importanța schimburilor culturale. Prezența la o discuție cu elevii și profesorii a domnului Haller Istvan, membru în Colegiul Director al Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, cu rang de secretar de stat, a contribuit pozitiv, cu exemple practice și eficiente, la identificarea discursurilor sau declarațiilor din mediul online menite să denigreze sau să discrimineze un individ, un grup, o comunitate.

Prima conferință internațională din România organizată de o asociație etnică a fost realizată de Uniunea Democrată Tătară, împreună cu Biroul-mediator Balint Claudia Crina, la 8 iulie 2021, în Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române și a dezbătut aceste trei teme importante: **diversitatea culturală, nediscriminarea și toleranța**, în prezența invitaților noștri speciali: Monseniorul Mario Codamo, consilier al Nunțiatunii Apostolice, care a citit un mesaj al Papei Francisc, președintele Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării, domnul Asztalos Csaba, secretarul de stat pentru echitate și egalitate de șanse la Ministerului Educației, domnul Radu Szekely, și reprezentanții a 25 de misiuni diplomatice acreditate la București. Cu toții au lăudat inițiativa noastră și au apreciat proiectul pe care l-am inițiat în școli. Expoziția realizată cu participarea și amabilitatea Ambasadei Turkmenistanului la București și a grupul istoric Nokors a adus plus-valoare conferinței.

Dobrogea multiculturală, un exemplu pentru toți

Nu întâmplător, domnul Memur Derviş, imamul comunității noastre și secretar-general al Uniunii Democratice Tătare, le-a destăinuit participanților la conferință povestea tătarului Kemal Agi Amet, un musulman care, cu mai bine de 120 ani în urmă, după Războiul de Independență și alipirea Dobrogei, a susținut construirea Catedralei Ortodoxe din Medgidia (așa cum era numită în proiect) în fața lui Take Ionescu. Era ministrul Culturii la acea vreme și, din lipsă de fonduri, a sistat lucrările de înălțare a bisericii. Kemal Agi Amet a folosit argumentul că este rușinos pentru un creștin român să nu susțină acest proiect, iar el, tatar musulman, să primească și să susțină cu brațele deschise

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

construirea bisericii ortodoxe: „Domn ministră... La mine tătar musulman este, la tine ruman și cristian este. La mine vrei facem biserică la Medgidia, la tine nu vrei? Rușine bre, aman, aman!”. Tache Ionescu n-a rezistat la această replică și, prin urmare, a găsit 10.000 de lei pentru ridicarea „Bisericii Sfinților Apostoli Petru și Pavel”, iar musulmanii tătari, majoritari la acea vreme în Medgidia, au contribuit cu 25.000 lei. Învățătura acestei fapt istoric este că musulmanii au luptat și au câștigat pentru românii creștini o biserică, dovedind respectul pentru credința și cultura lor. Așa a fost posibil ca Dobrogea multiculturală, în care oameni de etnii sau religii diferite conviețuiesc în pace și armonie, să fie un loc deosebit și unic în întreaga lume, un exemplu pentru toți.

31 august 2021

Luminița Odobescu

Consilier prezidențial, Departamentul Afaceri Europene

Doctor în Relații Economice Internaționale al Academiei de Studii Economice din București și diplomat de carieră, Luminița Odobescu a fost Reprezentantul Permanent al României la Uniunea Europeană (2015-2021), gestionând cu succes, în această calitate, prima Președinție a țării noastre la Consiliul UE.

Funcții, poziții și responsabilități deținute de-a lungul anilor: consilier de stat pentru Afaceri Europene și Politică Externă în cadrul Cancelariei Prim-Ministrului (2012-2015); secretar de stat pentru Afaceri Europene în cadrul Ministerului Afacerilor Externe (2012); director-general al Departamentului Uniunea Europeană din Ministerul Afacerilor Externe, responsabil de gestionarea ansamblului problematicii UE și a dialogului politic bilateral cu statele membre sau în curs de aderare la UE (2008-2012); responsabil de gestionarea relațiilor comerciale dintre România și UE și a măsurilor de apărare comercială în cadrul Reprezentanței Permanente a României la Uniunea Europeană de la Bruxelles (2002-2007).

După semnarea Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană, Luminița Odobescu a asigurat coordonarea și pregătirea reuniunilor Comitetului Reprezentanților Permanenți Adjuncți (COREPER I), participând, în paralel, la o serie de grupuri de lucru ale Consiliului și Comisiei Europene.

În 2007, pentru contribuția adusă la procesul de aderare la Uniunea Europeană, Luminița Odobescu a fost decorată cu Ordinul „Meritul Diplomatic” în grad de ofițer. În 2015, a fost decorată cu Ordinul Național al Legiunii de Onoare a Franței, în grad de Cavaler.

Luminița Odobescu a fost numită consilier prezidențial la 30 noiembrie 2021.

„Criza generată de noul coronavirus a avut nu doar un impact major în plan economic și social, dar a pus la încercare și modelul unic de funcționare a Uniunii Europene și a determinat un proces de redefinire a priorităților pentru viitor.”

Viitorul Europei e în mâinile noastre!

Luminița Odobescu

Începutul anului 2020 aducea în atenția europenilor un proces de reflecție și schimbare prin intermediul unei campanii la scară largă de implicare a cetățenilor – *Conferința privind Viitorul Europei*. Odată cu începerea unui nou calendar legislativ la Bruxelles, cu o nouă Comisie Europeană și un nou Parlament European, accentul urma să se pună pe priorități politice, precum schimbările climatice și tranziția verde, digitalizarea, bugetul multianual al Uniunii, consolidarea coeziunii, rolul Uniunii Europene pe plan global, dar și, în contextul Conferinței, pe implicarea întregii societăți în conturarea unei Uniuni Europene mai democratice, mai incluzive și mai aproape de cetățeni.

La momentul în care această conferință era încă în etapele timpurii de planificare, perspectiva unei pandemii de asemenea proporții era îndepărtată. Însă criza generată de noul coronavirus a avut nu doar un impact major în plan economic și social, dar a pus la încercare și modelul unic de funcționare a Uniunii Europene și a determinat un proces de redefinire a priorităților pentru viitor.

Procesul de definire a *Conferinței privind Viitorul Europei* a fost, deci, puternic influențat de contextul pandemic actual, mai ales în conturarea așteptărilor cetățenilor și perspectivelor în ceea ce privește viitorul proiectului european. Spre exemplu, sănătatea cetățenilor a căpătat o dimensiune diferită la nivel european, chiar dacă în acest domeniu competența de a reglementa aparține preponderent statelor membre. Solidaritatea, nevoia de adaptare, de a găsi soluții rapide, de a reacționa, reziliența au devenit elemente cheie ale efortului și acțiunilor comune la nivel european în contextul crizei COVID-19.

Pandemia a confirmat, astfel, nevoia de a face „mai mult, împreună”. Ne-a arătat că nu există alt răspuns la provocări de asemenea anvergură decât construirea unei Uniuni mai puternice atât în interior, cât și în exterior. Principala „lecție învățată” din timpul pandemiei este că doar o solidaritate europeană autentică ar putea oferi soluțiile și răspunsurile concrete de care au nevoie cetățenii Uniunii Europene.

Angajamentul stabilit de liderii europeni, în mai 2019, prin *Declarația de la Sibiu*, de a rămâne „uniți, la bine și la greu”, de a da dovadă de solidaritate în vremuri dificile și de a sta întotdeauna alături unii de ceilalți a căpătat o semnificație sporită.

Confrunțați cu o situație neprevăzută și necunoscută, prima pandemie de proporții globale din ultimii 100 de ani, am învățat, cu toții, multe lecții pe parcurs. În contextul în care, în primele luni ale anului 2020, pe fondul unor informații științifice uneori incerte și ținând cont de evoluția situației

epidemiologice, fiecare stat a luat măsurile pe care le-a considerat oportune, de închidere temporară a frontierelor sau de limitare a călătoriilor, am putut observa cu toții o dificultate inițială în ceea ce privește coordonarea măsurilor la nivel european. S-a realizat, însă, rapid că acest virus nu are frontiere și că este nevoie de coordonare și de găsierea unor soluții comune. Nu a fost simplu, dar eforturile comune ale Uniunii și statelor membre ne-au permis să creăm coridoare verzi pentru a permite continuarea transporturilor și funcționarea Pieței Unice, să investim în producția de vaccinuri și să demarăm campaniile de imunizare în timp record, iar toți cetățenii europeni să aibă acces la vaccin, în același timp, pe picior de egalitate.

Această criză sanitară ne-a arătat, astfel, fără echivoc, interdependența statelor membre, beneficiile pieței unice și impactul esențial al liberei circulații în viața noastră de zi cu zi, aspecte a căror importanță a fost adesea neglijată, dar și ce înseamnă efortul și soluțiile comune.

În contextul în care avem motive să fim optimiști, având în vedere că dispunem de vaccinuri sigure și eficiente și procesul de vaccinare a fost accelerat, este momentul să evaluăm acțiunile noastre în această criză, ca state membre și, împreună, ca Uniune și să tragem învățăminte din lecțiile învățate. Acest proces a fost demarat în luna iunie, când liderii europeni, reuniți la Bruxelles, au avut un prim schimb de opinii pe marginea unor lecții învățate în lupta cu pandemia COVID-19, în baza unui raport inițial elaborat de către Comisia Europeană. Cu acel prilej a fost subliniată necesitatea de a îmbunătăți, colectiv, nivelul de pregătire, capacitatea de răspuns și reziliența la viitoare crize și de a proteja funcționarea pieței interne.

Trebuie, desigur, să recunoaștem că această criză a scos în evidență o serie de vulnerabilități ale Uniunii Europene asupra cărora trebuie să ne concentrăm în perioada următoare. De exemplu, dificultățile inițiale privind procurarea de medicamente și echipamente medicale esențiale, producerea de vaccinuri, efectele măsurilor naționale asupra liberei circulații, etc. Aceasta a impus adoptarea unui pachet ambițios al Comisiei în domeniul sănătății. De asemenea, măsurile adoptate pe durata crizei ne-au determinat să lucrăm mai mult *online* și să devenim mai „digitali”, cu impact semnificativ asupra vieții de zi cu zi. De aceea avem nevoie de reglementări care să ne ajute să ne mișcăm mai rapid, să ne îmbunătățim competențele digitale, dar să ne și protejeze prin consolidarea dimensiunii de securitate cibernetică.

În toată această perioadă, am simțit ce înseamnă schimbările climatice și am realizat că, dacă nu adoptăm măsuri urgente, primii care vor avea de suferit sunt copiii noștri. Iar măsurile propuse de Comisia Europeană recent, așa numitul „Fit for 55”, cu obiectivul de reducere a emisiilor de carbon cu 55% până în 2030 față de nivelul din 1990, vor permite o transformare radicală a sectoarelor poluante și o promovare a tehnologiilor curate. Obiectivul ambițios asumat la nivel european, de atingere a neutralității climatice până în 2050, se traduce printr-un viitor verde și mai sănătos, prin locuri de muncă de calitate și o creștere economică ce nu este în detrimentul naturii.

În jurul nostru lumea este, de asemenea, în schimbare. Avem nevoie de o Uniune mai vocală și vizibilă în plan global, pe măsura implicării sale, care

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

acționează în strânsă coordonare cu partenerii săi, precum SUA, Canada sau Japonia. Având în vedere impactul puternic al pandemiei asupra vieții noastre, subiectul sănătății va figura, cu siguranță, în mod proeminent pe agenda Conferinței, în contextul mai larg al rezilienței statelor membre și rezilienței Uniunii Europene per ansamblu. La fel ca schimbările climatice și evoluțiile digitale, dar și relația cu vecinii sau partenerii noștri strategici.

Ce înseamnă, totuși, reziliența pentru România și pentru Europa? Reziliența este un concept multidimensional, care implică o rezistență la evenimente și curente negative, precum crizele de diferite tipuri – economice, sanitare, de mediu, dezastre naturale, schimbări climatice – dar și față de diferite amenințări, de exemplu în domeniul securității, amenințările hibride sau în domeniul cibernetic, față de atacuri sau dezinformare, ori în domeniul societății – amenințări la adresa libertății, sănătății, drepturilor omului sau chiar la adresa sistemului de valori.

Consolidarea rezilienței înseamnă să fim pregătiți din toate punctele de vedere – de la echiparea sistemelor de răspuns la urgențe, sistemelor sanitare de răspuns la epidemii – domenii în care deja se fac progrese la nivel european prin propunerea unei Autorități Europene de Răspuns la Urgențele Sanitare (HERA), la crearea de rezerve strategice (precum programul rescEU), la consolidarea unor abordări comune în diverse domenii esențiale, precum achizițiile comune de vaccinuri sau în ceea ce privește bunurile strategice și esențiale. Pentru a ne pregăti mai bine pentru următoarele crize, care pot apărea în diferite domenii, trebuie să avem eforturi conjugate și să ne sprijinim reciproc, atât în cercetare, în combaterea schimbărilor climatice, în împărtășirea de experiențe și schimb de bune practici în domenii precum securitatea cibernetică, dar și prin consolidarea securității și apărării noastre comune în UE și în NATO.

În acest context global, România a inaugurat în această vară un Centru de Expertiză Euro-Atlantic în domeniul rezilienței, tocmai pentru a aduna expertiza existentă și pentru a sprijini statele membre în îndeplinirea obiectivului de consolidare a rezilienței europene din toate punctele de vedere.

Reziliența mai înseamnă și protejarea modelului democratic de guvernare și asigurarea implicării mai directe a cetățenilor în procesul de luare a deciziilor, pe lângă desfășurarea alegerilor regulate. În contextul actual, marcat de criza multidimensională provocată de pandemia COVID-19, avem cu toții șansa și responsabilitatea de a ne implica mai mult în „viața cetății”. *Conferința privind Viitorul Europei* oferă cea mai directă oportunitate de implicare și oferă tuturor ocazia de a-și face opiniile auzite.

25 august 2021

Maria Dorobanțu

Profesor de Cardiologie și Medicină Internă, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București

Fondator și președinte de onoare al Societății Române de Hipertensiune

Director al Centrului de Excelență pentru Hipertensiune al Societății Europene de Hipertensiune, Maria Dorobanțu este membru al Consiliului care reprezintă Filialele Naționale ale Societății Europene de Hipertensiune, membru al Academiei Române de Științe Medicale, membru corespondent al Academiei Franceze de Medicină și membru Task Force pentru ghidul ESC 2020 de management al „Sindroamelor coronariene acute la pacienții fără supra-denivelare persistentă ST”.

A publicat 21 de monografii în cardiologie, trei dintre ele la editura Springer, 61 de capitole în cărți naționale și internaționale, peste 188 de articole în publicații prestigioase: „Lancet”; „NEJM”; „Nature”; „Circulation”; „European Heart Journal”; „JACC”; „American Journal of Hypertension”; „Regulatory Peptides”; „European Journal of Pharmacology”; „Pharmacology”; „Journal of Thrombosis and Thrombolysis”; „European Journal Echocardiography”; „CMAJ”; „European Cardiovascular Disease: Clinical Insights and Practice”; „Archives des Maladies du Cœur et des Vaisseaux”.

Este editor-șef pentru „Journal of Hypertension Research”, membru în comitetul de redactare pentru „Journal of Hypertension”, „Cor et Vasa”, „Obesity Diagnosis and Treatment”, „EC Pharmacology and Toxicology Journal”, „European Heart Journal. Case Reports”, reviewer pentru „American Heart Journal”, „Journal of Hypertension”, „Journal of Human Hypertension”, coordonator și membru în comitetele a 16 studii clinice internaționale.

Distincții primite: „Ordinul sanitar în grad de comandor pentru întreaga activitate profesională” (2004); „Premiul Top Medici” pentru valoarea contribuție la prestigiul medicinei românești (2013); „Exceptional Country Contribution” pentru excelența contribuție la studiul ENGAGE TIMI AF-TIMI 48” – coordonator Eugene Braunwald, investigator principal Elliot M. Antman (2013).

„Indiferent de accepțiunea socială, medicina trebuie să meargă mai departe și să ofere posibilități și soluții la viitoarele maladii. Chiar dacă evoluția pandemiilor poate fi oarecum anticipată, mersul general al lumii nu poate fi prezis. Și nici capacitatea și deschiderea sa față de inovația medicală.”

Nicoleta-Monica Popa-Fotea

Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București

Doctor în Cardiologie cu teza „Cardiomiopatii. De la testarea genetică și validarea mutațiilor la follow-up și screening-ul familial”, cu stagii clinice și intervenționale la Spitalul Clinic de Urgență din București, Nicoleta-Monica Popa-Fotea este asistent universitar la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, membru al Societății Europene de Cardiologie și Fellow la diverse centre de cercetare medicală din Europa: Cambridge Research Institut; ERIBA-European Research Institute for Healthy Aging, Groningen; L’unité d’immunologie hématologie et rhumatologie, Hôpital Necker-Enfants malades, Paris, Deutscher Akademischer Austausch Dienst (DAAD); Deutsches Zentrum für Herz-Kreislauf-Forschung, Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf.

A publicat studii și articole în publicații prestigioase: „International Journal of Molecular Sciences”; „Diagnostics”; „World Journal of Clinical Cases”; „Annals of Medicine”; „Journal of Clinical Medicine”; „Journal of Cardiology”; „European Heart Journal - Cardiovascular Imaging”; „Haemophilia”; „International Journal of Cardiology – Hypertension”; „Medicina”; „Romanian Biotechnological Letters”; „Cardiovascular Research”; „World Journal of Stem Cells”; „Journal of World Mitochondria Society”.

Nicoleta-Monica Popa-Fotea a câștigat numeroase distincții la congrese medicale ale studenților, a fost premiată de Asociația Studenților Români Din Străinătate în secțiunea „Studentul Erasmus al anului” (2016) și Academia de Științe din România pentru prezentarea „Reduced global longitudinal strain and the association with ventricular arrhythmias”, susținută la al 13-lea Congres Anual al Asociației Medicale Române (2019).

”Ceea ce trebuie să învățăm cu toții este că istoria are rolul ei în a ne ajuta să realizăm unde ne aflăm, pe ce am clădit ceea ce știm din punct de vedere științific, cum trebuie să intervenim în inovația medicală, câte resurse și devotament trebuie să alocăm acesteia.”

De la marile pandemii ale secolelor trecute la pandemia COVID-19. Medicina și societatea la vremuri de răscruce

Maria Dorobanțu, Nicoleta-Monica Popa-Fotea

Întrebarea sau premisa care generează aceste reflecții este următoarea: credea cineva că în anul 2021 omenirea se va mai confrunta cu o situație epidemiologică globală care să amenințe integritatea fizică și psihologică a oamenilor, dar și să împingă societatea la limitele funcționalității sale? Răspunsul la întrebarea de mai sus poate fi formulat privind retrospectiv la fenomene similare din istorie.

În urmă cu multe secole, variola a devastat omenirea, dar astăzi puțini dintre noi își reamintesc de aceasta datorită muncii remarcabile a lui Edward Jenner și a eforturilor sale ulterioare de eradicare a infecției. În secolul XVIII, în Europa, 400.000 de oameni mureau anual de variolă, iar o treime dintre supraviețuitori își pierdea vederea. Rata mortalității varia de la 20 la 60%, iar majoritatea supraviețuitorilor rămânea cu cicatrici ireversibile. Rata mortalității la sugari a fost chiar mai mare, apropiindu-se de 80% la Londra și de 98% la Berlin la sfârșitul anilor 1800.

Cuvântul *variolă* a fost introdus de episcopul Marius de Avenches (lângă Lausanne, Elveția) în anul 570, derivând din cuvântul latin „varius”, care înseamnă „colorat” sau din varus, care înseamnă „semn pe piele”. Opera lui Jenner este considerată pe scară largă ca fundamentul imunologiei, în ciuda faptului că el nu a fost primul care să sugereze că infecția cu virusul variolei conferă imunitate specifică sau care a încercat inocularea variolei în acest scop, însă prin eforturile și tenacitatea sa a convins societatea de eficacitate tratamentului propus, pentru că, așa cum spunea Francis Galton, „creditul științific revine aceluia care convinge omenirea, nu aceluia care a dezvoltat ideea inovatoare”.

De ce am introdus acest prim caz istoric al unei pandemii? Pentru a arăta că cel mai important aspect la momentul apariției unei pandemii este căutarea tratamentului de eradicare necesar pentru ca omenirea să își continue evoluția, iar societatea să funcționeze într-un cadru optim. Căutarea remediei vine întotdeauna numai prin inovație științifică, cu tot cadrul social tensionat declanșat de ciclul experiment-implementare-rezultate și receptarea corectă a acestora în domeniul științei, dar și în societate. De exemplu, primul articol pe care Jenner l-a trimis la Societatea Britanică de Medicină a fost respins și teoria sa inițial discreditată. În ciuda rezistenței majore pe care a întâmpinat-o, nu

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

a încetat să-și promoveze metoda și să caute voluntari. Valoarea extraordinară a vaccinării a fost recunoscută public în Anglia, când, în 1802, Parlamentul britanic i-a acordat lui Edward Jenner suma de 10.000 de lire sterline. Cu toate ridiculizările ațintite asupra sa, el și-a continuat activitățile în numele programului de vaccinare. În 1853, vaccinul a devenit obligatoriu în Marea Britanie, stârnind, însă, la acea vreme numeroase revolte. Prin efortul susținut de vaccinare de după Al Doilea Război Mondial, Organizația Mondială a Sănătății a declarat variola eradicată la 8 mai 1980, ultimul caz natural de variolă fiind diagnosticat în Somalia în 1977. Această boală, care a ucis aproximativ 300 de milioane de oameni în secolul XX, mai mult decât conflictele armate, este astăzi de domeniul trecutului, singurele urme ale acesteia rămânând doar cele două stocuri de variolă păstrate în condiții de maximă siguranță la Centrul pentru Controlul și Prevenirea bolilor din Atlanta și la Centrul de Cercetare de Stat pentru Virologie și Biotehnologie din Rusia, Novosibirsk.

Deși Jenner poate fi considerat părintele vaccinologiei moderne, totuși cel care va introduce cu adevărat vaccinul ca soluție de prevenție a unor boli potențial mortale, care s-au transformat ulterior în pandemii, este Louis Pasteur.

La aproape un secol distanță de Jenner, Louis Pasteur va produce primul vaccin împotriva rabiei plecând de la o tulpină atenuată. Cu aceeași tensiune și rezistență a societății la inovare, amintită mai sus în cazul lui Edward Jenner, se va confrunța și Louis Pasteur acuzat în acele vremuri că ar dori să obțină profituri injuste prin producerea unor tulpini de laborator. Conceptele conturate de Pasteur, precum atenuarea virală, virulența reinnoită, antitoxinele și altele, vor fi dezvoltate 50 de ani mai târziu și vor deveni fundamentul vaccinului anti-poliomielită, dar și împotriva altor boli, precum varicela, pojarul sau oreionul.

Un alt caz ce poate fi încadrat în același tipar de reușită științifică împotriva unei maladii, dar care nu a fost absolvit de conflictul dintre nouitate medicală, implementarea ei și receptarea socială este cel al lui Jonas Salk, virusolog și cercetător care va elabora vaccinul mult așteptat împotriva poliomielitei în 1952. Pentru convingerea părinților ce se temeau să-și vaccineze copiii, acesta își va vaccina propriul copil. Trei ani mai târziu, în 1955, o companie uriașă de vaccinare a început în Statele Unite ale Americii, dar numai peste patru decenii se va reuși eradicarea acestei boli de pe teritoriul Americii, în 1994, și mult mai târziu în Europa, în 2002.

Ceea ce învățăm de la Salk, dar și de la ceilalți predecesori implicați în eradicarea unor boli virale fatale, este că punerea unor pietre de temelie în adevăratul sens al cuvântului în inovarea domeniului s-a realizat prin perseverență, implicare și transfer al ideilor experimentale atât în cadrul generațiilor sale, cât și celor posterioare, ceea ce a rezultat în crearea unor școli de gândire în domenii medicale esențiale.

Pe lângă eforturile extraordinare de eradicare a poliomielitei, Salk a fondat un institut de cercetare care îi poartă numele în San Diego, într-o încercare de a construi un fel de academie socratică în care știința și umanismul să ofere contextul și atmosfera prielnică evoluției prin îngemănarea celor doi

vectors, mai degrabă complementari decât antitetici. Și pentru a da un singur exemplu de personalitate formată în acest cadru, îl numim pe Francis Crick, cel care a evidențiat structura moleculei de ADN, laureat al Premiului Nobel, profesor la acest institut, care s-a dovedit a fi un loc de excelență pentru mințile creative așa cum și-a dorit fondatorul său.

Și, trecând de la cazurile istorice specifice descrise prin imaginile unor personalități medicale remarcabile, care au avut viziunea, capacitatea, dar și curajul de a privi dincolo de vremurile lor și de contextul tensionat din societățile funcțional slăbite de maladii, ajungem la constatarea justificată că toate marile campanii de eradicare a unor boli infecțioase, mai ales virale, s-au confruntat cu numeroase rezistențe din partea societății, generate în primul rând de o teamă de a proiecta un viitor inovativ, de a-l înțelege și de a-l asuma prin participare.

Pandemia COVID-19 nu face o excepție de la cazurile de mai sus. Pandemia actuală a fost cauzată de coronavirusul sindromului respirator acut sever 2 (SARS-CoV-2), identificat pentru prima dată în Wuhan, China, în decembrie 2019; focarele din regiunea Wuhan și din alte orașe din provincia Hubei nu au reușit să fie stăpânite și au ajuns să afecteze întreaga lume. Organizația Mondială a Sănătății a declarat urgență de sănătate publică cu implicare internațională la 30 ianuarie și pandemie la 11 martie 2020. La 16 septembrie 2021 au fost confirmate peste 220 de milioane de cazuri și 4.66 milioane de decese, făcând-o, pe o scală ierarhică, să devină una dintre cele mai letale pandemii din istorie.

Pandemia COVID-19 a devenit rapid o amenințare la nivel global nu numai prin numărul mare de decese pe care le-a cauzat, dar și din pricina stresului major exercitat asupra resurselor medicale. Acesta se referă, în primul rând, la triajul preferențial al pacienților infectați cu noul tip de coronavirus, în detrimentul, de cele mai multe ori, al celor cu alte afecțiuni cronice, precum cele cardiovasculare; constatarea aceasta o poate confirma fiecare medic din alte specialități decât cele de boli infecțioase. Nimeni nu poate să infirme tensiunea adusă de asaltul acestui virus asupra umanității, la care se adaugă și reacțiile confuze ale sistemelor sociale în a sprijini sistemul medical, dar, totodată, în a păstra granița față de autoritatea și responsabilitatea medicală de a identifica soluțiile cele mai bune. Pentru a descrie această deficiență socială, combinată cu factori economici și etnici, Shreya Kangovi, profesor asociat la Universitatea de Medicină din Pennsylvania vorbea despre o asemănare a pandemiei COVID-19 cu o oglindă distorsionantă care amplifică imperfecțiunile preexistente, dintre care nu putem să nu amintim inegalitățile economice și diferențele etnice. Această aserțiune este oarecum confirmată prin diverse studii care arată că, de exemplu, statusul socio-economic este un predictor puternic al mortalității și morbidității premature în general, și în particular în bolile cardiovasculare. Indivizii ce trăiesc în zone defavorizate sunt de două ori mai predispuși să decedeze prin infecție SARS-CoV-2 (128.3/100.000) comparativ cu cei din zone mai puțin defavorizate (58.8/100.000). De asemenea, pe lângă statutul social, alți factori implicați în creșterea riscului de infectare sunt conform studiilor obezitatea, hipertensiunea arterială, boala

pulmonară cronic obstructivă.

Dacă extindem discuția de la factorii de risc pentru infecția cu SARS-CoV-2 enumerați mai sus, constatăm că, încă de la debutul pandemiei, subiecții cu boli cardiovasculare s-au dovedit a fi cei mai vulnerabili la infecție. Specificitatea SARS-CoV-2 pentru proteina enzimei de conversie a angiotensinei-2 (ACE-2) a alimentat preocupări suplimentare cu privire la posibila afectare a sistemului cardiovascular și a declanșat temeri cu privire la utilizarea concomitentă de medicamente, inclusiv a inhibitorilor enzimei de conversie a angiotensinei și a blocanților receptorilor angiotensinei. Deși a trecut peste un an și jumătate de la primele cazuri raportate în 2020, comunitatea globală se află într-un moment critic al cronologiei pandemiei și anume efectele cardiovasculare pe termen lung ale COVID-19. Cu toate acestea, pe măsură ce creșterea numărului de noi cazuri continuă în întreaga lume, din cauza noilor variante din acest val patru, comunitatea medicală trebuie să rămână la curent cu ultimele noutăți despre infecția acută COVID-19. Aducând câteva informații medicale specifice, în ceea ce privește etiologia leziunii miocardice în COVID-19, este clar că înțelegerea globală a evoluat continuu; de la primele studii histopatologice care susțineau prevalența crescută a miocarditei și toxicitatea virală directă asupra miocitelor până la concluzia studiului lui Lindner și colaboratorii, care au demonstrat că hibridizarea in situ se localizează mai degrabă în interstițiu și în macrofagele rezidente, neexistând niciun caz clar de miocardită conform criteriilor Dallas. De altfel, într-un studiu care compară subiecții intubați și ventilați mecanic cu și fără COVID-19, s-a arătat că injuria miocardică este mai prevalentă la cei intubați cu afecțiuni severe fără COVID-19, decât la cei intubați în contextul infectării cu SARS-CoV-2.

Trecând la un cadru general centrat pe modele de predicție, putem spune că în pandemia COVID-19 au fost utilizate mai multe tipare pentru a prezice evoluția fenomenului, care se bazează pe date epidemiologice și alți predictorii. Problema care se pune este în ce fel aceste tipuri de predicție au un efect în lupta cu pandemia sau ele rămân la nivelul de exercițiu filosofic și de discurs public. Cel mai adecvat acestea ar trebui să fie abordate și înțelese într-o relație logică de cauzalitate, evidențe, soluții ipotetice și legătura dintre tipul de predicție și realitatea fenomenului. Enumerăm aceste noțiuni invocate în orice predicție întrucât, chiar dacă pandemia COVID-19 este unică prin logica simplă a faptului că nu a mai fost identificată anterior, multe dintre provocările pandemice fac parte dintr-un model general de predicție care nu a lipsit nici în abordarea unor fenomene similare din trecut.

Dacă ar fi să plecăm de la o definiție simplă a predicției, trebuie să știm că se referă la prognozarea viitorului sau, atunci când se compară scenariii, proiectarea mai multor ipoteze. Deoarece epidemiologia informează și conturează directivele de sănătate publică, predicția este centrală pentru acest domeniu. Epidemiologii compară lumile ipotetice pentru a ajuta guvernele să decidă măsuri sociale oportune și am văzut că societatea globală a fost supusă spre exemplu unor restricții și măsuri de distanțare socială. Pentru a se ajunge la o astfel de predicție, epidemiologia utilizează modele pentru evoluția focarului infecțios în diferite scenarii simulate. Cu toate acestea, ceea

ce se simulează poate denatura situația reală și atunci predicția devine falsă. Alex Broadbent, autor al cărții „Filosofia epidemiologiei”, susține că o bună predicție epidemiologică necesită răspuns la întrebarea „ce ar putea să meargă prost?” Tot el consideră că a prezice corect înseamnă a putea explica în primul rând de ce se întâmplă ceea ce prezici, mai degrabă decât care sunt cele mai probabile ipoteze; extinzând logica lui Broadbent este clar că vorbim de identificarea relației cauză-efect. Autorul consideră esențial ca epidemiologul să ia în calcul atât situația în care predicția sa va fi adevărată, cât și ceea ce se va întâmpla dacă predicția este falsă. Este clar că ținta este eliminarea ipotezele false, pentru ca epidemiologii să-și poată spori încrederea în raționamentele emise. De exemplu, folosind titrul de anticorpi pentru a estima infecțiile anterioare în cadrul populației sau gradul de imunizare post-vaccinare, autoritățile din domeniul sănătății publice ar putea exclude posibilitatea ipotetică ca coronavirusul să fi circulat în cadrul populației de mult mai multă vreme decât credem.

Poate că este rațional să ne punem întrebarea dacă pe baza unei predicții putem rezolva fenomenul în sine. Cu siguranța răspunsul este parțial pozitiv, întrucât dinamica unei pandemii este mult mai complexă decât un simplu model de predicție, fiind dependentă de multe variabile, dintre care cea mai importantă rămâne comportamentul uman în timpul pandemiei, nu numai reacțiile imunologice.

Aplicarea aceluiași măsuri epidemiologice peste tot în lume nu este întotdeauna o soluție; anumite intervenții care funcționează într-o parte a mapamondului cum ar fi în Europa ar putea avea efecte foarte diferite în Africa sau America de Sud. De exemplu, dacă gândim strict prin prisma impactului economic generat de politicile de distanțare socială, se poate spune că există regiuni de pe glob unde acestea, dimpotrivă, în loc să scadă pot să țină la cote înalte mortalitatea, dacă includem nivelul de trai scăzut, malnutriția și sărăcia. Dacă distanțarea socială previne decesele, în primul rând prin reducerea infecțiilor în rândul persoanelor în vârstă, oare funcționează aceasta așa cum este prognozată în zone dominate mai degrabă de tineri, decât de vârstnici, așa cum sunt țările africane cu populații mai tinere și mai puțin predispuse la forme severe de boală decât alte state din Europa? Întrebarea trece dincolo de cadrul medical, având și considerente sociale. Modelele epidemiologice nu trebuie gândite, prognozate și aplicate izolat, întrucât funcția lor primară este să arate modul de răspândire a infecției, însă pierzând din vedere multe elemente ale lumii sociale în care trăim. Deși pandemia este globală, predicția și măsurile trebuie să rămână locale.

Este cert că pandemia a generat mai multe întrebări decât răspunsuri atât în lumea medicală, cât și dincolo de ea, unele dintre aceste întrebări esențiale fiind abordate în acest volum coordonat de președintele Constantinescu. Ceea ce trebuie să învățăm cu toții este că istoria are rolul ei în a ne ajuta să realizăm unde ne aflăm, pe ce am clădit ceea ce știm din punct de vedere științific, cum trebuie să intervenim în inovația medicală și câte resurse și devotament trebuie să alocăm acesteia. Indiferent de accepțiunea socială, medicina trebuie să meargă mai departe și să ofere posibilități și soluții la viitoarele

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

maladii. Chiar dacă evoluția pandemiilor poate fi oarecum anticipată, mersul general al lumii nu poate fi prezis, și nici capacitatea și deschiderea sa față de inovația medicală. În acest sens, rămâne valabilă întrebarea dacă tensiunea între experimente-implementare-rezultate, constatată încă de la Jenner, Pasteur, Salk, va persista în timpurile post-COVID-19. Răspunsul îl va oferi ca de fiecare dată timpul, și îl va judeca societatea deceniilor viitoare.

6 octombrie 2021

Eugen-Florian Popescu

Autoritatea pentru Digitalizarea României

Membru în Consiliul Național pentru Transformare Digitală

Absolvent de Telecomunicații și Psihologie, Eugen-Florian Popescu este un specialist în domeniul securității cibernetice care studiază și explorează procesul de evoluție umană atât din perspectiva abilităților native, cât și a tehnologiei dezvoltate. Abordează cu încredere provocări de gândire strategică, inovare, management, educație și reglementare, oferind soluții practice de adaptare a nevoilor umane și de mediu la tendințele impuse de tehnologiile digitale și emergente.

În 2020, Eugen-Florian Popescu a fost reprezentant tehnic al României în Grupul de lucru HWPCI al Consiliului Uniunii Europene și membru în Grupul de lucru național inter-instituțional care a pregătit candidatura României pentru găzduirea Centrului european ECCC.

De-a lungul carierei sale, a coordonat și a participat la proiecte de securitate națională, de securitate cibernetică a aviației civile, de educație și psihologie, de management și recalibrare organizațională, precum și de cooperare internațională. A elaborat lucrări într-un spectru larg de interese și aplicabilitate, de la strategie, reglementare și management, la analiză filozofică.

Eugen-Florian Popescu face parte din echipa Autorității Aeronautice Civile Române (AACR), care este responsabilă cu dezvoltarea domeniului securității cibernetice în aviația civilă națională, și oferă servicii de consultanță și coaching în securitate cibernetică, tehnologii emergente, psihologie și educație. Este membru în Repatriot AI și în Consiliul Național pentru Transformare Digitală din ADR (pe zona de Inteligență Artificială și Big Data), și face parte din echipa UTCN-ADR care dezvoltă Strategia Națională de Inteligență Artificială.

Este autorul cărții „Dinamica securității cibernetice”, singura lucrare de acest gen din România.

„Abuzurile de putere realizate în numele crizei pandemice pot fi însoțite și accentuate de scăderea calității fundamentării tehnico-științifice a deciziilor, creșterea populismului și a oportunismului, scăderea meritocrației și a calității profesionale a responsabililor numiți în funcțiile decizionale.”

Oportunități și riscuri societale în perioada pandemiei COVID-19

Eugen-Florian Popescu

Introducere

Orice situație de criză induce o perturbare în ritmul vieții, generând oportunități de schimbare și de adaptare. În funcție de intensitatea perturbării, efectele pot fi resimțite mai intens (devenind vizibile) sau mai lin (fiind mascate, acoperite de inerția vieții).

În mod particular, era post-COVID-19 este marcată nu doar de criza pandemică și financiară, ci și de dinamica societală preexistentă și, respectiv, de efectele cumulate ale acestor două seturi de factori. Ramificațiile de natură cauzală pot fi diverse și imprevizibile, eventualele deviații și schimbări majore din contextul social datorându-se nu doar simplei influențe a crizei în sine, cât cuplajului dintre factorii pre-existenți și cei generați de criză.

Contextul pandemic din anii 2020-2021 oferă o fereastră de recalibrare, care dă șansa „noului” să intre în viețile noastre. Criza COVID-19, ca factor singular, nu este un fenomen abrupt (cel puțin atât timp cât nu degenează și nu devine catastrofală pentru sănătatea umană colectivă). Este, mai degrabă, unul blând, care, prin apariția intempestivă, a jucat rolul unui *apel la trezire*. Un apel care ne-a scos din ritmul vieții trăite pe mod automat și ne-a dat răgazul analizei conștiente a locului și rolului pe care le deținem, spre a ne regândi și recalibra deciziile de evoluție. Ne-a oprit pentru un răstimp să ne arate contextul de viață pe care îl întreținem și potențialul neexploatat pe care îl putem valorifica spre îndreptarea anumitor erori societale și asigurarea unui viitor prosper pentru generațiile ce vor veni.

Direcții

În funcție de cum alegem să gestionăm acest potențial, putem fie să îl valorificăm în sens constructiv, fie să îl neglijăm și să îl pierdem, fie să îl utilizăm într-un mod distructiv, amplificând problemele pe care le avem deja în prezent.

Există posibilitatea ca, peste ani, să realizăm că schimbările produse de criză nu se resimt la un anumit nivel de amploare anticipat. Schimbări sunt și vor continua să fie, cu siguranță. Însă, cu puțină ignoranță din partea noastră, ne putem eschiva de la îndemnul la evoluție forțată, revenind la inerția și

obiceiurile inconștiente care ne-au creat confortul cotidian.

Dar ne întrebăm, oare în ce măsură va parcurge și asimila schimbări vizibile societatea, în urma traversării acestei perioade?! Căci, în urma unor concursuri de împrejurări, ocazionate de confluența crizei pandemice cu factorii disruptivi pre-existenți, există posibilitatea creării anumitor cicluri de comportamente sau de evenimente sociale auto-întreținute și/sau auto-amplificate, care să-și lase amprenta în mod vizibil asupra organizării societale. Putem fi martorii unor *cuplaje de oportunități* (bune, utile, dorite, care ne oferă potențial de creștere), precum și ai unor *paradoxuri de oportunități* (nedorite, posibil distructive, dar inevitabile, care ne predispun la stagnare sau la involuție).

În funcție de cum alegem să gestionăm oportunitățile ivite, ne creăm premisele de evoluție societală și umană. Pentru creștere, avem nevoie să valorificăm în mod proactiv potențialul constructiv și să luăm măsuri corespunzătoare de limitare a efectelor negative ale potențialului distructiv, încercând pe cât posibil să îl redirecționăm și pe acesta în scopuri utile. Buna funcționalitate și mecanismele de siguranță și securitate trebuie să se susțină reciproc și să formeze un angrenaj unitar și performant.

Predispoziții

Evoluția (vieții, în general) este marcată de două fenomene, în situația apariției unei crize/ perturbații:

- Tendința de evoluție *în oscilație* (similară unui impuls oscilant) – care pune presiune să schimbe, să adapteze, să modeleze, purtând linia de evoluție în sens crescător și descrescător, în mod alternativ (până ajunge la un nou echilibru).
- Tendința de evoluție *în inerție* – care pune presiune să păstreze, să conserve, să mențină constantă linia de evoluție.

Caracterul oscilant ne poate oferi atât experiențe de creștere, cât și de cădere; putem fi martorii unor etape îmbucurător de productive, dar și ai unor perioade de pierdere și dezolare. În final, contează cum reușim să integrăm experiențele și încercările, orientându-le rezultanta către o direcție pe care ne-o dorim. Totodată, inerția poate ajuta la conservarea reperelor de fundație, de cultură, de identitate, de sens și semnificație a vieții, de funcționalitate și performanță societală, și poate oferi un bagaj energetic care să ne hrănească eforturile de schimbare și de construcție a noilor drumuri alese. Fără pretenția exhaustivității, enumerăm câteva dintre fenomenele principale cu care ne confruntăm în perioada 2020-2021 (ca efect al crizei pandemice și al contextului societal pre-existent), care comportă un potențial pentru schimbare:

Fenomene disruptive

1. Creșterea puterii decizionale (ocazonată și justificată de criza pandemică) pentru implementarea deciziilor la nivel local și național.

Criza pandemică reprezintă un prilej pentru fluidizarea deciziilor poli-

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

tice și pentru justificarea unor acțiuni ce depășesc inerția și limitele obișnuite. În condiții de conștiință și responsabilitate, puterea decizională astfel eliberată de „constrângeri” poate ocaziona reforme benefice spectaculoase. Însă, în lipsa unor condiții favorabile, care să susțină interese legitime, puterea decizională excesivă poate degenera în forme de autoritarism.

Abuzurile de putere realizate în numele crizei pandemice pot fi însoțite (și accentuate) de scăderea calității fundamentării tehnico-științifice a deciziilor, creșterea populismului și a oportunismului, scăderea meritocrației și a calității profesionale tehnice a responsabililor numiți în funcțiile decizionale, creșterea gradului de polarizare a societății, creșterea formelor de extremism (atât manifestări, cât și ideologii). Pentru prevenirea acestor derapaje, este necesară asigurarea unor mecanisme eficiente de asumare a răspunderii pentru deciziile de implementare (de nivel național și local).

2. Posibile adaptări ale formelor de organizare macro-socială (care presupun colaborare internațională, dincolo de granițele statale și continentale).

Criza pandemică a relevat o dificultate în organizarea deciziilor la nivel planetar. Pe de o parte, nu există forme de impunere și coordonare unitară a deciziilor (care să depășească suveranitatea statelor), spre a permite trasabilitatea și controlul evoluției unui macro-fenomen spontan. Pe de altă parte, în interiorul statelor nu există asumare descentralizată, spre a permite aplicarea adaptată a deciziilor, conform nevoilor locale.

Este de așteptat ca mecanismele de cooperare și diplomatie internațională să sufere adaptări care să permită o acțiune mai rapidă și mai precisă în situații de criză globală. Totodată, este necesară dezvoltarea unor mecanisme eficiente pentru fundamentarea deciziilor macro/ strategice, incluzând:

- Dezvoltarea domeniului de analiză și cunoaștere a influenței tehnologiei și științei asupra omului și asupra naturii (denumit generic Psiho-Sociologie Cibernetică), care să ofere informații de însoțire (ex. analize SWOT, analize de impact, analize de riscuri pe termen scurt, mediu și lung) a tuturor inițiativelor evolutive.
- Dezvoltarea unor sisteme pentru managementul cunoașterii, bazate pe Inteligență Artificială, care să furnizeze cunoaștere, predispoziții, tendințe, analize statistice și alertări în timp real, pentru prevenirea și contracararea riscurilor generate de tehnologiile emergente.

3. Trezirea conștiinței colective și atragerea atenției cu privire la problemele trenante, stagnante, ale societății și ale mediului înconjurător.

Deciziile colective sunt implementate prin mecanisme cu capacități de auto-propagare (de tip principal) la nivelul întregii populații umane. Însă, pentru implementare, este necesar ca oamenii să își însușească respectivele seturi de principii și valori, astfel încât să le poată pune în aplicare în mod inerțial, inconștient. Deși avem, în prezent, o serie de convenții internaționale și mecanisme care pot modela decizia colectivă prin demersuri de organizare top-down, acestea sunt ineficiente în lipsa conștiinței colective dezvoltate la nivelul fiecărui individ. Oamenii acționează încă din considerente individua-

liste, neputând înțelege angrenajul mare (local, regional, continental, planetar) din care fac parte și pe care îl influențează prin fiecare mișcare și decizie.

O criză globală, cum este cea ocazionată de virusul COVID-19, aduce oportunitatea sensibilizării și elevării conștiinței umane individuale, în scopul alinierii acesteia la o serie de nevoi colective de mare amploare. Pas cu pas, oamenii deschid ochii și observă arealul în care trăiesc, devenind mai dispuși să accepte realitățile cu care ne confruntăm, la nivel de specie, și să-și aducă aportul pentru îmbunătățirea societății și a mediului înconjurător. Ca orice proces de învățare, creșterea conștiinței colective se obține cu antrenament.

Fenomene inerțiale

4. Evoluția științifică și a tehnologiilor emergente

Saltul tehnologic și științific din ultima decadă cunoaște acum oportunitatea unei puneri în aplicare rapide, sub presiunea necesităților acționale acute generate de pandemia COVID-19. Deși evoluția tehnologică s-ar fi întâmplat oricum, pandemia potențează implementarea practică, testarea și calibrarea rapidă, identificarea și dezvoltarea de soluții inovatoare, grăbind în general *eficientizarea procesuală*. În același timp, evoluția științifică ne ajută să traversăm mai ușor impasul societal global în care ne regăsim și să prevenim materializarea unor riscuri de sănătate nedorite la nivel colectiv.

5. Transformarea digitală

În complexitatea mediului înalt informatizat pe care l-am creat pentru organizarea vieții sociale, transformarea digitală ne aduce simplitate prin *automatizare procesuală*. Ne degrevează de balastul proceselor ușoare, dar repetitive (în special), eliberându-ne timpul și disponibilitatea spre a ne centra pe acțiuni care necesită un grad mai ridicat de creativitate și personalizare.

Prezența noastră în societatea informațională (mai ales, susținută de mediul virtual/ cibernetic) presupune o tranziție a energiei omului de la viața preponderent materială/fizică, la cea bazată pe substratul informațional/abstract. Aceasta din urmă permite scalarea acțiunilor fără limite (nefiind restricționată decât într-o anumită măsură de resursele fizice de suport) și modelarea conținuturilor la discreția beneficiarilor.

Transformarea digitală ne permite să facem un salt din lumea liniară, dependentă de material, către o lume neliniară, cu orizonturi deschise, în care fundația de organizare (cu sarcini de lucru ușoare) este automatizată și percepută ca substrat, lăsând loc creativității, productivității și *conținutului informațional* (în toate formele posibile) să devină noile bunuri de valoare.

6. Inteligența artificială

Un loc aparte între tehnologiile emergente este ocupat de Inteligența Artificială, care ne aduce *autonomizare procesuală*. În plus față de automatizarea oferită de transformarea digitală, procesele de organizare socială vor dobândi și o anumită autonomie funcțională, manifestată sub forma capacității de autogestionare a deciziilor de către sistemele tehnologice și organizaționale.

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

Inteligența Artificială va crea un mediu de viață artificial responsiv, cu capacități de personalizare, care să răspundă în mod cât mai adaptat și individualizat nevoilor beneficiarilor/ utilizatorilor. Ne face viața mai ușoară și mai frumoasă, oferindu-ne timp și libertate de mișcare. Însă, ca orice ajutor care aduce beneficii, Inteligența Artificială vine și cu posibile riscuri: de securitate cibernetică; de destabilizare a echilibrului pieței muncii; de punere în dependență a omului în raport cu beneficiile oferite (care pot conduce la slăbirea unor capacități umane native, datorită „externalizării” acestora către tehnologie); de slăbire sau pierdere a controlului și suveranității noastre umane, în raport cu tehnologia; de slăbire a contactului interuman, de individualizare (datorate cuplajului/interfațării/integrării puternice ale omului cu tehnologia); de slăbire a cunoașterii noastre de sine și a aspectelor umane.

Există rațiuni conform cărora evoluția tehnologică l-a îndepărtat pe om de natură. Prin dezvoltarea limbajelor abstracte și neutre (independente de reprezentarea fenomenelor naturii și bazate pe semne obiective, cu înțelesuri proprii, de sine stătătoare), spre exemplu, omul a dobândit capacitatea de a scala și gestiona conținuturi informaționale, însă s-a îndepărtat de înțelegerea mediului înconjurător, întrucât a abandonat limbajul simbolic natural (care încapsula înțelesuri și sensuri ale naturii, ce îi permiteau să rămână în contact cu aceasta).

Prin analogie, ne putem aștepta ca dezvoltarea explozivă a tehnologiilor moderne să ocazionaze o decuplare de la sine, o desensibilizare a omului în raport cu umanitatea. Contactul nostru cu tehnologia informațională (și inteligență) ne poate stimula să trăim într-un spațiu al individualizării, împingându-ne astfel să facem încă un pas de desprindere de la viața eco-sistemică, prin deconectarea indivizilor de la colectivul uman.

Dacă renunțarea noastră la coabitarea cu natura a condus la apariția unor dezechilibre de mediu, o eventuală desprindere de comunitate și de umanitate nu poate aduce prea multe lucruri bune (mai ales în contextul în care, în paralel, noi hrănim tehnologia cu autonomie de mișcare și decizie).

7. Explozia informațională

Accesul la comunicarea pe scară largă a generat o explozie informațională (atât din punct de vedere obiectiv, ca informație nou creată, cât mai ales din punct de vedere subiectiv, ca informație recepționată și procesată de către individ). Una dintre principalele urmări ale acestui fenomen (care se află încă în plină desfășurare) este redistribuirea/descentralizarea puterii către indivizi (așa numitul concept „power to the people”).

Evitând să realizăm o analiză privind modelul perfect/dezirabil de distribuție a puterii în lume, subliniem că împuternicirea indivizilor încurajează productivitatea și creativitatea, precum și responsabilizarea individuală. În acest context, este util să conștientizăm că avem nevoie de principii sănătoase pentru susținerea unei societăți de tip deschis („open society”), care să permită propagarea autonomă a unor valori precum echilibrul, încrederea, consolidarea și creșterea.

În prezent, ne aflăm în era *datelor*; *data is the new oil* este un slogan

promovat începând cu 2016, când veniturile globale din tranzacționarea datelor au depășit pentru prima oară veniturile din tranzacționarea petrolului. Ne apropiem de era *conținutului informațional*, în care sloganul tinde să se transforme în *content is the new oil*, semnalând creșterea semnificativă a importanței contribuției (plus-valorii) aduse de fiecare individ în parte.

Suntem martorii unei democratizări practice/inerente a societății, în care oamenii evoluează liber, având nevoie doar de un set de principii care să le permită buna interacțiune în colectiv și în relație cu natura.

Explozia informațională generează, totodată, și efecte colaterale mai puțin dorite, de care trebuie să ținem cont mai ales în relație cu alți factori macro ce pot distorsiona simțitor peisajul social: creează deficit de atenție și de răbdare, la nivelul indivizilor; comportă riscul creării de dependențe și de atitudini de consum exagerat (a conținutului informațional); predispune la comasarea experiențelor într-un continuum, limitând posibilitatea omului de a le asimila și gestiona în mod natural (pentru acest lucru fiind nevoie de pauze pentru decantare informațională și emoțională); permite împământenirea falsului informațional (*fake news as a habit*); predispune la riscul creșterii unor afecțiuni psihice, precum depresia, anxietatea, ADHD).

8. Criza (evoluția) ideologiilor

Tot în inerția vremurilor actuale se află și o criză a ideologiilor (ex. legate de egalitatea de șanse și combaterea discriminării), acutizată de dezechilibrele sociale resimțite în cadrul contextului pandemic. Evoluția catalitică a ideologiilor este un proces natural, născut în principal ca urmare a accesului omului la informație și la comunicarea pe scară largă. Este o dovadă vie a creșterii conștiinței umane (individuale și colective), care, la un anumit moment se va decanta prin reformarea și consolidarea drepturilor omului.

În cele de mai sus, am descris unele dintre predispozițiile destabilizatoare, respectiv inerțiale, ale contextului de viață al anilor 2020-2021, luând în considerare atât aspecte generate de pandemia COVID-19, cât și repere independente de aceasta.

Însă manifestarea acestor fenomene nu este izolată, ci mai degrabă aflată în relații corelative, de dependență reciprocă (luând în calcul chiar și alte procese societale neamintite aici). Astfel, putem da frâu liber analizei predispozițiilor generate de corelația dintre acestea, găsind ca exemple de pornire următoarele:

Cuplaje de oportunități

(3+8)

Criza ideologiilor reprezintă un exercițiu/un antrenament pentru trezirea conștiinței colective. În funcție de cum învățăm să gestionăm problemele ideologice umane, poate că vom dobândi și abilitatea de a dezbate soluții pentru rezolvarea problemelor de mediu, cu implicare responsabilă și angajament (la nivel emoțional) din partea indivizilor.

(4+5+6+7)

Evoluția științifică și tehnologică, precum și toate fenomenele complementare (explozia informațională, transformarea calității umane, modela-

O perspectivă românească asupra lumii post-pandemie

rea formelor de organizare socială, eficientizarea, automatizarea și autonomizarea procesuală), reprezintă principalul stimulent al evoluției speciei umane, susținând trecerea din era materială/fizică spre cea informațională/mentală/ a producției și gestionării de conținut abstract (dar cu valoare materială). Toate acestea ne permit depășirea limitelor materiale și manifestarea liberă într-un spațiu scalabil, al creației și gestionării de sens și semnificații.

(1+4+5)

Creșterea puterii decizionale poate aduce o creștere semnificativă a calității vieții, dacă sunt valorificate contribuțiile științifice și tehnologice în scopul fundamentării deciziilor și dacă se face uz de instrumentele și beneficiile transformării digitale, în procesul punerii în implementare.

2+(4+5+6+7)

Utilizarea științei și tehnologiei pentru asistarea procesului de adaptare a formelor de organizare macro-socială, poate da naștere unor noi domenii/ramuri științifice și practice care să vizeze: analiza și investigarea influențelor aduse de tehnologie asupra omului și asupra naturii, pentru calibrarea în timp real a proceselor de dezvoltare tehnologică; reducerea distanței dintre mediile de cercetare, de producție, de reglementare și de exploatare a tehnologiei.

Paradoxuri de oportunități

1-2

Creșterea puterii decizionale la nivel local și național întărește suveranitatea acțiunii teritoriale, intrând într-o formă de conflict de oportunitate cu nevoia coordonării unitare globale, transfrontaliere. Națiunile tind să devină mai egoiste în gestionarea resurselor (împărțind cu alții, doar în baza unor rațiuni diplomatice calculate), în timp ce nevoia de colaborare și ajutor reciproc pentru menținerea sănătății colective (care este un bun comun) impune sacrificii (uneori necondiționate).

1-7

Statele au nevoie de control, iar oamenii, de exprimarea și manifestarea creativității proprii. Creșterea puterii de decizie a autorităților locale și naționale poate intra în conflict cu macro-tendența democratizării sociale naturale. De asemenea, în acest conflict se poate suprapune apetitul pentru revoluția ideologică (**1-7-8**), în urma căruia se pot naște reșezări în organizarea socială statală.

3-6

Este nevoie de spirit și responsabilitate colectivă pentru rezolvarea problemelor trenante (mai ales a celor care țin de mediu), dar noi ne confruntăm cu riscul retragerii omului în sine, într-un spațiu individual de conștiință, deconectat de la inerția vieții eco-sistemice. Este important să ne canalizăm energia pentru creșterea conștiinței și manifestarea prezenței noastre în folosul spațiului social și natural comun, prevenind cu atenție manifestarea riscurilor umane provenite din procesul evoluției tehnologice (reamintind aici predispoziția omului la izolare și individualizare, la deconectarea de la umanitate).

4-7

Fundamentarea deciziilor necesită contribuții relevante și precise din

Oportunități și riscuri sociale în perioada pandemiei COVID-19

partea științei, dar abundența informațională intoxică responsabilii decizionali cu informații false, nefondate, viciate de interese parțiale și subiective.

Persistența falsului și a abundenței informaționale este inevitabilă (cel puțin în viitorul tangibil). În aceste condiții, este necesară dezvoltarea unor mecanisme eficiente de gestionare a deciziilor colective (incluzând informarea corectă, înțelegerea alternativelor și asumarea reală a răspunderii), spre a preveni materializarea riscurilor și a facilita valorificarea în scop constructiv a potențialului de manifestare a vieții.

18 octombrie 2022